

ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ (ΑΡΘΡΟ 84 ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ)

***ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΧΑΛΙΣΚΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΠΑΡ' ΑΡΕΙΩ ΠΑΓΩ
ΜΔΕ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ***

Εκ της συγγραφέως: Γίνεται μνεία ότι κατά το χρόνο σύνταξης της παρούσης μελέτης δεν είχαν επέλθει οι αλλαγές στην περίπτωση α', παράγραφο 2 του άρθρου 84 ΠΚ, που επέφερε ο Νόμος 4619/2019 (Νέος Ποινικός Κώδικας), όπου αντικαταστάθηκε η έννοια του «πρότερου έντιμου βίου» με αυτήν του «πρότερου σύννομου βίου».

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1. ΛΟΓΟΙ ΜΕΙΩΣΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΓΕΝΙΚΑ	2
1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ - ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	3
1.3. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΣ	6
1.4. ΈΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	7
1.5. Η ΡΑΤΙΟ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ—Η ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ	8
1.6. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	9
1.6. α) <i>Οι προτεινόμενες απόψεις ειδικότερα</i>	10
1.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	21
1.8. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	23
 2. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ Η ΑΠΑΡΙΘΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 84 ΠΑΡ. 2 ΠΚ	23
 3. ΟΙ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ.....	25
3.1. ΆΡΘΡΟ 84 ΠΑΡ. 2 Α΄	25
3.2. ΆΡΘΡΟ 84 ΠΑΡ. 2 Β΄	31
3.3. ΆΡΘΡΟ 84 ΠΑΡ. 2 Γ΄	34
3.4. ΆΡΘΡΟ 84 ΠΑΡ. 2 Δ΄	38
3.4. α) <i>Προϋποθέσεις αναγνώρισης μετάνοιας</i>	41
3.4. β) <i>Η μετάνοια των εγκληματιών</i>	45
3.5. ΆΡΘΡΟ 84 ΠΑΡ. 2 Ε΄	48
3.5.α) <i>Προϋποθέσεις αναγνώρισης καλής συμπεριφοράς</i>	49
3.5.α i) Το κριτήριο της καλής συμπεριφοράς	49
3.5.α ii) Ενεργητική καλή συμπεριφορά	51
3.5.α iii) Το αυτόβουλο της συμπεριφοράς	52
3.5.α iv) Χρονικό σημείο εμφάνισης της καλής συμπεριφοράς.....	53
3.5.α v) Προσδιορισμός του επαρκούς χρονικού διαστήματος καλής συμπεριφοράς.....	54
3.5.α vi) Κοινωνική έρευνα της προσωπικότητας του εγκληματία μετά την πράξη	57
 4. ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	59
4.1. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΑ ΒΑΡΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ.....	60
 5. ΆΛΛΕΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ	64
 6. Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 84 ΚΑΙ 79 ΤΟΥ ΠΚ.....	66
 7. ΕΠΙΜΕΤΡΗΣΗ ΠΟΙΝΗΣ	68
 8. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	70
8.1. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	70
8.2. ΜΟΡΦΗ ΑΙΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	70
8.2. α) <i>Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί γενικά</i>	70
8.3. ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΑΡΑΔΕΚΤΟΥ- ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ.....	72

8.3. α) Το χρονικό σημείο πρότασης ελαφρυντικών περιστάσεων ειδικότερα.....	72
8.3. β) Τρόπος πρότασης των ελαφρυντικών περιστάσεων.....	76
8.3. γ) Έννομες συνέπειες εάν ο αυτοτελής ισχυρισμός κριθεί παραδεκτός	80
8.4. ΕΠΙΠΕΔΟ ΒΑΣΙΜΟΥ.....	80
8.5. ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	82
8.5. α) Βάρος απόδειξης αυτοτελούς ισχυρισμού ελαφρυντικών περιστάσεων	83
 9. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	84
 10. ΣΥΡΡΟΗ ΛΟΓΩΝ ΜΕΙΩΣΗΣ ΠΟΙΝΗΣ.....	86
10. 1. ΔΙΠΛΗ ΜΕΙΩΣΗ ΠΟΙΝΗΣ.....	87
 11. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΛΤΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ	90
 12. ΑΠΟΡΡΙΨΗ ΕΛΑΦΡΥΝΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	90
 13. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	94
 14. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΕΤΩΝ 1950 – 2002.....	95
15. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	110
16. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	111

Εισαγωγή

Είναι δυσχερές να επιχειρηθεί η διατύπωση μίας εισαγωγικής κρίσης που να αφορά τη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 του ΠΚ, ενός θεσμού, ο οποίος τροποποιεί θεαματικά τη διαμόρφωση της επιβαλλόμενης ποινής αποτελώντας «σανίδα σωτηρίας» για τον εκάστοτε κατηγορούμενο αλλά και ένα ερέθισμα που προκάλεσε ακόμα και αντιδράσεις σε μερίδα νομικών, που το θεώρησαν ως μέτρο μη αποδεκτής επιείκειας σε ό,τι αφορά κυρίως τους εγκληματίες ειδικών κακουργημάτων (π.χ. εγκλημάτων κατά της ζωής, της τιμής).

Ο συγκεκριμένος θεσμός αποτελεί στόχο κάθε συνηγόρου υπεράσπισης, κυρίως για τις περιπτώσεις εκείνες, όπου αποκλείεται κάθε δυνατότητα αθώωσης και επικεντρώνεται ο χειρισμός της υπόθεσης στην επίτευξη μειωμένης ποινής.

Η διάταξη αυτή του νόμου εμφανίζεται και σε ξένα δίκαια, επιχειρεί δε να αμβλύνει την ενδεχόμενη «αδικαιολόγητη σκληρότητα» με την οποία αντιμετωπίζεται ενίοτε ο εκάστοτε κατηγορούμενος. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι δίνεται η δυνατότητα όπως αυτός προσεγγίσει εκ νέου με τη συμπεριφορά του (παρελθοντική ή και μελλοντική) τα όρια που θέτει η κοινωνία, προκειμένου να έλθει σε επαφή και να ενσωματωθεί εκ νέου σε αυτήν, σεβόμενος τους κανόνες από τους οποίους αυτή διέπεται και τους οποίους αυτός παρέβη, διαταράσσοντας την ισορροπία της.

1.1. Λόγοι μείωσης ποινής γενικά

Οι λόγοι μείωσης ποινής μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: σε αυτούς που περιέχονται σε διατάξεις διάσπαρτες στο γενικό μέρος του ΠΚ και στις ελαφρυντικές περιστάσεις που συγκεντρώνονται στο άρθρο 84 ΠΚ.

Έτσι, οι γενικοί λόγοι που μειώνουν την ποινή είναι :

- α) η υπέρβαση των ορίων της άμυνας (άρθρο 23 ΠΚ)
- β) η υπέρβαση της κατάστασης ανάγκης (άρθρο 25 παρ. 3 και 32 παρ. 2 ΠΚ)
- γ) η κωφалаλία (άρθρο 33 παρ. 2 ΠΚ)
- δ) η σε κατάσταση διατάραξης της συνειδήσεως που προκάλεσε μόνος του ο δράστης, αλλά τελικά τέλεσε έγκλημα άλλο από αυτό που είχε αποφασίσει (άρθρο 35 παρ. 2 ΠΚ)
- ε) η ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό (άρθρο 36 παρ. 1 ΠΚ)
- στ) η απόπειρα άρθρο (42 παρ. 1 ΠΚ)
- ζ) η απλή συνέργεια σε έγκλημα άλλου (άρθρο 47 παρ. 1 και 2 ΠΚ)
- η) εγκλήματα που τελούνται από δράστες μετεφηβικής ηλικίας (άρθρο 130 παρ. 1, 133 ΠΚ) και
- θ) οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ

Στις περιπτώσεις αυτές, η ποινή μειώνεται σύμφωνα με τους κανόνες του άρθρου 83 ΠΚ. Η ποινή του άρθρου 83 ΠΚ, μειωμένη παραπέρα στο μισό, απειλείται για την απρόσφορη απόπειρα (43 παρ. 1 ΠΚ) και για την περίπτωση της υπαναχώρησης από περατωμένη απόπειρα (44 παρ. 2 ΠΚ).

Οι λόγοι μείωσης της ποινής ισχύουν για όλα τα εγκλήματα του ειδικού μέρους του ΠΚ και των Ειδικών Ποινικών Νόμων, με το άρθρο 12 του ΠΚ, και όταν συντρέχουν μεταβάλλουν υποχρεωτικά¹ τα πλαίσια της ποινής, καθιστώντας την ηπιότερη.

Εάν συρρέουν συγχρόνως γενικοί λόγοι επίτασης και μείωσης της ποινής, επειδή το θέμα δεν ρυθμίζεται με ρητή διάταξη στο ΠΚ, η θεωρία δέχεται² ότι το δικαστήριο κατά πρώτο λόγο θα αποβλέψει στους γενικούς λόγους επίτασης της ποινής (π.χ. αν το έγκλημα πήγασε από φιλοκέρδεια, ο δράστης βρίσκεται σε υποτροπή, κλπ.) και στη συνέχεια θα αποβλέψει στους γενικούς λόγους μείωσης της ποινής (π.χ. ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ).

¹ βλ. Κατσαντώνη Ποινικό Δίκαιο II σελ. 131

² βλ. Χωραφά Ποινικό Δίκαιο Επιμέλεια Σταμάτη σελ. 373

1.2. Ιστορική Εξέλιξη - Νομοθετική πρόβλεψη των ελαφρυντικών περιστάσεων

Το σύστημα των ελαφρυντικών περιστάσεων (Circonstances atténuantes) εισήχθη για πρώτη φορά στην Γαλλία, διά του νόμου της 26ης Ιουνίου 1824 και κυρίως διά του νόμου της 28ης Απριλίου 1832³.

Ενδιαφέρον παρουσίασε η άποψη που εμφανίστηκε στο Γερμανικό προσχέδιο⁴, που διέκρινε περαιτέρω τις ιδίως ελαφρυντικές περιστάσεις, η ύπαρξη των οποίων προτάθηκε να δίνει στο δικαστή, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη δυνατότητα να απαλλάξει από κάθε ποινή τον υπαίτιο, πρόταση η οποία επικρίθηκε με το αιτιολογικό ότι θα επέφερε πλήρη σύγχυση και αυθαιρεσία, ενώ σε μία προσπάθεια να διευκρινιστεί η παραπάνω άποψη παρουσιάστηκαν αυτές ως ιδίως ελαφρές περιπτώσεις, οι οποίες υφίστανται, όταν οι άδικες συνέπειες της πράξεως είναι ασήμαντες και η εγκληματική βούληση του υπαιτίου φαίνεται μικρή και κατά τις περιστάσεις συγγνωστή, έτσι ώστε η εφαρμογή της τακτικής ποινής του νόμου να φαίνεται ότι είναι ανεπιεικώς σκληρή.

Η πορεία των ελαφρυντικών περιστάσεων, μέχρι την καθιέρωση τους, υπήρξε εξελικτική. Τη ρύθμιση περί αποκλεισμού μείωσης της ποινής κάτω από το ελάχιστο όριο (άρθρο 108 παρ. 3 του ΠΝ)⁵ ακολούθησε η εφαρμογή των ελαφρυντικών περιστάσεων, όπου ο νόμος τη προέβλεπε ρητώς και ειδικώς.

Έτσι, η ρύθμιση των ελαφρυντικών περιστάσεων αποτελεί προϊόν της 7^{ης} Αναθεωρήσεως του Σχεδίου ΠΚ, η οποία έγινε κατά το πρότυπο του Γερμανικού Σχεδίου του 1925 και του Ελβετικού Κώδικα, αφού εγκαταλείφθηκε το μέχρι τότε ακολουθούμενο σύστημα του Σχεδίου, σύμφωνα με το οποίο οι ελαφρυντικές περιστάσεις προβλεπόταν σε ορισμένα εγκλήματα, τα οποία καθορίζονταν στο Ειδικό

³ βλ. Μπάκα «Ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ. και επιμέτρηση της ποινής» Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου 1985 Αθήνα 1987 σελ. 96

⁴ βλ. Αιτ.Εκθ.Σχ.ΠοινΚ 1924 (σελ. 107-113) σε Κουράκη άρθρο 84 Ποινικός Κώδικας Κακαλή - Κουράκη - Μαγγανά - Φαρσεδάκη σελ. 610

⁵ «Δεν συγχωρείται εις τον δικαστήν να μεταβάλει το παρά του νόμου ωρισμένον είδος της ποινής, ουδέ να υπερβαίνει ή να καταβιβάζει υπό το ελάχιστον όριον το παρά του νόμου τεταγμένο μέτρο αυτής»

Μέρος⁶. Έτσι, οι ελαφρυντικές περιστάσεις προβλέφθηκαν με γενική διάταξη στο κεφάλαιο της επιμέτρησης της ποινής, ως εξειδικευμένος κανόνας αυτής. Μάλιστα, η μόνιμη πλέον ένταξη του εν λόγω άρθρου θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα της σύγχρονης αντίληψης προσαρμογής της ποινής στην ατομικότητα του εγκληματία.

Να σημειωθεί ότι ο νομοθέτης του πρώτου σχεδίου είχε προτιμήσει αυτήν την ρύθμιση, δηλαδή την πρόβλεψη σε ορισμένα εγκλήματα του Ειδικού μέρους, διότι, όπως επεξηγείται στην Αιτιολογική Έκθεση, οι συντάκτες αυτών κινούνται υπό την άποψη ότι αυτές συνδέονται περισσότερο με τη διάγνωση του εγκλήματος, παρά με την επιμέτρηση της ποινής.

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις διακρίνονται ακριβώς για τον εξαιρετικό χαρακτήρα τους από τους λόγους που οδηγούν στην μείωση της ποινής εντός των ορίων του νόμου, ενώ επισημάνθηκε⁷ ότι προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος εξαιτίας της μη συγκεκριμένης περιγραφής στον ΠΚ, απαιτείται ως μόνη δυνατή εγγύηση η υποχρέωση του δικαστή, διαμέσου δικονομικής διατάξεως, να αιτιολογεί στην απόφασή του την απόρριψη ή την παραδοχή των ελαφρυντικών περιστάσεων, κατονομάζοντας αυτές.

Όπως αναφέρεται και παρακάτω, νομοθετικός ορισμός για την έννοια της ελαφρυντικής περίπτωσης δεν υπάρχει, το άρθρο 84 ΠΚ στην παρ. 2 ΠΚ δίνει ένα ενδεικτικό μόνο πλαίσιο περιπτώσεων εφαρμογής, όχι για να προσδιορίσει απολύτως το βάθος και το πλάτος αυτής της έννοιας, αλλά για να διαγράψει το πλαίσιο εφαρμογής της. Δηλαδή στην περίπτωση του άρθρου 84 ΠΚ επιχειρείται η εξειδίκευση των γενικών νομοθετικών κατευθυντηρίων γραμμών στο παραπάνω θέμα, με ενδεικτικά κανονιστικά παραδείγματα. Πάντως, είχε τεθεί το ζήτημα εξ' αρχής, αν το δικαίωμα της ελαφρύνσεως της ποινής πρέπει να παρέχεται στο δικαστή διά γενικής διατάξεως για κάθε αξιόποινη πράξη.

Πρέπει κατ' αρχήν να επισημανθεί πως, κατά την πρόθεση του νομοθέτη, η ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 ΠΚ διακρίνεται από τις «ελαφρές περιπτώσεις» των άρθρων 207, 208, 210, 299 παρ. 2, 303, 308 παρ. 1β, 361 παρ. 2 και 377 παρ. 1 εδ. α', κ.α. ΠΚ. Στη δεύτερη περίπτωση, διαμορφώνεται από το βασικό έγκλημα μία

⁶ βλ. Ψαρούδα Μπενάκη «Η φύσις των ελαφρυντικών περιστάσεων και ο χρόνος προτάσεως αυτών επ' ακροατηρίω» ΠοινΧρον 1970 σελ. 147

⁷ βλ Αιτιολογική Έκθεση 1933 έκδ. Ζαχαροπούλου σελ. 68

προνομιούχος παραλλαγή κατά κύριο λόγο ή ένα ιδιώνυμο έγκλημα. Αυτό, όμως, έχει ως συνέπεια ότι η ελαφρά περίπτωση συνιστά πλέον συστατικό στοιχείο του εγκλήματος⁸, το περιεχόμενο του οποίου ανάγεται στο άδικο και αφορά την ένταση της προσβολής του εννόμου αγαθού⁹. Αντίθετα, η αναγνώριση μίας ελαφρυντικής περίπτωσης ανάγεται στον τρόπο σχηματισμού του έκτακτου πλαισίου της απειλούμενης για την πράξη κατά νόμο ποινής και δεν φαίνεται καταρχήν να έχει άμεση σχέση με το θέμα της ενοχής του δράστη, αν και το θέμα αυτό εμφανίζει σημαντικά προβλήματα.

Συνεπώς, η αποδοχή από το δικαστήριο της «ελαφράς περίπτωσης», εκτός από τη μείωση του πλαισίου της ποινής, μπορεί να συνεπάγεται και τη μεταβολή του νομικού χαρακτηρισμού της πράξης (κακούργημα, πλημμέλημα), όπως αυτό συμβαίνει π.χ. στα άρθρα 207, 208 ΠΚ. Αντιθέτως, η αναγνώριση μίας ελαφρυντικής περίπτωσης δεν έχει επίδραση στο αν η πράξη που εκδικάσθηκε είναι κακούργημα ή πλημμέλημα, αλλά κρίνεται από τη βαρύτερη ποινή που απειλείται για την αξιόποινη από το νόμο, κατά τη ρητή διάταξη του άρθρου 19 ΠΚ¹⁰.

Αυτό που έχει βαρύνουσα σημασία είναι ότι ο νομοθέτης δεν θέλησε αυτές να εφαρμόζονται ανάλογα με το είδος του εγκλήματος που έχει τελεστεί. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις έχουν εφαρμογή επί παντός αδικήματος οποιασδήποτε βαρύτητας¹¹. Υποστηρίχθηκε¹², βέβαια, ότι μόνο από την ειδική έρευνα της εσωτερικής φύσης κάθε αξιόποινης πράξης μπορεί να κριθεί αν αυτή δύναται να παρουσιάσει τόσο ελαφρά μορφή, ώστε η εφαρμογή ακόμα και του ελάχιστου ορίου ποινής να φαίνεται εξαιρετικά αυστηρή. Στην πράξη, βέβαια, το δικαστήριο σταθμίζει κάθε φορά (in concreto) τις συγκεκριμένες συνθήκες και τον τρόπο τέλεσης της αξιόποινης πράξης.

⁸ βλ. Χωραφά «Η κατά το άρθρο 83 ΠΚ ηλαττωμένη ποινή επί κακουργημάτων», Θέμις ΞΕ, σελ. 371 επ.

⁹ βλ. Παύλου «Εγκλήματα περί το νόμισμα» Σάκκουλας 2003 σελ. 261

¹⁰ βλ. Σταμάτη Ελαφρυντικές Περιστάσεις, Με ευθύνη και εποπτεία Ανδρουλάκη, Μαγκάκη, Σπινέλλη, Σταμάτη, Ψαρούδα Μπενάκη, «Συστηματική Ερμηνεία του ΠΚ» σελ. 18

¹¹ βλ. ΑΠ 267/1995 Υπερ. 1996 .764

¹² βλ. ΑιτΕκθΣχΠοινΚ 1927 σελ. 107-113 σε Κουράκη ό.π σελ. 608

1.3. Τα κίνητρα των εγκληματικών πράξεων και η σημασία τους

Αρκετές είναι οι περιπτώσεις, όπου κάποια δύναμη (αιτία – κίνητρο) εξαναγκάζει τον άνθρωπο σε συμπεριφορά που, χωρίς την πίεσή της, δεν θα την αποφάσιζε και τότε η συμπεριφορά του αυτή δεν είναι προϊόν της ελεύθερης βούλησής του και δεν πρέπει να ευθύνεται γι' αυτήν.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και κατά την νομοθετική πρόβλεψη των ελαφρυντικών περιστάσεων, θεωρήθηκε ότι τα προαναφερόμενα κίνητρα θα πρέπει τουλάχιστον να οδηγούν σε μειωμένο πλαίσιο ποινής.

Τα αίτια που παρακινούν και κατευθύνουν τη λειτουργία της βούλησης του ατόμου, για τη λήψη μίας αποφάσεως, είναι, εκτός από τη βία (σωματική και ψυχολογική), ψυχικά. Πρόκειται, δηλαδή, για κάποιο συναίσθημα ιδέα ή ένστικτο, που ωθεί τη βούληση στη λήψη αποφάσεως για εκτέλεση ορισμένης πράξεως.

Ο νομοθέτης δεν πρέπει να παραβλέπει τη δύναμη που ασκούν στον άνθρωπο, κυρίως το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, τα συναισθήματα και οι ιδέες του παράγοντες που τον ωθούν σε πράξεις, με συνέπεια τη θυσία δικαιώματος άλλου. Ο νομοθέτης, επομένως, οφείλει να λάβει υπόψη του τη φύση του ανθρώπου και γι' αυτό δεν πρέπει να ζητάει από αυτόν τα αδύνατα¹³.

Ο Ποινικός Κώδικας με πολλές διατάξεις επιβάλλει στο δικαστήριο την υποχρέωση να λαμβάνει υπόψη του τα κίνητρα της αξιόποινης συμπεριφοράς και την κατάσταση που δημιούργησαν στον ψυχικό κόσμο του δράστη.

Τα σπουδαιότερα κίνητρα για τα οποία υπάρχει ιδιαίτερη ρύθμιση είναι η εκτέλεση καθήκοντος, η άμυνα, ο οίκτος, η φτώχεια η φιλοκέρδεια η τάση για άτακτο βίο . Ακόμη, η οργή η θλίψη και η απειλή από προηγούμενη συμπεριφορά του θύματος, ο φόβος, η ταραχή, η μετάνοια, η προστασία συγγενικού ατόμου, η κατάσταση ανάγκης, η δικαιολογημένη αγανάκτηση. Τα κίνητρα δημιουργούν, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις, σε ορισμένες περιπτώσεις, λόγο άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης, του καταλογισμού, το κίνητρο μπορεί να είναι επίσης ελαφρυντική περίσταση λόγος επιεικής μεταχείρισης. Λαμβάνονται υπόψη για την επιμέτρηση της ποινής, σε

¹³ βλ. Καράμπελα «Τα κίνητρα των εγκληματικών πράξεων και η σημασία τους στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα» ΝοΒ 1985 σελ. 577

μερικές δε περιπτώσεις οδηγούν στη μη επιβολή ποινής ή και σε ατιμωρησία του δράστη.

Τέτοια διάταξη, μεταξύ άλλων, είναι και αυτή του άρθρου 84 παρ. 2 εδ. β', γ' ΠΚ, όταν ο δράστης ωθήθηκε στην πράξη του από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου, στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης, όπως επίσης και όταν ωθήθηκε στη πράξη του από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη.

Στις περιπτώσεις αυτές, κρίνεται ότι ο ρόλος που έχουν τα κίνητρα για την ύπαρξη ευθύνης και για την έκτασή της είναι σοβαρός και γι' αυτό το λόγο ο νομοθέτης επιβάλλει στον δικαστή να λαμβάνει υπόψη του τα κίνητρα που οδήγησαν το δράστη στην αξιόποινη πράξη.

1.4. Έννοια των ελαφρυντικών περιστάσεων

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις αποτελούν παράγοντες, που προσδιορίζουν την ένταση της αποδοκιμασίας του δράστη και επηρεάζουν προς τα κάτω την αλλαγή πλαισίου της ποινής, ενώ σκοπός της συγκεκριμένης διάταξης είναι η αποφυγή περιττής σκληρότητας, όταν κρίνεται αυτό αναγκαίο¹⁴. Οι περιπτώσεις των στοιχείων α-γ της παρ. 2 αναφέρονται σε βιοτικά συμβάντα, πριν από την πράξη, ενώ οι των στοιχείων δ' και ε' σε ανακούψαντα μετά την πράξη¹⁵.

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έχει δοθεί μέχρι σήμερα νομοθετικός ορισμός για την έννοια της ελαφρυντικής περίπτωσης, όπως προαναφέρθηκε. Στην Αιτ. Έκθ. Γεν. Μέρους Σχεδ. ΠΚ 1929/1933, η έννοια των ελαφρυντικών περιστάσεων ορίζεται ότι «...πρόκειται περί εξαιρετικών περιστάσεων αίτινες καθιστώσι την αξιόποινον πράξιν εκτάκτως ελαφράν ούτως ώστε και αυτός ο εν τω νόμω κανονιζόμενος ελάχιστον όρος

¹⁴ βλ. ΑΠ 890/1993 Υπερ. 1994 σελ. 287

¹⁵ βλ. Μαργαρίτη Μ. Ποινικός Κώδικας σελ. 214

της ποινής να κρίνεται λίαν βαρύς...»¹⁶. Οι ελαφρυντικές, λοιπόν, περιστάσεις εμπίπτουν στην κατηγορία των «αόριστων νομικών εννοιών»¹⁷.

Ο νόμος υποχρεώνει τον δικαστή να εξετάζει, πέραν της εγκληματικής πράξης ειδικώς, και τη σχέση του εγκλήματος προς τον δράστη. Αν η σχέση αυτή είναι ήσσονος σημασίας και η πράξη τελέσθηκε μόνο υπό την πίεση ισχυρών εξωτερικών περιστάσεων, η μικρή ποινή είναι δυνατόν να αρκεί προς αποτροπή της υποτροπής, η οποία αποτελεί ένα από τους σκοπούς της ποινής. Αν, αντίθετα, το έγκλημα έχει βαρύτερες ρίζες στον χαρακτήρα του δράστη, πρέπει, με την επιβολή μεγαλύτερης ποινής, να παρασχεθεί η δυνατότητα να επιδράσει σε αυτόν η ποινή με ισχυρό τρόπο. Ο δικαστής οφείλει να αξιολογήσει την ηθική αξία των αιτιών, στις οποίες υπέκυψε ο κατηγορούμενος, και, όσο αυτές είναι περισσότερο αποδοκιμαστέες από την έννομη τάξη, τόσο μεγαλύτερη να είναι η ποινή.

1.5. Η ratio των ελαφρυντικών περιστάσεων–Η εξατομίκευση της ποινής

Αναζητούνται στο συγκεκριμένο κεφάλαιο η λογική και οι σκοπιμότητες που ώθησαν το νομοθέτη στη ρύθμιση αυτής της διάταξης, σε μία ακόμα προσπάθεια αποσαφήνισης της σχέσης των ελαφρυντικών περιστάσεων με την επιμέτρηση της ποινής.

Θεωρείται σαφής η σύνδεση της ιδέας της εξατομίκευσης της ποινής που προσαρμόζει την ποινή στην προσωπικότητα του εγκληματία με τις ελαφρυντικές περιστάσεις, οι οποίες στοχεύουν στο να εμπνεύσουν επιείκεια και οίκτο. Μπορούν να χαρακτηριστούν ως τροχοπέδη στην επιβολή της νόμιμης ποινής, στο μέτρο που η προσωπικότητα του εγκληματία επιβάλλει ειδική πρόληψη.

Αυτές αποτελούνται από στοιχεία, τα οποία δεν εμφανίζουν καμία σχέση με τη βαρύτητα του εγκλήματος, αλλά αντίθετα αποτελούν στοιχεία αναγόμενα στην προσωπικότητα του δράστη, ενδεικτικό του γεγονότος ότι η αναγνώριση τους σε ένα κατηγορούμενο δεν επιφέρει αντίστοιχη μείωση ποινής και για τους τυχόν υπάρχοντες συγκατηγορούμενούς του.

¹⁶ βλ. Αιτιολ. Έκθ. άρθρων 63-65 Σχέδ. ΠΚ 1929/1933, σελ. 68, έκδοση Ι. Ζαχαρόπουλου, 1950

¹⁷ βλ. Σταμάτη, «Η προκαταρκτική εξέταση στην ποινική διαδικασία και οι αρχές της νομιμότητας και της σκοπιμότητας», σελ. 98 επ., σημ. 259

Δικαιολογητικός λόγος παροχής αυτής της ευχέρειας στο δικαστή να κρίνει περί της συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων και κατ' επέκταση μείωση της ποινής είναι η εμφάνιση περιπτώσεων αξιόποινων πράξεων ιδιαίτερα ελαφρών, εξαιτίας ιδιαιτέρως περιστάσεων, ώστε και αυτό το ελάχιστο μέτρο της ποινής να φαίνεται εξαιρετικά αυστηρό .

Η απόφαση, έτσι, περί ελαφρυντικών περιστάσεων δεν ανάγεται σε ορισμένο πραγματικό γεγονός, δεν αφορά δηλαδή τα πραγματικά περιστατικά, αλλά αφορά την εκτίμηση περί της σοβαρότητας της πράξεως ως αντικοινωνικής. Παρ' όλα αυτά, όμως, αναφέρεται ότι η κρίση αυτή συνδέεται άρρηκτα με προς την όλη περί ενοχής του κατηγορουμένου διαδικασία εκδηλώσεως .

Η αναγνώριση, λοιπόν, ελαφρυντικών περιστάσεων αποτελεί συνδυασμό πραγματικών στοιχείων, η αξιολόγηση των οποίων ανατίθεται στη δικαστική κρίση. Ο συγκεκριμένος έλεγχος επιτρέπει να διαγνωστεί εάν όντως πρόκειται για «εκ περιστάσεως εγκληματία», διαπίστωση η οποία αποτελεί και τη ratio, μεταξύ άλλων, της καθιέρωσης της ελαφρυντικής περίστασης .

1.6. Φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων

Ο Ποινικός Κώδικας ακολουθεί το σύστημα της προβλέψεως των ελαφρυντικών περιστάσεων με γενική διάταξη μέσα στο κεφάλαιο περί επιμετρήσεως της ποινής.

Η φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων είναι ένα ζήτημα που απασχόλησε έντονα, χωρίς μέχρι τώρα να παρουσιάσει κοινής αποδοχής επίλυση, όχι μόνο την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά και γενικότερα τον νομικό κόσμο, εξαιτίας των πρακτικών συνεπειών που επέρχονται με την εφαρμογή της εκάστοτε θέσης.

Αυτό, εξάλλου, που κάνει εξαιρετικά σημαντική και καθοριστική την αποδοχή και καθιέρωση κάποιας από τις απόψεις που παρατίθενται παρακάτω αποτελεί το γεγονός ότι αυτή θα έχει πρακτικές προεκτάσεις σε ό,τι αφορά δικονομικής φύσης θέματα και κυρίως το στάδιο μέχρι το τέλος του οποίου ο κατηγορούμενος έχει τη δυνατότητα να προτείνει την αναγνώριση στο πρόσωπό του ελαφρυντικών περιστάσεων και αν αυτό θα είναι πριν το στάδιο της έκδοσης απόφασης για την ενοχή ή για την ποινή (άρθρο 371 παρ.3 ΚΠΔ). Έτσι, οι ελαφρυντικές περιστάσεις έχουν ιδιάζουσα σημασία, ακριβώς για το λόγο ότι η συγκεκριμενοποίηση της φύσης τους

συμπαράσύρει στην εφαρμογή συγκεκριμένων δικονομικών κανόνων, ανάλυση των οποίων γίνεται παρακάτω.

Η φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 ΠΚ δεν αντιμετωπίστηκε ενιαία από την επιστήμη. Διατυπώθηκαν σχετικώς τέσσερις απόψεις. Κατά την πρώτη, συνιστούν στοιχεία της προσωπικότητας του εγκληματία, όμοια με αυτά του άρθρου 79 παρ. 3 ΠΚ, και ανήκουν στον στάδιο της επιμέτρησης της ποινής¹⁸. Κατά τη δεύτερη, συνιστούν παράγοντες που αναφέρονται στην ενοχή¹⁹, κατά δε την τρίτη συνιστούν στοιχεία διαμορφώσεως (μειώσεως) της απειλούμενης ποινής²⁰. Υποστηρίχθηκε και μία τέταρτη άποψη, η οποία τοποθετείται ενδιάμεσα μεταξύ της πρώτης και δεύτερης άποψης²¹.

Το ουσιαστικό πρόβλημα έχει συνδεθεί εδώ με τον τρόπο της ρυθμίσεώς τους στον νόμο και μάλιστα με το εάν αυτές προβλέπονται υπό γενικής διατάξεως, η οποία εφαρμόζεται σε κάθε αξιόποινη πράξη, οπότε και πλησιάζουν περισσότερο προς τον χαρακτήρα του κανόνα επιμετρήσεως ή διαπλάθονται στο νόμο ειδικά σε κάθε έγκλημα, προσαρμοζόμενες συγκεκριμένα προς αυτό, οπότε και συνιστούν ελαφρότερη μορφή αυτού.

Μεγαλύτερης αποδοχής φαίνεται να τυγχάνει η πρώτη, εκείνη δηλαδή η οποία ανάγει τις ελαφρυντικές περιστάσεις σε στοιχεία της προσωπικότητας του δράστη²², λόγω της ένταξης του εν λόγω άρθρου στο κεφ. Ε' του ΠΚ, που αναφέρεται στην επιμέτρηση της ποινής, εφαρμόζοντας ηπιότερες ποινές από τις δεδομένες στον Ποινικό Κώδικα σε περίπτωση εφαρμογής του άρθρου αυτού.

1.6. α) Οι προτεινόμενες απόψεις ειδικότερα

Όπως προαναφέρθηκε, σε ό,τι αφορά την φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων, υποστηρίζονται τα ακόλουθα:

¹⁸ βλ. Χωραφά ΠΔ ό.π σελ. 365, Μπάκα ό.π σελ. 146

¹⁹ βλ. Τσουκαλά Ορκωτά δικαστήρια τ. Β' σελ. 347

²⁰ βλ. Παρασκευόπουλο «Ποινολογία», Μαργαρίτη - Παρασκευόπουλου σελ. 141

²¹ βλ. Καϊάφα Γκμπάντι «Η φύση και λειτουργία των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 ΠΚ» Μνήμη Χωραφά Γάφου Γαρδίκια τ. Α' σελ. 25 επ.

²² βλ. Μαγκάκη, «Η ποινή της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως και αι ελαφρυντικά περιστάσεις» ΠοινΧρον 1964, 615-616, Μπουρόπουλο, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, Τ. Α' σελ. 215-216, Στεργιόπουλου, ό.π σελ. 511, Χωραφά ΠΔ σελ. 365-366, Ψαρούδα Μπενάκη, όπ σελ. 146 επ.

- α) οι ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται στοιχεία κρίσης για την επιμέτρηση της ποινής
- β) οι ελαφρυντικές περιστάσεις θεωρούνται στοιχεία της ενοχής
- γ) οι ελαφρυντικές περιστάσεις εντάσσονται στα στοιχεία διαμόρφωσης (μείωσης) της απειλούμενης ποινής
- δ) οι ελαφρυντικές περιστάσεις εμφανίζονται είτε ως στοιχεία της ενοχής του δράστη για τη συγκεκριμένη πράξη του είτε ως στοιχείου του χώρου της ποινής που αναφέρονται στο πρόσωπό του και λειτουργούν αποκλειστικά μέσα στο πλαίσιο της νομοθετικής οριοθέτησης της ποινής.

α) Ως προς την πρώτη άποψη προτείνονται τα εξής:

Η κρατούσα άποψη (στοιχεία προσωπικότητας του δράστη) ξεκινά από το γεγονός ότι η διάταξη που αφορά τις ελαφρυντικές περιστάσεις εντάσσεται στο κεφάλαιο για την επιμέτρηση της ποινής, όπως επίσης και από το γεγονός ότι παρουσιάζει η συγκεκριμένη διάταξη ομοιότητες με αυτή του άρθρου 79 παρ. 3 ΠΚ, που περιέχει τα κριτήρια επιμέτρησης, τα οποία αναφέρονται στην προσωπικότητα του εγκληματία. Λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι οι περιστάσεις αυτές ανάγονται στην προσωπικότητα του εγκληματία συμπίπτουν, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 του Π.Κ. αποτελούν επιμετρικό κανόνα.

Τη φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων ως κανόνα επιμέτρησης της ποινής υπογραμμίζει ιδίως ο συνδυασμός της καθιέρωσής του με γενική διάταξη και του ενδεικτικού χαρακτήρα της απαρίθμησής τους στη διάταξη αυτή²³, κατατάσσοντάς τους ως γενικούς κανόνες επιμετρήσεως, οι οποίοι διαπλάθονται στον νόμο, κατά τρόπο γενικό και ανεξάρτητο από τη συγκεκριμένη πράξη.

Η ίδια άποψη, σε μία προσπάθεια εδραίωσης της θέσης της επικαλείται την ιστορική εμφάνιση του θεσμού, αφού η διάταξη φέρεται από τους δημιουργούς της να έχει τις ρίζες της στο Γερμανικό Δίκαιο και συγκεκριμένα από το Σχέδιο του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα του 1925 (αν και άλλη μερίδα επιστημόνων υποστηρίζει ότι αυτή ανάγεται στο Γαλλικό Δίκαιο²⁴), διότι, όπως υποστηρίζεται, οι ελαφρυντικές

²³ βλ. Μπάκα ό.π ,σελ. 95 επ.

²⁴ βλ. Σταμάτη Ελαφρυντικές Περιστάσεις ό.π σελ. 18

περιστάσεις έχουν εισαχθεί για πρώτη φορά στη Γαλλία με τον νόμο της 28ης Απριλίου 1832 (τόρα το άρθρο 463 Γαλλ ΠΚ) και από εκεί παραλήφθηκαν και στις νομοθεσίες των άλλων κρατών, όπου και εκεί άλλωστε η παρουσία των ελαφρυντικών περιστάσεων αναντίρρητα έχει χαρακτήρα κανόνα επιμέτρησης ποινής²⁵.

Ο χαρακτηρισμός των ελαφρυντικών περιστάσεων ως κανόνα επιμέτρησης της ποινής και η υπαγωγή τους στη δικαιοδοσία των συνέδρων στις περιπτώσεις των κακουργημάτων είχε επικριθεί²⁶ διότι θεωρήθηκε ότι ορθότερη είναι η υπαγωγή της κρίσεως αυτής στους ενόρκους «διότι αι ιδίως ελαφρυντικά περιστάσεις είναι επίσης πραγματικά περιστατικά αναγόμενα εις την ενιαίαν αντίληψην της περί του βαθμού της ενοχής κρίσεως, όμοια προς τας ελαφρυντικάς εκείνας περιστάσεις, ας ο νόμος ειδικεύει».

Ο Μπουρόπουλος υποστήριξε²⁷ ότι το θέμα των ελαφρυντικών περιστάσεων δεν έχει άμεσο σύνδεσμο με την ενοχή του κατηγορουμένου, αλλά συνδέεται προς τη δικαστική επιμέτρηση της ποινής, η οποία, κατά τη δικονομία, ανήκε στους συνέδρους, συνεπώς έκρινε ότι η αποδοχή ή μη τέτοιων περιστάσεων έπρεπε να υπαχθεί στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου των συνέδρων και όχι των ενόρκων, οι οποίοι αποφαίνονταν περί της ενοχής και περί των στοιχείων των αναγομένων στην αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος.

Οι Γιωτόπουλος Γιώτης και Ζαγκαρόλας υποστήριξαν²⁸ την ανάθεση της κρίσης περί των ελαφρυντικών περιστάσεων στους ενόρκους, με επιχειρήματα ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις αφορούν την προσωπικότητα του δράστη και αποτελούν αποφασιστικό στοιχείο της κρίσεως για την τύχη του κατηγορουμένου, «αύται υπάγονται εις τας συνθήκας υφ' ας διεπράχθη το έγκλημα και συνεπώς πρέπει οι ένορκοι να αποφαίνονται επ' αυτών». Η παράθεση των απόψεων των παραπάνω έγκριτων νομικών προσφέρει μία ενδιαφέρουσα θεώρηση σχετικά με την άποψή τους περί της φύσεως των ελαφρυντικών περιστάσεων.

Ένα μερικότερο κριτήριο διακρίσεως μεταξύ διαπιστώσεως της ενοχής και επιμετρήσεως της ποινής που να αντιστοιχεί στη σχετική διάκριση στη δίκη, θα

²⁵ βλ. Μπάκα όπ. σελ. 95επ.

²⁶ βλ. Τσουκαλά όπ σελ. 347

²⁷ βλ. Μπενάκη όπ σελ. 148

²⁸ βλ. Μπενάκη όπ. σελ. 148

μπορούσε να αποτελέσει η εξής διαφοροποίηση: ότι στη κρίση περί ενοχής ανήκουν όλοι εκείνοι οι λόγοι μειώσεως της ποινής οι συνδεόμενοι με την τέλεση της πράξεως (βρασμός ψυχικής ορμής, απόπειρα συνέργεια), ενώ οι γενικοί λόγοι οι αναφερόμενοι στην προσωπικότητα του δράστη, ανεξαρτήτως της συγκεκριμένης πράξεως, όπως οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, ανήκουν στην επιμέτρηση της ποινής²⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν αρεοπαγитικές αποφάσεις, οι οποίες έκριναν περί της φύσεως των περιστάσεων αυτών ότι αποτελούν στοιχεία της επιμέτρησης της ποινής και όχι του εγκλήματος και ότι σκοπός της συγκεκριμένης διάταξης είναι η αποφυγή περιττής σκληρότητας, όταν κρίνεται αυτό αναγκαίο³⁰, όπως επίσης και ότι η βαρύτητα του εγκλήματος δεν είναι κριτήριο του αν θα ληφθεί υπόψη η ελαφρυντική περίπτωση, γιατί η τελευταία αποτελεί στοιχείο επιμέτρησης της ποινής και δεν είναι στοιχείο της έννοιας του εγκλήματος³¹.

Όλα τα παραπάνω συνεκτιμώμενα καταλήγουν στο συμπέρασμα πως εκείνο που αξιολογείται για την αποδοχή ή μη της ελαφρυντικής περίπτωσης είναι η προσωπικότητα του δράστη στις διάφορες εκφάνσεις της πριν κατά και μετά την τέλεση της πράξης. Η ελαφρυντική περίπτωση αναφέρεται στην προσωπικότητα τελικά του δράστη και είναι ανεξάρτητη, όπως ειπώθηκε, από τη συγκεκριμένη πράξη σε μεγάλο βαθμό. Όπως τονίστηκε, είναι στοιχείο της επιμέτρησης της ποινής, όπως και οι λοιπές ελαφρυντικές περιστάσεις και όχι της έννοιας του εγκλήματος³².

Αυτό, πάντως, που είναι άξιο απορίας είναι το γεγονός ότι ο Άρειος Πάγος, παρόλο που όρισε τις ελαφρυντικές περιστάσεις ως κανόνες επιμέτρησης ποινής, εξακολουθεί να απαιτεί την προβολή τους στο στάδιο πριν την έκδοση της απόφασης για την ενοχή, επιλογή που, όπως θα παρουσιαστεί παρακάτω, δημιουργεί απροσπέλαστα προβλήματα στον κατηγορούμενο και τον συνήγορό του.

β) Ως προς τη δεύτερη άποψη, για την οποία παρουσιάστηκαν ορισμένες από τις υποστηριζόμενες απόψεις στην υποενότητα α) λόγω συνοχής στο ζήτημα περί

²⁹ βλ. Μπενάκη όπ. σελ. 148

³⁰ βλ. ΑΠ 890/1993 Υπερ. 1994 σελ. 287

³¹ βλ. Γ. Βαβαρέτου «Ποινικός Κώδικας» σελ. 338-341

³² ΑΠ 1152/1987 ΠοινΧρ. 1987 σελ. 986, ΑΠ 267/1995 ΠοινΧρ. 1995 σελ. 605.

ανάθεσης της κρίσης των ελαφρυντικών περιστάσεων στους συνέδρους ή ενόρκους, αντιπαρατίθενται τα εξής:

Υποστηρίχθηκε στη θεωρία ότι οι εν λόγω διατάξεις αποτελούν στοιχεία της ενοχής³³ «διότι αι ιδίως ελαφρυντικά περιστάσεις είναι επίσης πραγματικά περιστατικά αναγόμενα εις την ενιαίαν αντίληψιν της περί του βαθμού της ενοχής κρίσεως, όμοια προς τας ελαφρυντικάς εκείνας περιστάσεις, ας ο νόμος ειδικεύει».³⁴

Η άποψη αυτή, που υποστηρίζει ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις αποτελούν στοιχεία που αναφέρονται στην ενοχή του δράστη, ξεκινά από τον χαρακτήρα τους ως πραγματικών περιστατικών που επιτρέπουν κρίσεις για τον βαθμό της ενοχής.

Να σημειωθεί ότι ο νομοθέτης του πρώτου σχεδίου είχε προτιμήσει την πρόβλεψη σε ορισμένα εγκλήματα του Ειδικού μέρους, διότι, όπως επεξηγείται στην Αιτιολογική Έκθεση, οι συντάκτες αυτών κινούνται υπό την άποψη ότι αυτές συνδέονται περισσότερο με τη διάγνωση του εγκλήματος, παρά με την επιμέτρηση της ποινής.

γ) Ως προς την τρίτη άποψη ισχύουν τα εξής:

Εξελικτικά παρουσιάστηκε η τρίτη αυτή θέση, η οποία υποστήριξε ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις αποτελούν στοιχεία διαμόρφωσης της απειλούμενης ποινής³⁵, ενώ αυτές χαρακτηρίστηκαν και ως έκφραση της ελαστικότητας στη νομοθετική οριοθέτηση της ποινής³⁶.

Όσο για την άποψη που υποστηρίχθηκε και που εντάσσει τις ελαφρυντικές περιστάσεις στα στοιχεία διαμόρφωσης της απειλούμενης ποινής³⁷, ξεκινά από τη λειτουργική συνέπεια που έχει η παραδοχή ελαφρυντικών περιστάσεων για τον καθορισμό της ποινής, δηλαδή την προδιαγραφή από τον νομοθέτη ενός υποχρεωτικού για τον δικαστή μειωμένου πλαισίου ποινής. Αναγνωρίζεται, επίσης, σύμφωνα με αυτή την άποψη, ότι οι περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 υπό δ' και ε' αποτελούν στοιχεία

³³ βλ. Τσουκαλά όπ σελ. 347.

³⁴ βλ. Τσουκαλά, σελ 347 επ.

³⁵ βλ. Παρασκευόπουλο όπ σελ. 99

³⁶ βλ. Μανωλεδάκη «Γενική Θεωρία του Ποινικού Δικαίου» τ. Β' σελ. 234 επ.

³⁷ βλ. Παρασκευόπουλο όπ σελ. 98

της ποινής, ενώ οι β' και γ', σύγχρονες με την τέλεση του εγκλήματος, πλησιάζουν πολύ στον χώρο της ενοχής³⁸.

Κατά το στάδιο της επιμέτρησης της ποινής, το δικαστήριο προσδιορίζει αυτήν μέσα στο πλαίσιο που οριοθετούνται από τον νόμο. Κατά την κρίση, όμως, σχετικά με τη χορήγηση ή όχι ελαφρυντικού, το δικαστήριο δεν έχει προχωρήσει ακόμη στην επιλογή της ποινής που θα επιβληθεί. Απλώς αναδιατάσσει τα όρια, στο εσωτερικό των οποίων θα γίνει σε επόμενη διαδικαστικά φάση η επιμέτρηση, με αποτέλεσμα η πρώτη αυτή κρίση να απέχει από την επιμετρική, ενώ απόδειξη της ορθότητας του παρόντος ισχυρισμού αποτελεί και το γεγονός ότι το δικαστήριο αποφαινεται για τα ελαφρυντικά στην πρώτη του επιμέρους απόφαση, συγχρόνως με την κρίση του για την ενοχή, και όχι στη δεύτερη, όταν γίνεται η επιμέτρηση³⁹.

δ) Ως προς την τέταρτη άποψη ισχύουν τα εξής:

Υποστηρίζεται⁴⁰ ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, σε αυτές που είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη για την οποία δικάζεται ο δράστης (άρθρο 84 περ. β' και γ'), και σε αυτές που δεν παρουσιάζουν μία τέτοια άμεση σύνδεση με αυτήν, αλλά αναφέρονται στο πρόσωπο ή σε συγκεκριμένη συμπεριφορά του δράστη (άρθρο 84 περ. α', δ' και ε').

Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην Αιτιολογική Έκθεση⁴¹ αλλά και με την κρατούσα στην επιστήμη άποψη⁴², θεωρείται ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ αφορούν την προσωπικότητα του δράστη.

Η άποψη, βέβαια, αυτή παραγνωρίζει ότι υπάρχουν κάποιες ελαφρυντικές περιστάσεις, οι οποίες συνδέονται άμεσα με την αξιόποινη πράξη και που τουλάχιστον δεν μπορεί κανείς να τις εντάξει ασυζητητί στην προσωπικότητα του δράστη, χωρίς

³⁸ βλ. Παρασκευόπουλο όπ σελ. 99

³⁹ βλ. Παρασκευόπουλο όπ σελ. 142

⁴⁰ βλ. Καϊάφα όπ σελ. 29

⁴¹ βλ. βλ. έκδοση Ζαχαροπούλου 1950, σελ. 110

⁴² βλ. Μαγκάκη όπ σελ. 615-616, Μπουρόπουλο σελ. 215-216, Στεργιόπουλου σελ. 511, Χωραφά Ποινικόν Δίκαιον Τ. Α' σελ. 365-366, Μπενάκη όπ σελ. 146 επ.

την σύγχρονη εξέταση της πράξης. Αυτή η επισήμανση αφορά, όπως προαναφέρθηκε, τις περιπτώσεις β' και γ' του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ.

Παρατηρείται από την Καϊάφα ότι στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ο νομοθέτης έχει εντάξει στο ειδικό μέρος κάποιες προνομιούχες μορφές εγκλημάτων, βασιζόμενος είτε αποκλειστικά είτε εν μέρει σε κάποια ελαφρυντικά στοιχεία. Επιχειρεί, λοιπόν, κάποια έρευνα των εγκλημάτων αυτών, με το σκεπτικό ότι με αυτό τον τρόπο θα προκύψει η φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων, όπως ο νομοθέτης την αξιολόγησε κατά τη σύνταξη και ένταξη αυτών στο ειδικό μέρος του ποινικού δικαίου.

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2γ' (οργή ή βίαη θλίψη) σχετίζονται με τον βρασμό ψυχικής ορμής του άρθρου 299 παρ. 2 του ΠΚ, διότι αποτελούν μία γενική τυποποίηση κανόνων δικαίου, γεγονός που αυτόματα τις θέτει ελεύθερα σε εφαρμογή σε οποιαδήποτε διάταξη του ειδικού μέρους, ενώ περαιτέρω μερικές από τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ «όπως και η αντίστοιχη του βρασμού ψυχικής ορμής τελούν σε άμεση σχέση με τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη γεγονός που σημαίνει ότι θα μπορούσαν να είχαν τυποποιηθεί από τον ίδιο το νομοθέτη στη νομοτυπική μορφή των σχετικών εγκλημάτων, όπως έγινε με τον βρασμό ψυχικής ορμής»⁴³.

Εξετάζεται, έτσι, η ελαφρυντική περίσταση της οργής ή βίαης θλίψης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. γ' και ο βρασμός ψυχικής ορμής του άρθρου 299 παρ. 2 του ΠΚ και διαπιστώνεται, όχι μόνο μία «εννοιολογική συγγένεια», αλλά περαιτέρω πως η μείωση της ποινής επέρχεται αποκλειστικά και μόνο από την αναγνώριση του βρασμού ψυχικής ορμής. Αναφέρεται, περαιτέρω, ότι, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη⁴⁴, βρασμός ψυχικής ορμής αποτελεί η ψυχική εκείνη υπερδιέγερση που προκαλείται από την αιφνίδια υπερένταση κάποιου συναισθήματος ή πάθους και οδηγεί σε αποκλεισμό της νηφάλιας σκέψης. Μεταξύ δε των συναισθημάτων που οδηγούν σε αυτή την κατάσταση συγκαταλέγεται και το συναίσθημα της οργής, ενώ καταλήγει ότι σε αυτό θα μπορούσε να προσθέσει κανείς, χωρίς άλλο, και το συναίσθημα της βίαης θλίψης,

⁴³ βλ. Καϊάφα ό.π. σελ. 37

⁴⁴ βλ. Γάφο Ποινικών Δίκαιον Ειδ. Μ. Τεύχ. Δ' σελ. 25, Μπουρόπουλου όπ τ. Γ' σελ. 466-467, Σταϊκού Επίτομος Ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικα 1955 σελ. 172, Τούση – Γεωργίου Ποινικός Κώδικας 1967 σελ. 756, Καρανίκας, Ποινικών Δίκαιον τόμ. Β', Ειδ.Μερ. σελ. 574-575, Φιλιππίδη Μαθήματα Ειδικού Ποινικού δικαίου Ειδικό Μέρος τεύχ. Α' σελ. 58, οι οποίοι ασπάζονται τον κλασικό ορισμό των Ηλιόπουλου και Χωραφά, Σύστημα ελληνικού Ποινικού δικαίου τόμ. Β' τευχ. Α' 1928 σελ. 17 σε Καϊάφα όπ σελ. 37 επ.

αφού το επίθετο «βίαιη» από μόνο του «αποδίδει εξίσου ενεργητικό χαρακτήρα με όλα τα άλλα συναισθήματα που αποτελούν το υπόβαθρο του βρασμού ψυχικής ορμής».

Όπως αναφέρει η Καϊάφα, για να θεμελιωθεί ο βρασμός ψυχικής ορμής κατά το άρθρο 299 παρ. 2 ΠΚ, είναι απαραίτητη υψηλή ένταση διέγερσης οποιουδήποτε συναισθήματος, τον προκαλεί συνεπώς και η οργή και η βίαιη θλίψη. Έτσι, εμφανίζεται ένα κοινό υποκειμενικό στοιχείο αρχικά μεταξύ των δύο συγκρινόμενων διατάξεων, του άρθρου 299 παρ. 2 του ΠΚ και του άρθρου 84 παρ. 2 περ. Γ' του ΠΚ. Βέβαια, στη διάταξη του άρθρου 299 παρ. 2 του ΠΚ, δεν απαιτείται ο βρασμός ψυχικής ορμής να οφείλεται σε δικαιολογημένη αιτία, να είναι δηλαδή συγγνωστός, όπως αυτό απαιτείται στο άρθρο 84 παρ. 2 περ. γ του ΠΚ, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση⁴⁵ πράγμα όμως που σημαίνει ότι δεν αποκλείεται πάντως. Έτσι, φαίνεται να υπάρχουν περιπτώσεις συγγνωστού βρασμού ψυχικής ορμής, η οποία προκαλείται από εχθρική συμπεριφορά. Η δικαιολογημένη αιτία του βρασμού ψυχικής ορμής θυμίζει στα βασικά της στοιχεία την ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 γ' ΠΚ, χωρίς όμως να ταυτίζεται με αυτήν, λόγω του γεγονότος ότι στην πρώτη διάταξη αρκεί η εχθρική συμπεριφορά, ενώ στη δεύτερη απαιτείται άδικη πράξη⁴⁶.

Περαιτέρω, βέβαια, υφίσταται και διαφοροποίηση σε ό,τι αφορά την ένταση των συναισθημάτων, καθώς στον βρασμό ψυχικής ορμής αυτή πρέπει να είναι υψηλή, κάτι που δεν ισχύει για την περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 γ', καθώς δεν τίθεται καν προσδιορισμός της έντασης αυτού, είναι δε βέβαιο ότι είναι ήσσονος έντασης, συγκρινόμενων των επαπειλούμενων ποινών που οι δύο διατάξεις επιφέρουν (299 παρ.2 και 84 παρ. 2 γ' του ΠΚ).

Ενόψει κάποιας εννοιολογικής συγγένειας των δύο διατάξεων, κρίθηκε ότι η διαπίστωση της φύσης του βρασμού ψυχικής ορμής θα έχει καθοριστική σημασία στη διευκρίνιση της φύσης της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 γ'.

Χαρακτηρίζεται, λοιπόν, ο βρασμός ψυχικής ορμής ως «ιδιαίτερη μορφή ικανότητας» για δράση και υποστηρίζεται ότι είναι ένα στοιχείο που ανήκει στο αξιολογικό περιεχόμενο της ενοχής του δράστη⁴⁷, ενώ, για τις περιπτώσεις του συγγνωστού βρασμού ψυχικής ορμής, η μη πλήρης συνειδησιακή του διαύγεια

⁴⁵ βλ. Αιτ. Έκθ. Σχ. Ποιν.Κώδ. σελ. 289

⁴⁶ βλ. Γονατά «Ο βρασμός ψυχικής ορμής στο Ποινικό Δίκαιο», σελ. 216

⁴⁷ βλ. Καϊάφα όπ σελ. 35-36

συνεκτιμάται σε συνδυασμό και με το εξωτερικό γεγονός που οδήγησε σε αυτή την κατάσταση. Έτσι, υποστηρίζεται ότι το συγγνωστό του βρασμού ψυχικής ορμής, σύμφωνα με το οποίο αξιολογείται και η άδικη επιλογή του δράστη, εντάσσεται στα αξιολογικά στοιχεία της ενοχής του.

Στην περίπτωση, αντίστοιχα, της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 γ' (οργής ή βίαιης θλίψης), απαιτείται να έχει παρασυρθεί ο δράστης στην πράξη του από οργή ή βίαιη θλίψη, ενώ τα συναισθήματά του αυτά να έχουν δημιουργηθεί από άδικη εναντίον του πράξη, καταστάσεις οι οποίες επίσης προκαλούν μη πλήρη συνειδησιακή διαύγεια, γι' αυτό άλλωστε χρησιμοποιείται ο όρος «παρασύρθηκε», που υποδηλώνει μη δυνατότητα αντίληψης του αδικού, γεγονός, που παραπέμπει στον βρασμό ψυχικής ορμής και κατ' επέκταση ανάγει την ελαφρυντική αυτή περίπτωση σε στοιχείο της ενοχής του δράστη⁴⁸. Αντίστοιχα, επίσης, και σε ό,τι αφορά την ελαφρυντική περίπτωση, η περιορισμένη μομφή που αποδίδεται στον δράστη με το μειωμένο πλαίσιο ποινής είναι αποτέλεσμα συνεκτίμησης της μη πλήρους συνειδησιακής διαύγειάς του, σε συνδυασμό με την άδικη πράξη ενάντια στο δράστη, ακριβώς όπως και στη περίπτωση του βρασμού ψυχικής ορμής, γεγονός που οδηγεί, όπως υποστηρίζεται, στο συμπέρασμα ότι αυτή αποτελεί στοιχείο ενοχής του δράστη⁴⁹.

Στη συνέχεια, επιχειρείται η ανεύρεση της νομικής φύσης της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. β' της ώθησης στην πράξη εξ' αιτίων μη ταπεινών, με τον ίδιο τρόπο, συγκρινόμενη αυτή τη φορά με τη διάταξη του άρθρου 300 του ΠΚ της εξ' οίκτου προς ανιάτως πάσχοντα τέλεση της κατ' απαίτηση ανθρωποκτονίας. Σε αυτή την περίπτωση εξειδικεύονται δύο στοιχεία: αυτό της θανάτωσης ατόμου που πάσχει από ανίατη ασθένεια μετά από σπουδαία και επίμονη απαίτησή του και αυτό της τέλεσης της πράξης από οίκτο. Εδώ, η μείωση της ποινής, έστω αν και όχι αποκλειστικά, βασίστηκε στην ύπαρξη του συναισθήματος του οίκτου, ενώ διαφαίνεται και η εννοιολογική συγγένεια της παραπάνω περίπτωσης με αυτή της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. β'.

Συγκεκριμένα, ο οίκτος σε πρόσωπο που πάσχει από ανίατη ασθένεια αποτελεί ευγενές ελατήριο. Ως «μη ταπεινά αίτια» θεωρούνται αυτά που δε μαρτυρούν διαστροφή του χαρακτήρα ή κακοβουλία του δράστη και δεν αντιτίθενται στη κοινή

⁴⁸ βλ. Καϊάφα όπ σελ. 37

⁴⁹ Έτσι και Γονατάς όπ σελ. 219

περί ηθικής ή κοινωνικής τάξης συνείδηση. Τέτοια είναι ο ηρωισμός, η αυταπάρνηση, η πίστη και η αφοσίωση στη πατρίδα κλπ. Πρόκειται, χωρίς αμφιβολία, για συναισθήματα με ευγενή χαρακτήρα, όπως επίσης και ο οίκτος προς τον ανιάτως πάσχοντα⁵⁰.

Κατ' αυτό τον τρόπο, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η εξ' οίκτου θανάτωση στην κατ' απαίτηση ανθρωποκτονία αποτελεί περίπτωση εξειδικευμένου «μη ταπεινού αίτιου», η διαπίστωση της νομικής φύσης του οποίου θα είναι καταλυτική και ως προς τη νομική φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 παρ.2 περ. β'.

Η θεμελίωση της θέσης αυτής βασίζεται στην εκτίμηση του οίκτου ως μοναδικού ελατηρίου ως ευγενούς συναισθήματος στην τέλεση της ανθρωποκτονίας. Έτσι, ο οίκτος φαίνεται ν' αποτελεί στοιχείο της ενοχής, «επειδή αυτοτελώς, δηλ. εξαιτίας του ότι έχει χαρακτήρα ευγενούς συναισθήματος, παρουσιάζεται με τη μορφή αξιολογικού στοιχείου του καταλογισμού, το οποίο λόγω ακριβώς του επιδοκιμαζόμενου από την έννομη τάξη χαρακτήρα του μειώνει την ενοχή του δράστη. Υποστηρίζεται, έτσι, ότι το στοιχείο του οίκτου αποτελεί ουσιαστικά αξιολογικό στοιχείο της ενοχής: «Ο οίκτος ως μοναδικόν κίνητρον της πράξεως του δράστη αποτελεί προσωπικόν λόγον, επιδρώντα επί του καταλογισμού της πράξεως εις τον δράστην»⁵¹.

Το συναγόμενο αυτό συμπέρασμα ισχύει, σύμφωνα με αυτή την άποψη, και για τα «μη ταπεινά αίτια» του άρθρου 84 παρ. 2 β', αφενός λόγω της εννοιολογικής τους συγγένειας και αφετέρου διότι κατά παραδοχή αυτές θα μπορούσαν κάλλιστα να αποτελέσουν διατάξεις εντασσόμενες στο ειδικό μέρος του Ποινικού Δικαίου, αφού τελούν σε άμεση σχέση με αυτή καθ' εαυτή περιγραφόμενη πράξη.

Έτσι, γίνεται προφανές ότι και σε αυτή την περίπτωση, όπως και στην προηγούμενη της οργής ή βίαιης θλίψης, και σύμφωνα πάντα με την υποστηριζόμενη αυτή άποψη⁵², οι δύο περιστάσεις αυτές δεν μπορούν να έχουν σχέση με την προσωπικότητα του δράστη, εφόσον αντικείμενο της κρίσης του καταλογισμού θεωρείται η ενοχή του δράστη για τη μεμονωμένη πράξη του και όχι γι' αυτό που είναι και ότι η περίπτωση αυτή δεν θα μπορούσε να είναι κανόνας επιμέτρησης ποινής. Και μάλιστα, προς επίρρωση του παραπάνω ισχυρισμού, προτάσσεται το γεγονός ότι η

⁵⁰ βλ Καϊάφα όπ. σελ. 40

⁵¹ βλ Κατσαντώνη «Η ανθρωποκτονία εν συναινέσει κατά τον Νέον Ποινικόν Κώδικα» Ποιν.Χρον. 1956 σελ. 236

⁵² βλ Καϊάφα όπ. σελ. 43

ύπαρξη μη ταπεινών αιτιών σε μία συγκεκριμένη πράξη μπορεί να είναι ενδεικτικό της έλλειψης διαστροφής του χαρακτήρα του, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μεταβάλλονται άμεσα και σε στοιχεία του χαρακτήρα του, ώστε η περίσταση αυτή των ταπεινών αιτιών να θεωρηθεί στοιχείο της προσωπικότητάς του.

Όσο για τις υπόλοιπες ελαφρυντικές περιστάσεις των στοιχείων β' και γ' του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ, υποστηρίζονται τα εξής: ως προς την τέλεση της πράξης από μεγάλη ένδεια ή από την επίδραση σοβαρής απειλής, αυτές δεν συμπληρώνουν τους όρους της κατάστασης ανάγκης, αποτελούν δε κάποια ψυχική πίεση, η οποία βέβαια δεν αποκλείει το δράστη από περιθώρια άλλης συμπεριφοράς μη άδικης, αν όμως αυτός οδηγηθεί τελικά υπό την επίδραση αυτής της ψυχικής πίεσης σε παράνομη πράξη, η πράξη του δεν τυγχάνει της ίδιας αυστηρής αποδοκιμασίας.

Ως προς το ελαφρυντικό της ώθησης στην πράξη από την επιβολή προσώπου, στο οποίο ο δράστης οφείλει υπακοή ή τελεί σε σχέση εξάρτησης, αυτή παρουσιάζει στοιχεία με την προσταγή, με τη διαφορά ότι η σχέση εξάρτησης δεν είναι τόσο έντονη στην πρώτη περίπτωση. Αν παρ' όλ' αυτά ο δράστης υποκύψει τελικά στην διάπραξη του αδικήματος, η συμπεριφορά του αυτή εκτιμάται επιεικώς λόγω της ψυχικής πίεσης, που και εδώ υφίσταται.

Τέλος, ως προς το ελαφρυντικό της ώθησης στην πράξη από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντα, η πρόκληση ακριβώς εκ μέρους του παθόντος είναι αυτή που επιφέρει άμβλυνση της απαξίας της άδικης πράξης του δράστη.

Συνάγεται, σύμφωνα με την παρουσιαζόμενη αυτή άποψη, ότι το κοινό χαρακτηριστικό όλων των προαναφερόμενων ελαφρυντικών περιστάσεων συνίσταται στο ότι προσδιορίζουν την άδικη επιλογή του δράστη στη συγκεκριμένη περίπτωση και συντείνουν στο να παρουσιάζει μία άμβλυνση η απαξία της εντασσόμενης τελικά και αυτές στα στοιχεία ενοχής του δράστη.

Καταληκτικά, παρατηρείται ότι η φύση των ελαφρυντικών περιστάσεων δεν είναι ομοιογενής. Οι περιστάσεις των εδαφίων β' και γ' έχουν σχέση με την ενοχή του δράστη και οι υπόλοιπες α' δ' και ε' αναφέρονται σε συμπεριφορά του δράστη, είτε προγενέστερη είτε μεταγενέστερη της εγκληματικής πράξης, και αναφέρονται στο πρόσωπο του δράστη.

Έτσι, η δεύτερη αυτή κατηγορία ελαφρυντικών περιστάσεων υποστηρίζεται ότι δεν ανήκει στη δομή του εγκλήματος, αλλά την αποτελούν στοιχεία του χώρου της

ποινήs, έχουν δε αμεσότερη σχέση με το πρόσωπο του δράστη, χωρίς όμως η παρούσα άποψη να δέχεται ότι αποτελούν στοιχεία της δικαστικής επιμέτρησης της ποινής.

Συμπερασματικά, οι ελαφρυντικές περιστάσεις εμφανίζονται είτε ως στοιχεία της ενοχής του δράστη για τη συγκεκριμένη πράξη του είτε ως στοιχεία του χώρου της ποινής που αναφέρονται στο πρόσωπό του και λειτουργούν αποκλειστικά μέσα στο πλαίσιο της νομοθετικής οριοθέτησης της ποινής.

Έτσι, σύμφωνα με την τελευταία αυτή άποψη, οι ελαφρυντικές περιστάσεις διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: ι) αυτές που είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη, για την οποία κρίνεται ο δράστηs (άρθρο 84 παρ. 2 β' και γ') και ιι) αυτές που δεν παρουσιάζουν μία τέτοια άμεση σύνδεση με αυτήν, αλλά αναφέρονται στο πρόσωπο ή σε συγκεκριμένη συμπεριφορά του δράστη (άρθρο 84 παρ. 2 α', δ', ε').

1.7. Συμπέρασμα

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις αποτελούν μία οριακή περιοχή μεταξύ νομοθετικής περιγραφής του εγκλήματος και δικαστικής επιμετρήσεως της ποινής, τοποθετούμενες άλλοτε πλησιέστερα προς τη μία κατηγορία και άλλοτε προς την άλλη⁵³.

Καταληκτικά, σε ό,τι αφορά την προσπάθεια ένταξης των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 παρ. 2 του ΠΚ στον χώρο της ενοχής ή της επιμέτρησης της ποινής, πρέπει να σημειωθεί ότι η συνολική τους ένταξη στον ένα ή στον άλλο χώρο κρίνεται ως αδύνατη για δύο λόγους:

Ι) Διότι είναι προφανής η ανομοιογένεια των στοιχείων που απαρτίζουν κάθε μία από αυτές, έτσι ώστε να πρέπει να γίνει διάκριση αφενός μεταξύ των περιπτώσεων υπό δ' και ε' του άρθρου 84 του ΠΚ, της ειλικρινούς μετάνοιας και της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη, οι οποίες αποτελούν στοιχεία της ποινής, αφού εμφανίζονται μετά την αποπεράτωση του εγκλήματος και επομένως δεν μπορούν να ανήκουν σε στοιχεία που έχουν να κάνουν με την ενοχή, όπως το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση α' (προηγούμενη ζωή του δράστη), επειδή ακριβώς προϋπάρχει της πράξης, δεν αποτελεί στοιχείο του εγκλήματος και συνεπώς ανήκουν συνολικά στον χώρο επιμέτρησης της ποινής και από την άλλη των εναπομενουσών, που είναι οι

⁵³ βλ. Bruns Strafzumessungsrecht, Allg. Teil, 1967 σελ. 74 επ. σε Μπενάκη όπ σελ. 148

εγγύτερες χρονικά με την τέλεση της πράξης και που ασφαλώς πλησιάζουν πολύ στο χώρο της ενοχής.

II) Διότι ο ενδεικτικός χαρακτήρας των ελαφρυντικών περιστάσεων είναι γνωστός και αποδεκτός από όλο τον νομικό κόσμο, που τάσσεται υπέρ των παραπάνω υποστηριζόμενων απόψεων. Εάν, λοιπόν, προβαίναμε σε μία ένταξη συνολική όλων των ελαφρυντικών περιστάσεων που αναφέρονται στο άρθρο 84 παρ. 2 του ΠΚ, αυτομάτως το γεγονός αυτό θα ήταν δεσμευτικό ως προς ενδεχόμενη μελλοντική εμφάνιση μίας νέας ελαφρυντικής περίπτωσης. Συνεπώς, επειδή ακριβώς είναι απροσδιόριστος ο αριθμός των ελαφρυντικών περιστάσεων που θα μπορούσαν να εμφανιστούν, είναι δυσχερές και ίσως ανέφικτο να προβεί κανείς στον χαρακτηρισμό της διάταξης αν ανήκει στον ένα ή στον άλλο χώρο, τη στιγμή που το περιεχόμενό της δεν είναι οριοθετημένο, άρα τα όρια αυτής ανεξάντλητα.

Αυτό το οποίο κρίνεται ότι έχει σημασία και στο οποίο θα πρέπει να εστιάσει κανείς την προσοχή του αποτελεί το γεγονός ότι, άσχετα από το χώρο στον οποίο ανήκουν, αυτό το οποίο εμφανίζει τις ελαφρυντικές περιστάσεις ως ιδιαίτερα σημαίνουσες είναι το αποτέλεσμα που αυτές επιφέρουν, δηλαδή τη μείωση της ποινής, στα όρια που ο νόμος προβλέπει. Από αυτή την οπτική και μόνο θεωρούμενη, οι ελαφρυντικές περιστάσεις ανήκουν στον χώρο της ποινής, με την έννοια ότι η αντιμετώπισή τους πρέπει να είναι όμοια με αυτή των άλλων διατάξεων, που ανήκουν στο κεφάλαιο επιμέτρησης της ποινής.

Έτσι, όπως π.χ. γίνεται διεργασία από το δικαστήριο, προκειμένου κατά το άρθρο 79 του ΠΚ να επιβληθεί ποινή, κατά τις προϋποθέσεις που αυτό ορίζει έτσι, και κατά το ίδιο χρονικό διάστημα θα πρέπει το δικαστήριο να κρίνει εάν συντρέχουν ή όχι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 του ΠΚ, προκειμένου να διαμορφώσει ανάλογα την ποινή και, συνεπώς, επιβάλλεται το αίτημα του κατηγορούμενου για την αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων να τίθεται μετά την περί ενοχής απόφαση του δικαστηρίου, αποδεσμεύοντας έτσι και τον εκάστοτε συνήγορο από τη δέσμευση να προτείνει τα ελαφρυντικά στο στάδιο πριν την έκδοση της περί ενοχής απόφαση.

1.8. Λειτουργία των ελαφρυντικών περιστάσεων

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις, όπως και οι επιβαρυντικές, δεν αποτελούν ελαφρυντικές ή επιβαρυντικές περιπτώσεις του εγκλήματος, αλλά προσωπική αιτία μειώσεως ή επιτάσεως της ποινής.

Λειτουργούν υπέρ του κατηγορουμένου κατά την επιμέτρηση της ποινής και οδηγούν στην εξατομίκευση της ποινής και, αφού, όπως ειπώθηκε, δεν αποτελούν στοιχεία ή περιστάσεις του εγκλήματος, πρέπει να προτείνονται μέχρι την έκδοση της περί ποινής απόφασης⁵⁴.

2. Ενδεικτική η απαρίθμηση του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ

Ο νόμος καθορίζει κριτήρια, τα οποία πρέπει να ισχύουν, προκειμένου να τύχει εφαρμογής η συγκεκριμένη διάταξη και να αναγνωριστούν στον δράστη ελαφρυντικά.

Όμως, οι ελαφρυντικές περιστάσεις δεν είναι δυνατόν να οριστούν εκ των προτέρων στο νόμο. Οποιαδήποτε προσπάθεια ορισμού αυτών θα ήταν αναγκαία ελλιπής, καθόσον δεν θα ήταν δυνατόν να περιλάβει την ποικιλία των περιστάσεων, υπό τις οποίες ορισμένη πράξη δύναται να παρουσιαστεί στη ζωή. Το άρθρο 84 παρ. 2 ΠΚ μνημονεύει μόνο τις κυριότερες από τις ελαφρυντικές περιστάσεις, τις οποίες έτσι αναφέρει μόνο ενδεικτικά και όχι περιοριστικά, αφού χρησιμοποιεί τον όρο «ιδίως». Οι αναφερόμενες στον ΠΚ ενδεικτικά πέντε περιπτώσεις ελαφρυντικών περιστάσεων χρησιμοποιούνται από τον νομοθέτη ως κανονιστικά παραδείγματα, για να προκύψει, όπως αναφέρει η Εισηγητική Έκθεση, «...σαφώς εις τον δικαστήν το κριτήριο εκτιμήσεως των καθ' έκαστον περιπτώσεων ως ελαφρυντικών...». Συνεπώς, είναι δυνατή εφαρμογή οποιαδήποτε άλλη περίσταση που σχετίζεται με την προσωπικότητα του δράστη και συνδέεται με την προπαρασκευή, την τέλεση του εγκλήματος ή περιστάσεις μετά την τέλεσή του και δύναται, κατά την κρίση του δικαστή, να θεμελιώσει ελαφρυντική περίσταση.

Μολονότι η παρεχόμενη στο δικαστή ελευθερία ως προς την παραδοχή ελαφρυντικών περιστάσεων και η αοριστία αυτή του άρθρου, με τη μορφή της ενδεικτικής απαρίθμησης, ενέχει κίνδυνο καταχρήσεων, δεν προκρίθηκε η αναγραφή

⁵⁴ βλ. ΑΠ 529/1969 ΠοινΧρ. 1970 σελ. 122, αντιθέτως ΑΠ 1299/1977 ΠοινΧρ. 1978 σελ. 380

περιοριστικώς των λόγων αυτών, αλλά μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιβάλλεται δικονομικά η αιτιολόγηση κατ' άρθρο 139 ΚΠΔ της παραδοχής των ελαφρυντικών περιστάσεων, κατονομάζοντας αυτές. Το ίδιο ισχύει και επί απόρριψης αυτών.

Όμως, μέχρι σήμερα, δεν έχουν εμφανισθεί στην πρακτική άλλες περιπτώσεις πέραν από τις 5 του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ. Η πρακτική δεν έχει να επιδείξει κατάχρηση ως προς την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων, πέραν από αυτούς που αναγράφονται στο άρθρο 84 παρ. 2 του ΠΚ. Η νομολογία δεν αποδέχτηκε ούτε μία νέα ελαφρυντική περίπτωση που να αναγνωρίστηκε από την περίοδο που τέθηκε σε ισχύ ο εν λόγω θεσμός, επιδεικνύοντας αναλγησία, αν και πρέπει να αναγνωριστεί ότι και από την πλευρά της υπεράσπισης σπανίως προτείνονται ελαφρυντικοί λόγοι, πέραν από αυτούς που αναφέρονται στο άρθρο 84 παρ. 2.

Καταληκτικά θα μπορούσε να λεχθεί ότι η ιδιαίτερα σημαντική διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου, το οποίο, αξιοποιώντας τον ενδεικτικό χαρακτήρα της απαρίθμησης του άρθρου 84 ΠΚ, μπορεί να διευρύνει το φάσμα των ελαφρυντικών περιστάσεων, αναγνωρίζοντας και άλλες που δεν αναφέρονται στο άρθρο 84 ΠΚ, παραμένει ανεφάρμοστη και παρατηρείται εμμονή των δικαστικών αρχών να κάνουν χρήση του συγκεκριμένου άρθρου, ωσάν να έχει περιοριστικό χαρακτήρα, γεγονός που κρίνεται αναιτιολόγητο.

3. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις ειδικότερα

3.1. Άρθρο 84 παρ. 2 α'

Το ότι ο υπαίτιος έζησε έως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή.

Έντιμη είναι η ζωή, όταν είναι σύμφωνη προς τους νόμους και τους κανόνες της ηθικής και περιλαμβάνει στοιχεία, με βάση τα οποία ο δράστης χαρακτηρίζεται ως έντιμος⁵⁵. Αυτή εκδηλώνεται με έργα ηθικής συνειδήσεως, τα οποία επισύρουν την εκτίμηση της κοινωνίας προς το άτομο, την ηθική αξία του⁵⁶. Ο χαρακτηρισμός δε των χρηστών ηθών είναι ζήτημα νομικό και όχι πραγματικό⁵⁷, διότι οι κανόνες του δικαίου παραπέμπουν σε χρηστά ήθη ως έννοια νομική. Η διάρκεια διαγωγής εντίμου βίου θεωρείται αυτή μέχρι την τέλεση του εγκλήματος, του οποίου χρόνος τελέσεως θεωρείται κατά το άρθρο 17 ΠΚ εκείνος κατά τον οποίο ο δράστης ενήργησε ή όφειλε να ενεργήσει.

Η παραβίαση των χρηστών ηθών συνιστά άτιμη συμπεριφορά, μόνο όταν γίνεται από πρόθεση, διότι τότε υπάρχει σαφής και ηθελημένη τοποθέτηση του ατόμου σε θέση αντιπαράθεσης προς εκείνο που ο νόμος και η ηθική προσδιορίζουν ως έντιμο. Επομένως, η από αμέλεια παράβαση των κανόνων της ηθικής ή των κειμένων διατάξεων, δεν προσδίδει στη ζωή του ατόμου τον χαρακτήρα της άτιμης⁵⁸. Βέβαια, η παραβίαση διατάξεων σε επουσιώδη θέματα, όπως π.χ. παραβίαση αγορανομικών διατάξεων, δεν συνιστά ανήθικη και άτιμη συμπεριφορά. Επομένως, ο δικαστής οφείλει να εξετάσει τη φύση των αδικημάτων που ο δράστης έχει διαπράξει και για τις οποίες έχει καταδικαστεί προηγουμένως. Η διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 α' δεν αξιώνει άσπιλο και άτεγκτο βίο, αλλά έντιμο.

Με τον όρο «έντιμο» γίνεται αναφορά σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής ενός ατόμου, στον ατομικό, επαγγελματικό και γενικότερα κοινωνικό βίο. Την έννοια της έντιμης ζωής χρησιμοποιεί ο νομοθέτης και στο άρθρο 66 παρ. 1 ΠΚ ως βασική

⁵⁵ βλ. Μανωλεδάκη όπ. σελ. 241, Μπάκα όπ. σελ. 95 επ.

⁵⁶ βλ. Λογοθέτη «Ελαφρυντική περίσταση του έντιμου βίου» Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών 1963 σελ. 460

⁵⁷ βλ. Μπαλή Γεν. Αρχές παρ. 64

⁵⁸ βλ. ΑΠ 1312/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 1135, ΑΠ 449/1996 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 69

προϋπόθεση για την αποκατάσταση του καταδίκου, αν και στο άρθρο 84 παρ. 2 α' ΠΚ αναφέρονται αναλυτικά οι τομείς στους οποίους πρέπει να υπάρχει έντιμη ζωή (ατομικός οικογενειακός επαγγελματικός και κοινωνικός γενικά), ενώ στο άρθρο 66 παρ. 1 ΠΚ αναφέρεται μόνο συνεπτυγμένα έντιμη ζωή.

Αυτή θεωρείται ευρύτερη έννοια της διαγωγής, συνίσταται δε στη σταθερή προσαρμογή του υποκειμένου προς τους όρους της κοινωνικής συμβίωσης. Η έντιμη ζωή έχει βασικά αυτοτελή θετική υπόσταση σε όλους τους παραπάνω τομείς, όπως προαναφέρθηκε⁵⁹, αλλά και αρνητικό περιεχόμενο που να προκύπτει από τη μη ύπαρξη καταδίκης (λευκό ποινικό μητρώο⁶⁰).

Η συνδρομή της περιστάσεως του πρότερου έντιμου βίου υπάρχει και όταν γίνεται δεκτό από το δικαστήριο ότι η ζωή του υπαιτίου ήταν, έως τον χρόνο που έγινε το έγκλημα, ατομικά οικογενειακά επαγγελματικά και εν γένει κοινωνικά έντιμη και ότι απουσιάζουν από την ζωή αυτή αντικοινωνικές πράξεις⁶¹. Δεν αρκεί απλή αναφορά ότι ο κατηγορούμενος έζησε έντιμη ατομική οικογενειακή επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή⁶². Δεν αρκεί, επίσης, απλή προβολή του αιτήματος να αναγνωριστεί στο πρόσωπο του κατηγορουμένου το ελαφρυντικό του προτέρου έντιμου βίου⁶³, όπως αναλύεται εκτενώς παρακάτω στο Δικονομικό Μέρος.

Η ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου του κατηγορουμένου συνιστά ένα στοιχείο ενδεικτικό της εντιμότητάς του, δεν συνιστά όμως πλήρη και αποκλειστική απόδειξη, δεδομένου ότι πολλές κατά τη νομολογία μη έντιμες εκδηλώσεις της συμπεριφοράς του ατόμου δεν καταλήγουν πάντοτε στη Δικαιοσύνη⁶⁴. Το λευκό ποινικό μητρώο δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνο του στοιχείο, για να γίνει αποδεκτό το αίτημα περί της συνδρομής του ελαφρυντικού του προτέρου έντιμου βίου, αν π.χ. από το σύνολο των στοιχείων που αφορούν την προηγούμενη ζωή του δράστη, προκύπτει ότι αυτός είχε δημιουργήσει κατ' επανάληψη επεισόδια με άλλους ανθρώπους και είχε προκαλέσει δυσμενείς σε βάρος του εντυπώσεις, ακριβώς γιατί πολλές φορές πράξεις αξιόποινες

⁵⁹ βλ. ΑΠ 1119/1986 ΠοινΧρ. 1987 σελ. 32, ΑΠ 995/1982 ΠοινΧρ 1983 σελ. 295

⁶⁰ βλ ΑΠ 110/1980 ΠοινΧρ 1980 σελ. 432

⁶¹ βλ ΑΠ 1119/86 ΠοινΧρ. 1987, 32

⁶² βλ. ΑΠ 757/1999, ΑΠ 647/1997 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 157

⁶³ βλ. ΑΠ 1072/1999

⁶⁴ βλ. ΑΠ 809/1997 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 249, ΑΠ 449/1996 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 69, ΑΠ 1312/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 1135, Πεντ.Εφ.Ναυπλίου 144/1994, Τριμ.Εφ.ΚακΑθ.2351/1992

δεν φτάνουν στα ακροατήρια προς εκδίκαση, και αφετέρου γιατί η παραβίαση κανόνων ηθικής δεν αποτελεί πάντοτε αξιόποινο αδίκημα. Πάντως, η νομολογία έχει να επιδείξει σωρεία αποφάσεων, όπου η ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου οδήγησε το δικαστήριο στη χορήγηση του παραπάνω ελαφρυντικού. Έτσι, στον καταδικασθέντα για αποπλάνηση ανηλίκου κατηγορούμενο αναγνωρίστηκε, όπως και πρωτοδίκως, το ελαφρυντικό του προτέρου έντιμου βίου, εφόσον προκύπτει από μεν το αντίγραφο του ποινικού μητρώου ότι ο κατηγορούμενος δεν είχε σε βάρος του σοβαρή καταδίκη, από όλο δε το αποδεικτικό υλικό ότι μέχρι την πράξη του διήγε έντιμο ατομικό οικογενειακό επαγγελματικό και κοινωνικό βίο⁶⁵, ομοίως έγινε δεκτό το αίτημα του κατηγορουμένου περί αναγνωρίσεως στο πρόσωπό του της ελαφρυντικής περίστασης ότι έζησε έως τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος έντιμη ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή, στηρίζοντας την κρίση του στην ανυπαρξία προηγούμενης καταδίκης του⁶⁶.

Να σημειωθεί ότι η τέλεση αδικημάτων από αμέλεια, καθώς και η εκ δόλου τέλεση ελαφρών πλημμελημάτων, δεν στοιχειοθετεί έλλειψη έντιμου βίου. Αλλά και στον αντίποδα, αδικήματα για τα οποία δεν καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος λόγω παραγραφής ή σπανιότερα αμνηστίας δεν θεμελιώνουν αντίστοιχα έντιμο βίο. Δεν πρέπει να κριθεί ότι ο έντιμος βίος έχει άμεση σχέση με την αξιόποινη συμπεριφορά, καθώς εκδηλώσεις της προσωπικότητας φέρουν αξιόμεμπτο χαρακτήρα, χωρίς να είναι ποινικά κολάσιμες, ως προαναφέρθηκε.

Έτσι, βάσιμα προκύπτει ότι ο πρότερος έντιμος βίος αποτελεί συνδυασμό πραγματικών στοιχείων, η αξιολόγηση των οποίων ανατίθεται στη δικαστική κρίση. Ο συγκεκριμένος έλεγχος επιτρέπει να διαγνωστεί εάν όντως πρόκειται για «εκ περιστάσεως εγκληματία», διαπίστωση η οποία αποτελεί και τη ratio, μεταξύ άλλων, της καθιέρωσης της ελαφρυντικής περίστασης⁶⁷.

Η προσωπικότητα και ο προηγούμενος βίος του εγκληματία είναι δυνατόν να δικαιολογήσουν την (υποχρεωτική) απονομή σε αυτόν ελαφρυντικού (άρθρο 84 παρ. 2 α'), διότι, κατά τη δικαστική επιμέτρηση της ποινής, προέχει η έρευνα της όλης ψυχικής και ηθικής του υπαιτίου υποστάσεως και ο ατομικός χαρακτήρας (κλίσεις,

⁶⁵ βλ. ΜΟΕ Θεσ. 11-15/97 ΠοινΔικ. 1998 σελ. 311

⁶⁶ βλ. ΕφΠατρ. 21/98 ΠοινΔικ. 1998 σελ. 87

⁶⁷ βλ. Χωραφά «Γενικά Αρχαί Ποινικού Δικαίου» όπ σελ. 314

έξεις, ιδιοσυγκρασία) και όχι η βαρύτητα του εγκλήματος καθ' εαυτή⁶⁸. Έτσι, καθίσταται ελλιπής και ανεπαρκής η αιτιολογία, με την οποία απορρίφθηκε αυτοτελής ισχυρισμός προτέρου εντίμου βίου, διότι δεν στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά αναγόμενα σε χρόνο προγενέστερο της τέλεσης των αξιόποινων πράξεων, αλλά βασίζεται στη βαρύτητα και το είδος αυτών και στη μεταγενέστερη διαγωγή του⁶⁹.

Ως προς το είδος των εγκλημάτων, για τα οποία μπορούν να αναγνωρισθούν ελαφρυντικές περιστάσεις, κρίθηκε ότι δεν υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στην παραδοχή ταυτόχρονα της επιβαρυντικής περιστάσης της ιδιαίτερης επικινδυνότητας του δράστη και του ελαφρυντικού του πρότερου έντιμου βίου⁷⁰.

Σημαντική κρίνεται, πάντως, η εξέταση κάθε φορά των αξιόποινων πράξεων που τυχόν έχει διαπράξει ο κατηγορούμενος πριν την αξιόποινη πράξη, για την οποία δικάζεται. Έτσι, πρέπει να εξετάζεται το προηγούμενο αδίκημα και να κρίνεται αν η διάπραξη του μπορεί να προσδώσει στη ζωή του δράστη άτιμο χαρακτήρα, δεδομένου ότι ο νομοθέτης «δεν αξίωσε άσπιλη ζωή, αλλά απλώς έντιμη»⁷¹, όπως προαναφέρθηκε. Η έννοια της έντιμης ζωής δεν αναιρείται από τυχόν καταδίκες μικρής κοινωνικής σημασίας⁷², όπως επίσης είναι δυνατό, παρά την έλλειψη αξιόποινων πράξεων, ο βίος να είναι γενικά επιλήψιμος⁷³, ως προαναφέρθηκε. Γι' αυτό τον λόγο, το ποινικό μητρώο του δράστη δεν δίνει απάντηση στο σχετικό ερώτημα. Μία προηγούμενη καταδίκη από αμέλεια δεν αρκεί, για να αποκλειστεί η κατάφαση του έντιμου βίου.

Κατά την ΑΠ 1119/1986⁷⁴, για την παραδοχή της προηγούμενης ζωής του υπαίτιου ως κοινωνικά έντιμης, πρέπει να κριθεί ότι απουσιάζουν από τη ζωή αυτή αντικοινωνικές πράξεις. Το έγκλημα θα πρέπει να εμφανίζεται σαν μία παραφωνία, με βάση την προηγούμενη πολιτεία του δράστη. Βέβαια, όπως γίνεται αντιληπτό, σε μία

⁶⁸ βλ. Κυπραίο «Χορήγηση ελαφρυντικού επί βαρέων εγκλημάτων» ΝοΒ 1983 σελ. 795

⁶⁹ βλ. ΑΠ 342/99, ΑΠ 1476/95 Υπερ. 1996 σελ. 523

⁷⁰ βλ. ΑΠ 560/1979 ΠοινΧρον 1979 σελ. 672

⁷¹ βλ. Λυμπερόπουλο «Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ» ΠοινΧρ. 1998 σελ. 97 επ.

⁷²βλ. Μανωλεδάκη όπ σελ. 241, Μπάκα όπ σελ. 101, Βούλ.Εφ Θεσ. 29/1972 ΠοινΧρον 1972 σελ. 394

⁷³ βλ. ΑΠ 68/1990 ΠοινΧρ 1991 σελ. 23

⁷⁴ βλ. ΠοινΧρον. 1987 σελ. 32

κοινωνία που συνεχώς αναπτύσσεται, είναι δύσκολο να κριθεί ο προηγούμενος έντιμος βίος, όταν, ως είναι φυσικό, τα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς διαφοροποιούνται.

Εντύπωση προκαλεί η υπ' αριθ. 130/1963 απόφαση του Δικ. Συνεδρ. Θεσσ⁷⁵, διότι δέχθηκε ότι ο κατηγορούμενος δεν είχε έντιμη ζωή, επειδή ήταν εριστικού και δύστροπου χαρακτήρα, ανάλογα και η ΑΠ 368/1990⁷⁶ που δέχθηκε ότι το λευκό ποινικό παρελθόν δεν θεμελιώνει βάσιμα τον ισχυρισμό του έντιμου βίου.

Παρόμοια απορρίφθηκε το αίτημα περί αναγνώρισης συνδρομής στο πρόσωπο του μετεφηβικής ηλικίας δράστη βιασμού, διότι δεν αποδείχθηκε κάτι τέτοιο, παρά την αντίθετη άποψη της μειοψηφίας, κατά την οποία το λευκό ποινικό μητρώο και η εντελώς νεαρή ηλικία του κατηγορουμένου (18) ετών συνηγορούν στην αναγνώριση της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης⁷⁷. Η εν λόγω απόφαση ήταν απορριπτική, ενδεχομένως και εξαιτίας της βαρύτητας του εγκλήματος, παράγοντας που όμως ο νόμος δεν επιτρέπει να αποτελέσει κώλυμα στη χορήγηση του παραπάνω ελαφρυντικού.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η απόρριψη του ισχυρισμού του πρότερου έντιμου βίου χρήζει αιτιολογίας, δηλαδή πρέπει το δικαστήριο να συμπεριλάβει στην απόφασή του τους λόγους για τους οποίους κρίνει ότι δεν υφίσταται αυτός, διότι διαφορετικά αναιρείται η απόφαση ως προς το περί ποινής μέρος⁷⁸, ως αναλύεται λεπτομερώς κατωτέρω στο Δικονομικό Μέρος.

Η ελαφρυντική περίπτωση της έντιμης ζωής είναι από τις περισσότερες χρησιμοποιούμενες στη πράξη. Πρέπει, όμως, για να δημιουργείται νομική δέσμευση του δικαστηρίου, θετική ή αρνητική, να έχει όλα τα στοιχεία του αυτοτελούς ισχυρισμού, όπως αναλυτικά αναλύεται παρακάτω, αν και ερευνάται και αυτεπάγγελτα⁷⁹.

Στο θέμα αν υπάρχει αντίφαση μεταξύ της αποδοχής της ελαφρυντικής περίπτωσης της έντιμης ζωής και της ηθικής διαστροφής του χαρακτήρα του δράστη, ως προϋπόθεσης για την αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του άρθρο 61, η

⁷⁵ βλ. ΠοινΧρ 1963 σελ. 525

⁷⁶ βλ. ΠοινΧρ 1991 σελ. 23

⁷⁷ βλ. ΜΟΕ Θεσ. 227-231/1997 ΠοινΔικ. 1998 σελ. 53

⁷⁸ βλ. ΑΠ 306/1991 ΠοινΧρ 1991 σελ. 902

⁷⁹ βλ. παρακ. Δικονομικό Μέρος

νομολογία δίνει αρνητική απάντηση⁸⁰. Έχει κριθεί⁸¹ ότι δεν υπάρχει αντίφαση στην αποδοχή ελαφρυντικής περίπτωσης έντιμου βίου και της ιδιαίτερης επικινδυνότητας του δράστη, κάτι για το οποίο, όμως, εκφράστηκαν ενδοιασμοί.

Προκειμένου να γίνει δεκτό το αίτημα από το δικαστήριο περί αναγνώρισεως αυτής της ελαφρυντικής περίπτωσης, πρέπει να αποδειχθεί ότι ο κατηγορούμενος, μέχρι τη διάπραξη της αξιόποινης πράξης, είχε επιδείξει προσήκουσα συμπεριφορά σε όλα τα πεδία δράσης (ατομικό, οικογενειακό, επαγγελματικό, και γενικά κοινωνικό) και ότι συμμορφωνόταν προς τις κοινωνικές συνθήκες και τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς.

Έτσι, η απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών 477/1975⁸² δεν δέχθηκε την ελαφρυντική περίπτωση της έντιμης ζωής για τους πρωταίτιους του πραξικοπήματος της 21-4-1967, παρά την ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου, γιατί : «...από μακρού χρόνου κατά η βαρεία παράβαση των υπηρεσιακών αυτών καθηκόντων και του καθήκοντος πειθαρχίας ως στρατιωτικών απησχολούντο εις οργάνωσιν συννομωσιών, αίτινες κατέληξαν εις το πραξικόπημα της 21-4-1967...»⁸³.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει άποψη, κατά την οποία, επί των εγκλημάτων ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως τελουμένων, της ενεργείας του υπαιτίου προηγούνται η απόφαση και η προπαρασκευή, οι οποίες απέχουν μεταξύ τους άλλοτε μικρό και άλλοτε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Και η μεν απόφαση αυτοτελώς δεν είναι αδίκημα, διότι δεν τιμωρείται, η δε προπαρασκευή, η οποία συνίσταται στις αναγκαίες πράξεις για την εκτέλεση του εγκλήματος, είναι και ιδιώνυμο έγκλημα σε ορισμένες περιπτώσεις. Υποστηρίζεται η άποψη ότι οι ενέργειες αυτές δεν είναι έντιμες πράξεις, καθόσον αντίκεινται στους νόμους των ηθών και, συνεπώς, αυτός που παραβαίνει τους νόμους αυτούς δεν διάγει έντιμο βίο. Κατ' ακολουθία, ο υπαίτιος των ανωτέρω αναφερομένων εκ προθέσεως εγκλημάτων, κατά τον χρόνο της ενεργείας της εκτελέσεως, δεν διάγει έντιμο βίο, εξαιτίας των προηγούμενων της ενεργείας του αποφάσεως και προπαρασκευαστικών πράξεων⁸⁴. Η συγκεκριμένη άποψη κρίνεται ως

⁸⁰ βλ. ΑΠ 505/1976 ΠοινΧρ 1977 σελ. 37, ΑΠ 222/1975 ΠοινΧρ. 1975 σελ. 581, ΑΠ 1119/1974 ΠοινΧρ 1975 σελ. 371, ΑΠ 1072/1974 ΠοινΧρ. 1975 σελ. 309

⁸¹ βλ. ΑΠ 560/1979 ΠοινΧρ 1970 σελ. 675

⁸² βλ. ΠοινΧρον 1975 σελ. 671

⁸³ βλ. Σταμάτη. Ελαφρυντικές περιστάσεις όπ σελ. 15

⁸⁴ βλ. Λογοθέτη όπ σελ. 460

ιδιαίτερα αυστηρή, κρίνει τον προηγούμενο βίο του δράστη μόνο από το γεγονός της απόφασης που προηγείται της πράξης και των προπαρασκευαστικών πράξεων που αποδοκιμάζονται από την κοινωνία και ενίοτε από την έννομη πράξη, ενώ αγνοείται παντελώς ο βίος του δράστη πριν την έναρξη κάθε διαδικαστικού εγχειρήματος που οδήγησε στο έγκλημα, φαίνεται δε βέβαιο ότι ο νομοθέτης κατά τη διατύπωση «έζησε ..έντιμη ...ζωή» εννοούσε το διάστημα μέχρι πριν τη λήψη της απόφασης και των προπαρασκευαστικών πράξεων που οδήγησαν στο έγκλημα, στην αντίθετη δε περίπτωση θα οδηγούμασταν σε υπέρμετρα ανεπιεικείς λύσεις, οι οποίες εξάλλου απομακρύνονται και από το πνεύμα επιείκειας, το οποίο διέπει τη συγκεκριμένη διάταξη.

Πάντως, καταληκτικά σε ό,τι αφορά το συγκεκριμένο ελαφρυντικό πρέπει να σημειωθεί ότι η δικηγορική πρακτική παγίως ακολουθεί τη γραμμή σύνδεσης του πρότερου έντιμου βίου με την ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου.

3.2. Άρθρο 84 παρ. 2 β'

Το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή υπό την επιβολή προσώπου, στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης

Η δεύτερη ελαφρυντική περίπτωση περιλαμβάνει πραγματικά πέντε υποπεριπτώσεις, από τις οποίες οι τρεις πρώτες αναφέρονται σε εξειδικευμένα αίτια που παρακίνησαν τον δράστη στην αξιόποινη πράξη, ενώ οι υπόλοιπες δύο αναφέρονται στη ψυχολογική σχέση του δράστη της αξιόποινης πράξης με τρίτο πρόσωπο, το οποίο μπορεί να είναι και ηθικός αυτουργός της αξιόποινης πράξης (άρθρο 46 παρ. 1 α' ΠΚ). Δεν θα πρέπει, όμως, στις δύο τελευταίες περιπτώσεις να συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 21 ΠΚ (προσταγή) ή ψυχολογικής βίας που δημιουργεί κατάσταση ανάγκης (άρθρο 25,) γιατί τότε αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης⁸⁵.

⁸⁵ βλ. Σταμάτη Ελαφρυντικές περιστάσεις όπ. σελ. 15

Για τα αίτια που ώθησαν τον δράστη στην τέλεση της πράξης ομιλεί το άρθρο 79 παρ. 3 ΠΚ, πλην όμως δεν ταυτίζονται. Τα μη ταπεινά αίτια είναι λιγότερο αντικοινωνικά και αντίθετα με το δίκαιο και την κοινή για την ηθική ή την κοινωνική τάξη συνείδηση⁸⁶, σε σχέση με τα ταπεινά αίτια. Τα τελευταία μαρτυρούν διαστροφή χαρακτήρα και κακοβουλία του δράστη. Ταπεινό θεωρείται το αίτιο που προδίδει κακοβουλία του δράστη και διαστροφή του χαρακτήρα του⁸⁷. Μη ταπεινά αίτια θεωρούνται, αντίθετα, αυτά που δεν έρχονται σε αντίθεση με την κοινή συνείδηση για την ηθική και την κοινωνική τάξη.

Αυτή είναι η αρνητική μορφή των ελατηρίων. Κατά τη θετική τους μορφή, μη ταπεινά ελατήρια είναι τα ευγενή ή τα ανώτερα, ιδανικά, για την ικανοποίηση των οποίων ο υπαίτιος ετέλεσε την πράξη (π.χ. πρόκληση σωματικών βλαβών σε άτομο που προκαλούσε φθορές σε εκκλησία). Η αρνητική διατύπωση του νόμου δεν είναι τυχαία: βρίσκει έρεισμα στο γεγονός ότι θα ήταν εξαιρετικά πολύπλοκο και ίσως ανέφικτο για τον νομοθέτη να ορίσει εξαντλητικώς τα ελατήρια που ώθησαν τον κάθε δράστη στη διάπραξη αξιόποινης πράξεως και έτσι το έργο αυτό ανατίθεται στον δικαστή.

Μεγάλη ένδεια είναι η μεγάλη οικονομική ανάγκη, η οποία υπάρχει, όταν ο υπαίτιος βρέθηκε σε τόσο πολύ άσχημη οικονομική κατάσταση, η οποία άγγιξε, αλλά δεν στοιχειοθέτησε, την κατάσταση ανάγκης⁸⁸, ώστε, κάτω από την επίδρασή της, τέλεσε την αξιόποινη πράξη, για να αποφύγει κίνδυνο που πίστευε ότι απειλούσε σοβαρά αυτόν ή συγγενή του ή την περιουσία τους.

Το ελαφρυντικό από μεγάλη ένδεια αναφέρεται κανονικά στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ) και κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (άρθρα 385-406 ΠΚ), μπορεί όμως να ληφθεί υπόψη και σε κάθε άλλο έγκλημα⁸⁹, όπως π.χ. σε αυτό της έκθεσης του άρθρου 306 του ΠΚ.

Μεγάλη ένδεια υφίσταται, όταν ο δράστης βρίσκεται σε εξαιρετικά δυσχερή έως ανυπέρβλητη οικονομική κατάσταση, η οποία να δημιουργεί την πεποίθηση ότι πρόκειται για περιστασιακό δράστη.

⁸⁶ βλ. Ζησιάδη Γεν. Μέρος Ποινικού Δικαίου, τ. Β' σελ. 283

⁸⁷ βλ. Χωραφά Δικαστική επιμέτρηση της ποινής ΑΠΕ 3 1939. 318 σε Παρασκευόπουλο όπ. σελ. 148

⁸⁸ βλ. Μπουρόπουλο όπ σελ. 216, Κατσαντώνη όπ σελ. 129

⁸⁹ βλ. Κατσαντώνη όπ σελ. 129

Πρέπει, όμως, να διαχωριστεί η περίπτωση του άρθρου 377 ΠΚ της κλοπής ή υπεξαίρεσης πράγματος ευτελούς αξίας από μεγάλη ένδεια, όπου η πράξη μπορεί να μείνει ατιμώρητη, με την παραπάνω ελαφρυντική περίσταση, ακριβώς διότι, πέραν της εντάσεως, που δεν είναι ίδιας βαρύτητας, επέρχονται και διαφορετικά αποτελέσματα.

Σχετικά με τη σοβαρή απειλή κάτω από την οποία ο δράστης διέπραξε το έγκλημα, αυτή μπορεί να αφορά το πρόσωπο ή την περιουσία του δράστη ή στενών συγγενών του. Για την εφαρμογή της διάταξης, θα πρέπει να αποδειχθεί ότι, λόγω αυτής της κατάστασης, ο δράστης πίστευε ότι βρισκόταν ο ίδιος ή ο συγγενής του σε κίνδυνο, με κριτήριο τον μέσο άνθρωπο και με κριτήριο τις υποκειμενικές του παραστάσεις, ενώ και γι' αυτή την περίπτωση δεν θα πρέπει η απειλή να λαμβάνει τον χαρακτήρα ψυχολογικής βίας, εξαιτίας της οποίας ο δράστης περιήλθε σε κατάσταση ανάγκης, η οποία αποτελεί λόγο άρσης του αδίκου ή του καταλογισμού.

Η σοβαρότητα της απειλής πρέπει να έχει ως κριτήριο τις υποκειμενικές περιστάσεις του δράστη και ως γνώμονα τον μέσο άνθρωπο. Το υποκειμενικό κριτήριο σημαίνει ότι ο δράστης πρέπει να αισθάνθηκε ότι πράγματι βρισκόταν σε κίνδυνο εξαιτίας της απειλής⁹⁰, δηλαδή ο βαθμός της πίεσής της κρίνεται ως προς τον συγκεκριμένο δράστη και όχι τον μέσο άνθρωπο. Το ότι υφίσταται ή όχι απειλή θα πρέπει να κριθεί με βάση τον μέσο άνθρωπο. Η δημιουργούμενη, όμως, πίεση από την απειλή δεν πρέπει να κινείται μέχρι του σημείου να στοιχειοθετείται κατάσταση ανάγκης, διότι τότε αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης (άρθρο 25 ΠΚ) ή αίρεται ο καταλογισμός (η ενοχή) του δράστη (άρθρο 32 ΠΚ), όπως προαναφέρθηκε.

Επιβολή προσώπου, στο οποίο ο δράστης οφείλει υπακοή, υπάρχει, όταν το επιβαλλόμενο πρόσωπο έδωσε εντολή σε εκείνο να διαπράξει το έγκλημα και αυτός έπρεπε να υπακούσει .

Ως προς την επιβολή του προσώπου, αυτή θα αξιολογηθεί με κριτήριο τις υποκειμενικές παραστάσεις του δράστη⁹¹: θα κριθεί κατά πόσο υπήρχε επιβολή προσώπου, στο οποίο ο δράστης όφειλε υπακοή και από το οποίο εξαρτιόταν. Η επιβολή μπορεί να είναι απλά ηθική ή υπηρεσιακή, π.χ. σχέση ιδιωτικού δικαίου

⁹⁰ βλ. Κατσαντώνη όπ σελ. 129, Μπάκα όπ σελ. 103

⁹¹ βλ. Λυμπερόπουλο όπ σελ.97

σύμβασης εργασίας, στη δεύτερη περίπτωση όμως δεν θα πρέπει να αγγίζει τα όρια της προσταγής του άρθρου 21 του ΠΚ, η οποία αποτελεί λόγο άρσης του αδίκου⁹².

Η χορήγηση του ελαφρυντικού αυτού αφορά ατομικά τον κάθε κατηγορούμενο και δεν συνάγεται ότι αυτό θα χορηγηθεί και για συγκατηγορούμενο, ακόμα και όταν τους συνδέει συγγενική σχέση. Έτσι, κατά την ΑΠ 957/87, από το γεγονός ότι αναγνωρίστηκε από την απόφαση στον αναιρεσείοντα αδελφό το ελαφρυντικό ότι ωθήθηκε στην πράξη της συνέργειας από μη ταπεινά ελατήρια, δεν έπεται ότι το δικαστήριο όφειλε γι' αυτόν και μόνο τον λόγο να αναγνωρίσει το ίδιο ελαφρυντικό και στον άλλο αναιρεσείοντα⁹³.

3.3. Άρθρο 84 παρ. 2 γ'

**Το ότι στην πράξη του ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του
παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαη θλίψη που του προκάλεσε άδικη
εναντίον του πράξη**

Η τρίτη ελαφρυντική περίπτωση περιλαμβάνει τρεις υποπεριπτώσεις, που αναφέρονται όλες στην ψυχολογική αντίδραση του δράστη απέναντι σε εξωτερικά αρνητικά ερεθίσματα. Αν τελέσει τότε σωματική βλάβη ή εξύβριση, συντρέχει για τον δράστη, όχι πλέον ελαφρυντική περίπτωση (άρθρο 84 παρ. 2 υπό γ' ΠΚ), αλλά προσωπικός λόγος απαλλαγής από την ποινή (άρθρο 308 παρ. 3, 361 παρ. 3ΠΚ), όπως αναφέρεται κατωτέρω. Η πράξη του παθόντα ή του τρίτου εναντίον του δράστη πρέπει να είναι άδικη, δηλαδή ν' αντιφάσκει προς το αξιολογικό στοιχείο απαγορευτικού κανόνα δικαίου. Η αντίδραση του δράστη στην παραπάνω ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντα⁹⁴ πρέπει να είναι άμεση και να μην απέχει χρονικά πολύ από την πράξη.

Η οργή και η βίαη θλίψη του δράστη δεν είναι απαραίτητο να είναι και δικαιολογημένες, αρκεί μόνο ότι υπήρξαν σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία του δράστη,

⁹² βλ. Σταϊκο "Επίτομος ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικος", Αθήνα 1953, σελ. 784, σε Μπάκα σελ. 103, Μανωλεδάκη όπ σελ. 241

⁹³ βλ. ΠοινΧρ. 1987 σελ. 884.

⁹⁴ βλ. ΑΠ 778/1976 ΠοινΧρ 1977 σελ. 22

ενώ η άδικη πράξη δεν είναι ανάγκη να είναι και αξιόποινη, αλλά θα πρέπει να προκύπτει ότι χωρίς αυτήν ο δράστης δεν θα ενεργούσε⁹⁵.

Αμφισβητείται αν η παραπάνω ελαφρυντική περίσταση μπορεί να έχει εφαρμογή και σε εγκλήματα που τελούνται από αμέλεια ή αντίθετα μόνο στα από δόλο τελούμενα εγκλήματα. Υπέρ της εκδοχής ότι το άρθρο 84 παρ.2' γ' ΠΚ δεν έχει γενικά εφαρμογή στα από αμέλεια εγκλήματα⁹⁶ συνηγορεί και η εκδοχή ότι η οργή ή η βίαιη θλίψη (όχι όμως και η ανάρμοστη συμπεριφορά) μπορούν πραγματικά να υπάρχουν καταρχήν μόνο από ηθελημένες ανθρώπινες ενέργειες και όχι από ανθρώπινες αμέλειες, αν και σε εξαιρετικές περιπτώσεις δεν αποκλείεται το αντίθετο.

Όμως, η ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντα μπορεί να ανακύψει και στα εγκλήματα από αμέλεια, αφού και η συνυπαιτιότητα του παθόντα στα αυτοκινητιστικά ατυχήματα αποτελεί, όπως υποστηρίζεται⁹⁷, καθ' εαυτή ελαφρυντική περίσταση⁹⁸.

Κατά συνέπεια, η εφαρμογή της παραπάνω ελαφρυντικής περιστάσης μπορεί καταρχήν να προβληθεί και στην περιοχή των εξ' αμελείας εγκλημάτων⁹⁹

Η παραπάνω άποψη δεν είναι κοινής αποδοχής¹⁰⁰. Υποστηρίζεται ότι ο νομοθέτης ερευνά τα κίνητρα, τα οποία ώθησαν το δράστη στην πράξη. Στην περίπτωση των εξ' αμελείας εγκλημάτων, εξ' ορισμού θεμελιώδης όρος είναι η έλλειψη της προσήκουσας προσοχής, η πρόκληση δηλαδή του αξιόποινου αποτελέσματος εκ μέρους του δράστη, ο οποίος, εξαιτίας ελλείψεως της προσοχής, την οποία όφειλε και μπορούσε να καταβάλει, δεν πρόβλεψε το αποτέλεσμα είτε το πρόβλεψε, πίστεψε όμως ότι δεν θα επέλθει (άρθρο 28 ΠΚ). Είτε πρόκειται για ενσυνείδητη είτε για ασυνείδητη αμέλεια, υπάρχει αρνητική ψυχική στάση του δράστη ως προς το αξιόποινο αποτέλεσμα. Η βούλησή του δεν κατευθύνεται καθόλου προς την τέλεση της αξιοποιίνου πράξεως. Αντίθετα, μπορεί κανείς να μιλήσει για κίνητρα, ελατήρια που ωθούν στην πράξη, όταν διαπιστωθεί κατεύθυνση της βουλήσεως στην

⁹⁵ βλ. ΑΠ 1529/1994 ΠοινΧρον 1994 σελ. 1269

⁹⁶ βλ. Σταυρόπουλο σχόλιο Ελλ. Δικαιοσύνη 4, σελ. 29

⁹⁷ βλ. Αναλυτικά Παρακάτω ενότητα «Άλλες προτεινόμενες ελαφρυντικές περιστάσεις»

⁹⁸ βλ. αγορ. Σακελλαρίου ΠοινΧρ. 1962 σελ. 436, του ιδίου ΠοινΧρ 1963 σελ. 256

⁹⁹ βλ Σακελλαρίου ΠοινΧρ. 1963 254, Τούση – Γεωργίου ΠΚ τομ. Α 1967 σ. 267 αριθ. 7, Μπάκα όπ σελ. 110

¹⁰⁰ βλ. Σταυρόπουλο «Ελαφρυντική περίστασις επί εγκλημάτων εξ' αμελείας εξ' αφορμής της επί της υπ' αριθ. 169/ Α.Π Εισαγγελικής προτάσεως» Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών 1963 σελ. 449

πράξη, και τότε εξετάζεται ποιο ήταν αυτό το κίνητρο που ώθησε τη βούληση του δράστη σε αυτή την κατεύθυνση. Στα εξ' αμελείας εγκλήματα, ο δράστης είτε δεν προβλέπει το αξιόποιο αποτέλεσμα είτε προβλέπει, αλλά η βούλησή του δεν κατευθύνεται προς αυτό, αντιθέτως το αποκρούει, πιστεύοντας ότι θα το αποφύγει. Η βούλησή του, δηλαδή, είτε αδρανεί για την πρώτη περίπτωση, όταν δηλαδή δεν το προβλέπει, είτε κινείται μεν αλλά αντιστρόφως, διότι δεν θέλει την πράξη¹⁰¹. Εφόσον δε η βούλησή του και στις δύο περιπτώσεις δεν έχει ώθηση, δεν είναι δυνατόν να ερευνάται τι ώθησε αυτόν στην πράξη, για να αποδεχτούμε ότι ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντα.

Βέβαια, ως αντίποδα στην παραπάνω άποψη, θα μπορούσε να προταθεί ότι η ώθηση εξ' ορισμού δεν κινείται απαραίτητα πάντα από τη βούληση, αλλά αντίθετα μπορεί να προκαλείται και από εξωτερικούς παράγοντες, π.χ. μη επιτρεπτές ενέργειες του παθόντα.

Η ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντα δεν χρειάζεται να στρέφεται απαραίτητα εναντίον του δράστη, ενώ αντίθετα το συναίσθημα οργής ή βίαιης θλίψης πρέπει να προκλήθηκε από άδικη (όχι απαραίτητα αξιόποινη) πράξη που στρέφεται εναντίον του. Η ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος είναι δυνατόν να στρέφεται κατά στενού συγγενούς ή φίλου του δράστη ή, κάτω από ορισμένες περιστάσεις, και κατά τρίτου αγνώστου στον δράστη προσώπου (πρόκληση σωματικών βλαβών σε άγνωστη εγκυμονούσα γυναίκα).

Ανάρμοστη συμπεριφορά είναι η εκτόξευση προς τον υπαίτιο ύβρεων ειρωνικών σχολίων και γενικά συμπεριφοράς, η οποία, κατά τις κρατούσες αντιλήψεις, δεν μπορεί να είναι ανεκτή. Η ανάρμοστη συμπεριφορά μπορεί να συνίσταται: προσβλητική χειρονομία ή έκφραση και πρέπει να είναι πραγματική και όχι νομιζόμενη, κρίνεται δε με βάση την κρατούσα αντικειμενική κοινωνική ηθική¹⁰². Αντίθετα, η οργή ή η θλίψη του δράστη θα κριθεί με βάση τις υποκειμενικές παραστάσεις του, χωρίς να είναι αντικειμενικά δικαιολογημένα, και εδώ δεν τίθεται όρος η οργή ή βίαιη θλίψη να προκαλείται από το ίδιο το θύμα.

¹⁰¹ βλ. Σταυρόπουλο όπ. σελ. 449

¹⁰² βλ. Μπουρόπουλο όπ σελ. 216, Στάϊκο Επίτομος ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικος τ. Α' σελ. 788

Κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι και σε αυτή την περίπτωση δεν θα πρέπει οι προαναφερόμενες περιστάσεις να αγγίζουν τα όρια της άμυνας κατά το άρθρο 22 του ΠΚ, αλλά και ούτε τις περιστάσεις, οι οποίες οδηγούν στη μη τιμωρία του δράστη, όπως στα άρθρα 308 παρ. 3, δεδομένου ότι η ελαφρυντική περίπτωση τελεί υπό άλλες προϋποθέσεις, έχει δε διάφορα αποτελέσματα και είναι ηπιότερης μορφής κατά το περιεχόμενο¹⁰³, ομοίως και για το άρθρο 361 παρ. 3 του ΠΚ, όπου θεσμοθετείται προσωπικός λόγος απαλλαγής από την ποινή, σε περίπτωση βεβαιωμένης δικαιολογημένης αγανάκτησης του αυτουργού της πράξεως, η οποία ήταν απότοκη προηγηθείσης πράξεως του παθόντος, με χαρακτηριστικά ιδιαίτερης σκληρότητας ή βανανυσότητας (άρθρο 361 παρ. 3 ΠΚ). Η ως άνω διάταξη δεν πρέπει να συγχέεται με την ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2γ' ΠΚ, με την οποία θεωρείται ως λόγος μείωσης της ποινής το ότι στην πράξη του ο κηρυχθείς ένοχος ωθήθηκε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή παρασύρθηκε από οργή ή βίαιη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη.

Αντίστοιχα, η οργή, ή θλίψη δεν πρέπει να φτάνει σε διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή της συνείδησης, σε σημείο να δικαιολογείται η εφαρμογή του άρθρου 34 ΠΚ, ούτε να δημιουργεί ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό κατά το άρθρο 36 ΠΚ.

Η ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντα δεν χρειάζεται να στρέφεται απαραίτητα εναντίον του δράστη, ενώ, αντίθετα, το συναίσθημα οργής ή βίαιης θλίψης πρέπει να προκλήθηκε από άδικη (όχι απαραίτητα αξιόποινη) πράξη που στρέφεται εναντίον του.

Ο δικαιολογητικός λόγος της ύπαρξης αυτής της ελαφρυντικής περίπτωσης παραπέμπει σε μία κάμψη της αυστηρότητας του νομοθέτη για τα εγκλήματα που είναι αποτέλεσμα προκλητικής συμπεριφοράς απέναντι στο δράστη εκ μέρους του θύματος.

Το παραπάνω ελαφρυντικό δεν είναι ασυμβίβαστο με την ανθρωποκτονία από πρόθεση σε βρασμό ψυχικής ορμής του άρθρου 299 παρ. 2 ΠΚ¹⁰⁴. Μάλιστα, η ανάλυση του βρασμού ψυχικής ορμής βοηθά στην αναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη φύση της ελαφρυντικής περίπτωσης αυτής, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

¹⁰³βλ. ΑΠ 1604/1997 ΠοινΔικ. 1998 σελ. 161

¹⁰⁴ βλ. Μαγκάκη, όπ σελ. 614, Ανδρουλάκη ,Ειδ. Ποινικό Δίκαιο, τόμος Α' 1974, σελ. 545, contra Χατζάκος ΠοινΧρ. 1976 σελ. 353

Μία κατάσταση οργής και θλίψης, από την οποία ο δράστης ωθήθηκε στην πράξη του και η οποία φτάνει μέχρι τον βαθμό που απαιτείται, ώστε να μπορεί (συντρεχουσών και των λοιπών προϋποθέσεων) να αναγνωριστεί στον δράστη το ελαφρυντικό του άρθρου 84 παρ. 2γ ΠΚ, δεν αρκεί για την ύπαρξη βρασμού ψυχικής ορμής, αλλά αντίθετα ο δράστης θεωρείται ότι είναι στην περίπτωση αυτή σε ήρεμη ψυχική κατάσταση για την εφαρμογή του άρθρου 299 ΠΚ¹⁰⁵. Κρίθηκε ότι δεν έρχεται σε αντίθεση η παραδοχή του ελαφρυντικού του άρθρου 84 παρ. 2 περ. γ' ΠΚ με εκείνη της τελέσεως της πράξεως σε ήρεμη ψυχική κατάσταση, διότι η διάταξη αυτή αναφέρεται στη δημιουργία μίας καταστάσεως οργής και θλίψεως από κάποιο γεγονός που δεν δημιουργεί όμως βρασμό ψυχικής ορμής¹⁰⁶.

Η ανταλλαγή εξυβρίσεων μεταξύ δράστη και παθόντος και δεδομένου ότι παρήλθε μία ώρα από τη στιγμή που ο παθών διατύπωσε την τελευταία υβριστική φράση έως την πραγματοποίηση του ανθρωποκτόνου σκοπού είναι δυνατόν να εξουδετερώσει τη σημασία της, ενόψει και της πρόκλησής της εκ μέρους του δράστη¹⁰⁷.

3.4. Άρθρο 84 παρ. 2 δ'

Το ότι έδειξε ειλικρινή μετάνοια και επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του

Κατά το ελληνικό δίκαιο, ο δικαστής δύναται να ελαφρύνει την ποινή του εγκληματία, λαμβάνοντας υπόψη τη διαγωγή του κατά την πράξη και μετά από αυτή και τη μετάνοια που τυχόν επέδειξε, καθώς και την προθυμία να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του. Το τελευταίο μπορεί να επιτευχθεί π.χ. με καταβολή των νοσηλίων του τραυματισθέντος από αυτόν, την ανάκληση δημόσια των αδικημάτων που τελέστηκαν διά του τύπου κατά της τιμής και έκφραση της λύπης του προς τον δυσφημισθέντα¹⁰⁸.

¹⁰⁵ βλ. Συμβ. Πλημ. Βόλ. 58/91 Υπερ. 1992 σελ. 108

¹⁰⁶ βλ. ΑΠ 1154/88 ΠοινΧρ. 1989 σελ. 97

¹⁰⁷ βλ. ΑΠ 275/1998 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 901

¹⁰⁸ βλ. Γαρδίκας όπ. σελ. 84

Ειλικρινής είναι η μετάνοια, όταν δεν είναι υποκριτική ή προσποιητή, αλλά εκφράζει την εσωτερική βούληση του δράστη και όχι την επιθυμία του να του αναγνωριστεί το συγκεκριμένο ελαφρυντικό¹⁰⁹. Τα κριτήρια της ειλικρίνειας είναι απροσδιόριστα, συναρτώνται προς την προσωπικότητα του δράστη και συνεκτιμώνται με την εν γένει συμπεριφορά του συγκεκριμένου προσώπου.

Έμπρακτη είναι η μετάνοια, όταν το συναίσθημα της μεταμέλειας καθίσταται πράξη, συγκεκριμένη συμπεριφορά απέναντι στο θύμα ή την οικογένεια αυτού που τείνει στην άρση ή τουλάχιστον στη μείωση των συνεπειών της αξιόποινης συμπεριφοράς του¹¹⁰.

Η μετάνοια πρέπει να υλοποιείται σε ειδικές και συγκεκριμένες πράξεις που υποδηλώνουν την αυθόρμητη μεταβολή στο ψυχισμό του. Η πράξη, στην οποία προβαίνει ο δράστης, με σκοπό την άρση ή τη μείωση των συνεπειών της άδικης συμπεριφοράς του, πρέπει να είναι αυθόρμητη και εκούσια και να μην πηγάζει από αίτια εξωτερικά της βούλησης του δράστη. Αίτιο εξωτερικό της βούλησης αποτελεί και ο κίνδυνος της αποκάλυψης της αξιόποινης πράξης και του δράστη της. Μετά την αποκάλυψη της αξιόποινης πράξης και την ανακάλυψη του δράστη θεωρείται ότι οποιαδήποτε ενέργεια του δράστη υποκινείται από τον φόβο και την επιθυμία να αποφύγει τη βέβαιη πλέον δίωξη. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να γίνει πλέον λόγος για έμπρακτη μετάνοια, αφού ο δράστης «εξαναγκάζεται» στην πραγματικότητα να μετανοήσει¹¹¹.

Απλή έκφραση λύπης ή συγγνώμης ή δήλωση ψυχικής συντριβής δεν συνιστά έμπρακτη μετάνοια, ακόμη και αν αυτή πραγματοποιείται σε εξαιρετικά έντονο ύφος, εάν δεν συνδέεται με συγκεκριμένη ενέργεια, δηλαδή με συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά που να αποδεικνύουν ότι αυτός επεδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του¹¹².

Στο άρθρο 100 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ, για τη χορήγηση της αναστολής της ποινής, μεταξύ των άλλων προϋποθέσεων, λαμβάνεται υπόψη και η «μετάνοια που έδειξε και η προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του». Επίσης, στο άρθρο 79

¹⁰⁹ βλ. Εφ.Αιγαίου 26/1998 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 1002

¹¹⁰ βλ. ΑΠ 109/99 ΠοινΧρ. 1999 σελ. 416

¹¹¹ βλ. ΑΠ 1354/1997 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 477

¹¹² βλ. ΑΠ 1887/1999, ΑΠ 455/98 ΠοινΧρ 1998 σελ. 1079, ΑΠ 859/1996, ΠοινΧρ.1997 σελ. 1159

παρ. 3 εδ. δ' ΠΚ, για την εκτίμηση της προσωπικότητας του δράστη, εξετάζεται και η «μετάνοια που επέδειξε και η προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του».

Κατά μία εκδοχή που διατυπώθηκε από τη νομολογία¹¹³, η έννοια της μετάνοιας στις παραπάνω διατάξεις και ιδιαίτερα μεταξύ των άρθρων 79 παρ. 3 δ' και 84 παρ. 2 δ' δεν είναι ταυτόσημη, γιατί στη τελευταία από τις διατάξεις αυτές προστίθεται και το επίθετο ειλικρινής, που δεν υπάρχει στη πρώτη. Επίσης, υποστηρίχθηκε ότι η ειλικρινής μετάνοια του άρθρου 84 παρ. 2δ ΠΚ διαφέρει τόσο από τη μετάνοια του άρθρου 79 παρ. 3δ ΠΚ, που αποτελεί απλώς στοιχείο για την επιμέτρηση της ποινής στα αρχικά πλαίσια, όσο και από την έμπρακτη μετάνοια που αποτελεί λόγο εξάλειψης της απειλής της ποινής και προβλέπεται μόνο σε ορισμένα εγκλήματα¹¹⁴.

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται σκόπιμο να γίνει συνοπτικός διαχωρισμός μεταξύ της παραπάνω ελαφρυντικής περίπτωσης, της έμπρακτης μετάνοιας η οποία εξαλείφει το αξιόποιο σε ορισμένα εγκλήματα και της μετάνοιας του άρθρου 79 παρ. 3 δ', που λαμβάνεται υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής.

Η διάκριση αυτή μεταξύ της ελαφρυντικής περίπτωσης του 84 παρ. 2 δ' ΠΚ από τη μετάνοια του άρθρου 79 παρ. 3 δ' ΠΚ φαίνεται δυσχερής. Η σύγχυση επιτείνεται από αποφάσεις το Αρείου Πάγου¹¹⁵, που θεωρεί ειλικρινή μετάνοια μόνο αυτή του άρθρου 84 παρ. 2δ, ενώ απλή τη μετάνοια του άρθρου 79 παρ. 3δ, δημιουργώντας την εντύπωση ότι η μετάνοια του άρθρου 79 μπορεί να είναι και μη ειλικρινής.

Κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί ότι η μετάνοια, σε όποια διάταξη και αν βρίσκεται, πρέπει να είναι ειλικρινής και να εκδηλώνεται ενεργά, αφού συνδέεται με προσπάθεια του δράστη να άρει τις συνέπειες της πράξης του. Η διαφορά ανάμεσα στη μετάνοια των άρθρων 84 παρ. 2 δ' και 79 παρ. 3 δ' δεν είναι ποιοτική, αλλά αφορά την έντασή τους¹¹⁶.

Υποστηρίχθηκε, επίσης, ότι η ειλικρινής μετάνοια δεν διαφέρει της μετάνοιας του άρθρου 79 ΠΚ παρ. 3δ'. Αυτή και στις δύο περιπτώσεις εννοείται ειλικρινής, όταν πηγάζει «εξ' οικίας βουλήσεως» και είναι ουσιαστικά η μετάνοια του δράστη που

¹¹³ βλ. ΑΠ 116/1955 ΠοινΧρ Ε' σελ. 295, ΑΠ 21/1955 ΠοινΧρ. Ε' σελ. 130

¹¹⁴ βλ. και Γαρδίκας όπ 81-92

¹¹⁵ βλ. ΑΠ 21/1955, ΠοινΧρον Ε' σελ. 131, ΑΠ 116/1955, ΠοινΧρον Ε' σελ. 295

¹¹⁶ βλ. Ζησιάδη όπ σελ 284, Μανωλεδάκη όπ σελ.242, Παρασκευόπουλο όπ σελ. 102, (βλ. Αναλυτικά παρακάτω ενότητα «Η σχέση των άρθρων 84 και 79»)

εκδηλώνεται με την προσπάθειά του να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξεώς του¹¹⁷.

Τελικά, επικράτησε η εκδοχή ότι η έννοια της μετάνοιας χρησιμοποιείται στις παραπάνω διατάξεις ταυτόσημα, γιατί η προσθήκη του επιθέτου «ειλικρινής» (άρθρο 84 παρ. 2 δ' ΠΚ) δεν υποδηλώνει e contrario ότι στις δύο άλλες περιπτώσεις η μετάνοια δεν πρέπει να είναι ειλικρινής, αφού σε όλες τις περιπτώσεις, για να έχει τα έννομα αποτελέσματα, η μετάνοια πρέπει να είναι ειλικρινής και να εκδηλώνεται έμπρακτα. Η ειλικρινής μετάνοια είναι από τις ελαφρυντικές περιστάσεις που εμφανίζουν μεγάλη χρήση στη πράξη.

Σημειώνεται, επίσης, ότι ο όρος «ειλικρινής μεταμέλεια» που χρησιμοποιούν ορισμένες αποφάσεις του Αρείου Πάγου¹¹⁸ είναι ταυτόσημη με τον όρο «ειλικρινής μετάνοια» του άρθρου 84 παρ. 2 δ'.

Αξιοσημείωτη δε αποτελεί η υπ' αριθ. 640/1976 απόφαση του Αρείου Πάγου¹¹⁹, η οποία δέχεται ότι η αποδοχή του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μεταμέλειας δεν έρχεται σε αντίφαση με την αποδοχή «ιδιαιζόντως επιβαρυντικών περιστάσεων». Έτσι, κρίθηκε ότι δεν δημιουργείται αντίφαση από τη σύγχρονη αναγνώριση της ιδιαίτερης επικινδυνότητας αφενός και του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μετάνοιας αφετέρου¹²⁰.

3.4. α) Προϋποθέσεις αναγνώρισης μετάνοιας

Οι προϋποθέσεις που τίθενται για την αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης της έμπρακτης μετάνοιας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: προϋποθέσεις που αναφέρονται στην ουσία της μετάνοιας, δηλαδή στο περιεχόμενο του συναισθήματος της μεταμέλειας και στον τρόπο που αυτό εκδηλώνεται στην πράξη, και προϋποθέσεις που αναφέρονται στον χρόνο, κατά τον οποίο το συναίσθημα της μεταμέλειας εκδηλώνεται στην πράξη και η μεταμέλεια υλοποιείται¹²¹. Οι προϋποθέσεις αυτής είναι:

¹¹⁷ βλ. ΑΠ 848/73 ΠοινΧρ. 1974 σελ. 55, ΑΠ 855/73 ΠοινΧρ 1974 σελ. 55

¹¹⁸ βλ. ΑΠ 1343/1980, ΠοινΧρον 1981 σελ. 336, ΑΠ 390/1977 ΠοινΧρον 1977 σελ. 749

¹¹⁹ βλ. ΠοινΧρ. 1977 σελ. 124

¹²⁰ βλ. ΑΠ 1045/1980 ΠοινΧρ 1981 σελ. 169

¹²¹ βλ. ΑΠ 455/98 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 1079, ΑΠ 809/97 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 249, ΑΠ 859/96 Ποιν.Χρ. 1997 σελ. 1159

α) Ο χρόνος εκδήλωσης - υλοποίησης της έμπρακτης μετάνοιας

Ειδικότερα ως προς τον χρόνο εκδήλωσης της μεταμέλειας, ο δράστης της αξιόποινης πράξης πρέπει να εκδηλώσει έμπρακτα την μεταμέλειά του, πριν εξεταστεί με οποιονδήποτε τρόπο από τις αρχές¹²². Γίνεται, μάλιστα, δεκτό ότι δεν πρέπει να έχει προηγηθεί, όχι μόνο εξέταση του δράστη ως κατηγορούμενου, αλλά ούτε εξέτασή του ως μάρτυρα¹²³.

Έτσι, κρίθηκε ένοχος απάτης αλλά με τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2δ του ΠΚ ο υπαίτιος, ο οποίος έδωσε στον παθόντα μηνυτή διάφορα έπιπλα αξίας 2.500.000δρχ. περίπου και επέδειξε έτσι ειλικρινή μεταμέλεια, με το να επιζητήσει τη μείωση των συνεπειών της πράξεώς του (ιδιοποίηση χρυσών λιρών συνολικής αξίας 6.000.000δρχ.). Η ενέργεια, πάντως, αυτή του κατηγορουμένου δεν μπορεί να οδηγήσει σε παραδοχή της από αυτόν επικαλούμενης έμπρακτης μετάνοιας κατ' άρθρο 379 ΠΚ, έστω και κατά το μέρος της δόσεως των παραπάνω επίπλων, διότι η κατά τούτο μερική ικανοποίηση του μηνυτή δεν έγινε «οικεία θελήσει» του κατηγορουμένου, αλλά από τον φόβο της βέβαιης καταδίκης του και αφού έλαβε γνώση ότι καταγγέλθηκε η πράξη του και τον αναζητούσαν οι αστυνομικές αρχές¹²⁴.

Απορρίφθηκε, επίσης, ο ισχυρισμός περί αναγνώρισεως στο πρόσωπο του δράστη του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μετάνοιας, αφού αυτή η συμπεριφορά του εμφανίστηκε, όταν διέβλεψε ότι ο κλοιός της Αστυνομίας στένευε μέρα με τη μέρα και δεν υπήρχε πλέον ελπίδα να διαφύγει¹²⁵. Όμοια απορρίφθηκαν τα ελαφρυντικά της ειλικρινούς μετάνοιας και της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη, γιατί ο κατηγορούμενος προσπάθησε, κατά την απολογία του και με ενέργεια που πραγματοποίησε μετά την πράξη του, να συσκοτίσει την αλήθεια¹²⁶.

Δεν αποτελεί ομοίως εκδήλωση ειλικρινούς μετάνοιας το ότι ο κατηγορούμενος παρουσιάστηκε μόνος του στην αστυνομία και ομολόγησε την πράξη του, όταν παραδόθηκε στις αστυνομικές αρχές, όχι γιατί μεταμελήθηκε, αλλά διότι κατανόησε και πίστευε ότι επέκειτο η αποκάλυψη της αξιόποινης πράξης και η καταδίωξη και

¹²² βλ. Εφ.Αθ. 2455/1997 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 1343

¹²³ βλ. Συμβ.Ναυτ.Πειρ. 230/97 Υπερ. 1998 σελ. 317

¹²⁴ βλ. ΑΠ 1916/84 ΠοινΧρ. 1985 σελ. 589

¹²⁵ βλ. ΑΠ 1063/81 ΠοινΧρ. 1982 σελ. 386,

¹²⁶ βλ. ΑΠ 853/1997 ΠοινΔικ. 1998 σελ. 41

σύλληψή του και ούτε αρκεί για τη στοιχειοθέτηση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίστασης η απλή συγγνώμη ή η απλή έκφραση λύπης ή η καλή διαγωγή του υπαιτίου, ούτε το ότι προέβη σε δήλωση ειλικρινούς μετάνοιας από την πρώτη στιγμή, όταν πρόκειται μόνο για ρηματική δήλωση περί του ότι μεταμελήθηκε για την αξιόποινη συμπεριφορά του και άλλη ενέργεια ενδεικτικής ειλικρινούς μεταμέλειας δεν αποδεικνύεται από τα αποδεικτικά μέσα.

β) Ο τόπος εκδήλωσης της έμπρακτης μετάνοιας, εάν αυτή εκδηλώνεται στη φυλακή ή σε καθεστώς ελεύθερης διαβίωσης.

γ) Ο τρόπος εκδήλωσης («έμπρακτης»)

Ως προς τον τρόπο εκδήλωσης της μεταμέλειας αναφέρονται τα εξής:

ι) Η μετάνοια πρέπει να είναι ειλικρινής (να μην πηγάζει από εξωτερικά αίτια)

ιι) Η μετάνοια πρέπει να είναι έμπρακτη. Δεν αρκεί η απλή έκφραση λύπης ή συγγνώμης.

Η μετάνοια είναι αναγκαίο, όχι μόνο να είναι ειλικρινής, αλλά και να συνοδεύεται από προσπάθεια του δράστη να μην επέλθει το εγκληματικό αποτέλεσμα και, εάν αυτό ήδη επήλθε, να αποτρέψει ή να μειώσει τις συνέπειές του. Η καταβολή χρηματικού ποσού υπέρ του παθόντος και η μεταφορά του από τον δράστη στο νοσοκομείο κρίθηκε ότι δεν συνεπάγεται ειλικρινή μετάνοια¹²⁷, ενώ ειλικρινή μεταμέλεια αποτελεί ο ισχυρισμός του δράστη ότι διευκόλυνε τις αρχές να ανακαλύψουν τα αντικείμενα του εγκλήματος και να τα αποδώσουν στους παθόντες¹²⁸.

Δεν αποτελεί, όμως, εκδήλωση ειλικρινούς μεταμέλειας το ότι ο κατηγορούμενος επιχείρησε να αυτοκτονήσει, όταν τα επικαλούμενα από τον κατηγορούμενο περί αποπειρών αυτοκτονίας του δεν επιβεβαιώνονται από κάποια από τα αποδεικτικά μέσα, αλλά αντίθετα από τα μέσα αυτά αποδεικνύεται ότι ο κατηγορούμενος σχεδίασε την επικαλούμενη απόπειρα αυτοκτονίας, όχι για να θέσει τέλος στη ζωή του λόγω μεταμέλειάς του, αλλά για να φανεί η πράξη του ως μεταμέλεια, με σκοπό την ευνοϊκή αντιμετώπισή του¹²⁹. Εάν, όμως, ο κατηγορούμενος προσπάθησε να διαφύγει, όχι για

¹²⁷ βλ. ΑΠ 634/1996 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 650

¹²⁸ βλ. ΑΠ 390/77 ΠοινΧρ. 1977 σελ. 749

¹²⁹ βλ. ΑΠ 1549/2000 ΠοινΔικ. 2001 σελ. 806

να αποφύγει τη σύλληψή του, αλλά γιατί ήθελε να αυτοκτονήσει, επειδή φοβήθηκε την κοινωνική αποδοκιμασία για τις πράξεις του και τις αντιδράσεις της οικογένειάς του, γίνεται δεκτό ότι μπορεί να στοιχειοθετηθεί ειλικρινής μετάνοια¹³⁰. Σε άλλη, πάντως, περίπτωση, κρίθηκε ότι η προσπάθεια του κατηγορούμενου να αυτοκτονήσει αποτελεί γεγονός ανεπίδεκτο δικαστικής εκτίμησης και οπωσδήποτε απρόσφορο να υποδηλώσει μετάνοια, χαρακτηριστικό γνώρισμα της οποίας είναι η επιδίωξη του δράστη να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του, κάτι που καθιστά ανέφικτο η αυτοκτονία, και με το αιτιολογικό αυτό απορρίφθηκε η αναγνώριση ελαφρυντικού¹³¹.

Η κατά το Σύνταγμα (άρθρο 93) ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία είναι απαραίτητη σε κάθε ισχυρισμό που οδηγεί στη μείωση της ποινής, έτσι ώστε η απόφαση που παραλείπει να αναφερθεί στην εισαγγελική πρόταση για την αναγνώριση του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μετάνοιας αναιρείται για έλλειψη αιτιολογίας κατά το άρθρο 510 ΚΠΔ¹³².

δ) Σε τι συνίστατο η άρση ή η μείωση των συνεπειών της αξιόποινης πράξης¹³³, αναφορά συγκεκριμένων περιστατικών και των αποτελεσμάτων αυτών.

Τα περιστατικά, από τα οποία να αποδεικνύεται ότι ο κατηγορούμενος επιζήτησε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του με συγκεκριμένη συμπεριφορά έναντι των παθόντων¹³⁴ και τα οποία δεν πρέπει να αποτελούν περιστατικά παθητικής (μη κακής) στάσης, αλλά θετικής συμπεριφοράς, πρέπει επίσης να μην επηρεάζονται άμεσα από την εκκρεμή ποινική δίκη.

Εξάλλου, είναι αυτά τα πραγματικά περιστατικά που θα συντελέσουν στο να είναι ορισμένος ο ισχυρισμός περί αναγνώρισης ειλικρινούς μετάνοιας στον κατηγορούμενο.

Αιτιολογημένα, επίσης, απορρίφθηκε ισχυρισμός του κατηγορουμένου για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως με συνδρομή στο πρόσωπό του της ελαφρυντικής περιστάσεως περί ειλικρινούς μετάνοιας, διότι για τη στοιχειοθέτηση του σχετικού

¹³⁰ βλ. Τριμ.Εφ.Κακ.Αθ. 12/1989 αδημ. σελ. 10

¹³¹ βλ. ΑΠ 1008/1999 ΠοινΧρ. 2000 σελ. 504

¹³² βλ. ΑΠ 105/81 ΠοινΧρ 1982 σελ. 378, ΝοΒ 29, 1599 βλ. και ΑΠ 995/82 ΠοινΧρ 1983 σελ. 295

¹³³ βλ. ΑΠ 879/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 677

¹³⁴ βλ. ΑΠ 1549/2000, ΑΠ 1401/2000 Δ/νη 2001 σελ. 541

ισχυρισμού δεν αρκεί μόνη η απλή αίτηση συγγνώμης, αλλά απαιτείται και η επίκληση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών¹³⁵. Η δήλωση της συγγνώμης του δράστη δεν θεμελιώνει από μόνη της λόγο συνδρομής του ελαφρυντικού της μεταγενέστερης ειλικρινούς μεταμέλειας, αν από το σύνολο της συμπεριφοράς του δεν προκύπτει με σαφήνεια η μετάνοιά του και η ειλικρινής του πρόθεση να άρει τις συνέπειες της παράνομης πράξης του¹³⁶.

3.4. β) Η μετάνοια των εγκληματιών

«Μετανοείν σημαίνει μεταβάλλει γνώμην και συναισθήματα, μεταμέλεσθαι και λυπείσθαι. Η μετάνοια είναι ωφέλιμος, διότι δυνατόν να αγάγη το άτομον, ίνα εφεξής ενεργεί υπό την κατεύθυνση του ορθού λόγου. Μετάνοια είναι η λύπη του ατόμου την πράξη του, αλλά μόνο η αφορώσα εις την ηθικήν απαξία αυτής, όταν δηλαδή οφείλεται στο γεγονός ότι αυτή σχεδιάσθηκε κακώς, με αποτέλεσμα να συλληφθεί αυτός, τότε δεν υφίσταται μετάνοια¹³⁷».

Το συναισθήμα της μετάνοιας ποικίλλει πολύ κατά την ένταση, εξαρτάται από την ηθική του ατόμου και από τον χαρακτήρα του συνολικά και κυμαίνεται από ελαφρά δυσарέσκεια ή κατάθλιψη μέχρι έντονη ψυχογενή αντίδραση, ενώ ενίοτε μπορεί να φτάσει μέχρι και την αυτοκτονία.. Η αυθόρμητη επανόρθωση των επακολουθημάτων του εγκλήματος μπορεί να αναγνωρισθεί ως ελαφρυντική περίσταση και να μειώσει την επαπειλούμενη ποινή. Έτσι, η ύπαρξη ειλικρινούς μετάνοιας, όταν διαγιγνώσκεται ορθά, δείχνει ότι ο εγκληματίας δεν στερείται ηθικής.

Η μεγάλη ποικιλία της εντάσεως της μετάνοιας οφείλεται στη διαφορετική ψυχική υπόσταση του ατόμου, τη διαφορετική βαρύτητα της πράξεως, εάν ενήργησε την πράξη με επίγνωση ότι παραβιάζει το νόμο (εκ προθέσεως) ή μη υπολογίζοντας τη ζημία που μπορεί να προκαλέσει (εξ' αμελείας).

Πάντως, η μετάνοια, ακόμα και όταν είναι ειλικρινής, δεν πρέπει να υπερτιμάται. Και όπως προαναφέρθηκε, η έλλειψη μετάνοιας δεν δείχνει πάντα την έλλειψη ηθικού συναισθήματος. Οι έντιμοι και χρηστοί χαρακτήρες, οι οποίοι οδηγήθηκαν στο έγκλημα από λόγους έντιμους, δεν μετανοούν. Και οπωσδήποτε η ευχερής μετάνοια

¹³⁵ βλ. ΑΠ 455/1998 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 1078

¹³⁶ βλ. ΑΠ 1515/96 Υπερ. 1997 σελ. 825

¹³⁷ βλ. Γαρδίκας «Η μετάνοια των εγκληματιών» ΠοινΧρ. 1974 σελ. 2

δεν είναι ευόϊονο προγνωστικό. Φυγόποινοι καθ' ἑξιν εγκληματίες, ὄντας επιπόλαιοι και ἄνευ σταθεροῦ χαρακτήρα, μετανοοῦν με ἐξαιρετική ευχέρεια, ἀλλά η μετάνοιά τους εἶναι μικρῆς χρονικῆς διάρκειας.

Η ἐξέταση των εγκληματιῶν, με σκοπό τον καθορισμό της υπάρξεως επιδοκιμαζόμενων ψυχικῶν ιδιοτήτων, δηλαδή του ηθικοῦ συναισθήματος της ἐντάσεως των φιλαλληλῶν ηθικῶν συναισθημάτων της μετάνοιας, ἐνέχει πολλές φορές μεγάλες πιθανότητες ἐσφαλμένης ἐκτιμήσεως, αν και κρίνεται χρήσιμη, ὅπως ἀναλύεται κατωτέρω¹³⁸.

Πάντως, πρέπει να σημειωθεῖ ὅτι, ὅπως προαναφέρθηκε, η ἔλλειψη μετάνοιας του δράστη δεν υποδηλώνει πάντα ψυχρό εγκληματία, ἀλλά ἀντίθετα ὅταν η πράξη πραγματοποιήθηκε ἀπό το δράστη ἐξαιτίας αυτοθυσίας ὑπέρ της οικογενείας του ἢ διότι θεώρησε ὅτι θίχθηκε βαρύτατα η τιμή του, ὅταν δηλαδή τα αἰσθήματα ἀπό τα οποία πῆγασε η πράξη ἔχουν ηθικές ρίζες και εἶναι μεγίστης σημασίας για τον δράστη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο δράστης δεν μετανοεῖ, θεωρώντας ὅτι με την πράξη του ἐκτέλεσε καθήκον ἐπιβεβλημένο ἀπό ἀρχές.

Η λύπη του εγκληματία για τη ζημία που ἔχει ἐπιφέρει, τελώντας κάποιο ἀδίκημα, ἔχει αρκετές πιθανότητες να μην εἶναι εὐλκρινῆς ἐνῶ, ὅταν ἐκδηλώνεται σε σωφρονιστικό κατᾶστημα, ἐνδέχεται να εἶναι και ὑποκριτική, ἐνῶ π.χ. η συγκέντρωση χρημάτων για την ἀποζημίωση του θύματος ἀπό την προκληθεῖσα ζημία με μακρόχρονη και σταθερή ἐπίπονη ἐργασία εἶναι ἀσφαλέστερο κριτήριο.

Βαρεῖς εγκληματίες και ὑπότροποι συχνά δεν μετανοοῦν. Βασανιστικά συναισθήματα για τον ψυχικό πόνο και την υλική ζημία που προκάλεσαν δεν παρατηροῦνται στους κατᾶδικους των φυλακῶν. Η μόνη λύπη που αἰσθάνονται εἶναι διότι ἐνήργησαν ἀπρόσεχτα, ἐτσι ὥστε ἀποκαλύφθηκε η ἐνοχή τους και ἀναγκάζονται να ἐκτίουν ποινὴ στη φυλακή.

Κατά τον ἱατρό Thompson των ἀγγλικῶν φυλακῶν, ἓνας μόνο ἀπό τους 400 ἀνθρωποκτόνους ἔδειξε σημεῖα μετάνοιας, ἀλλά και αὐτός ὑποτροπίασε, μόλις βεβαιώθηκε ὅτι ματαιώθηκε η χάρη που του εἶχαν ὑποσχεθεῖ. Ο Dostoevsky λέει ὅτι ἀπό τους κατᾶδικους που ἐκτίανε ποινὴ κάθειρξης, με τους οποίους ἔζησε ἐπὶ ἔτη, κανένα ἴχνος λύπης ἢ μετάνοιας ἐπιδείκνυαν, ἀλλά ἀντίθετα ἦταν εὐθυμοι και

¹³⁸ βλ. παρακ. ὑπὸ 3. 5. α νῖ «Κοινωνική ἐρευνα προσωπικότητας εγκληματία μετὰ την πράξη»

αμέριμνοι. Αν, μάλιστα, υποπτευόντουσαν ότι κάποιος από τους συγκαταδίκους τους αισθανόταν ίχνος μετάνοιας, τον περιφρονούσαν για έλλειψη ανδρικού χαρακτήρα¹³⁹.

Οι τελούντες τα βαρύτερα των εγκλημάτων και οι επανειλημμένως υπότροποι καθ' έξιν εγκληματίες σχεδόν όλοι είναι άτομα ψυχικώς ανώμαλα, στερούμενα ηθικών συναισθημάτων, είναι δε ασυνείδητοι, διότι συνείδηση είναι η ικανότητα κρίσεως περί του ηθικού ή ανήθικου, του καλού και του κακού, η οποία κατευθύνει το άτομο, και αυτοί δεν διαθέτουν συνήθως αυτή την ικανότητα. Η μετάνοια προϋπόθεση έχει την ύπαρξη συνειδήσεως, δηλαδή την ανάπτυξη φιλαλλήλων συναισθημάτων.

Μετανοούν κάποιες φορές οι εγκληματίες που έχουν τελέσει αδικήματα ορμώμενοι εκ πάθους. Οι εγκληματίες εκ πάθους συχνά καταλαμβάνονται από σφοδρή μετάνοια. Πρόκειται για άτομα αρκετές φορές έντιμου χαρακτήρα, τα οποία έχουν όμως μεγάλη συναισθηματικότητα, έτσι ώστε τυφλωμένα, κατά την έκρηξη βίαιου πάθους, όπως έρωτα, ζηλοτυπίας, οργής, τελούν κάποιο βαρύ έγκλημα, μετά την τέλεση του οποίου αισθάνονται τύψεις συνειδήσεως, μάλιστα δε κάποιοι από αυτούς αυτοκτονούν.

Σε κάθε περίπτωση, ως προαναφέρθηκε, πάντως, η μετάνοια πρέπει να είναι ειλικρινής, αλλιώς δεν είναι μετάνοια, αλλά απάτη. Βέβαια, τίθεται σε αυτό το σημείο το ερώτημα πότε ο δικαστής την ειλικρινή μετάνοια θα μειώσει την ποινή όχι κατά το μέτρο του άρθρου 79 ΠΚ, αλλά κατά το ευρύτατο μέτρο του άρθρου 84 ΠΚ¹⁴⁰.

Ο Άρειος Πάγος¹⁴¹ διακρίνει την απλή μετάνοια, η οποία αρκεί για την εφαρμογή του άρθρου 79 του ΠΚ, και τη μετάνοια ειλικρινή, αναγκαία για την εφαρμογή του άρθρου 84 παρ. 2 του ΠΚ. Όμως, ειλικρινής πρέπει να είναι και η μετάνοια του άρθρου 79 ΠΚ.

Η μετάνοια πρέπει να συνδυάζεται με περιστατικά που δείχνουν ότι ο κατηγορούμενος επιζήτησε ειλικρινά και όχι προσχηματικά να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης, διότι από την ύπαρξη της μετάνοιας αποδεικνύεται κάποιες φορές το ηθικό του χαρακτήρα και έτσι παρέχεται η ευχέρεια στο δικαστή να ελαφρύνει την ποινή.

¹³⁹ βλ. *Souvenirs de la maison des morts Crime et Chatiment*, Bibliotheque de la Pleiade 1960 σελ. 920, 923 σε Γαρδίκας όπ. σελ. 8

¹⁴⁰ βλ. Γαρδίκας όπ. σελ. 84

¹⁴¹ βλ. ΑΠ 21/1955 ΠοινΧρ. Ε' 131

Πάντως, στις περισσότερες περιπτώσεις, λείπει το ηθικό στοιχείο της μετάνοιας, οι δε πράξεις αποκατάστασης που γίνονται από τους δράστες και αφορούν το υλικό μέρος αυτής ουδόλως σχέση έχουν με την εσωτερική εκείνη μεταλλαγή των συναισθημάτων τύψεως και ενοχής που επιφέρουν και μεταστροφή του δράστη και συμμόρφωσή του προς την έννομη τάξη.

Μόνο στη περίπτωση της ηθικής μετάνοιας, το άτομο, το οποίο εκούσια επανορθώνει τη ζημία την οποία προκάλεσε, είναι άξιο επιείκειας, διότι επανέρχεται στην οδό της ηθικής αποκατάστασης, ενώ η επιείκεια αυτή εξυπηρετεί και το κοινωνικό συμφέρον, καθώς βοηθά την αποκατάσταση και επανένταξη του δράστη στο υγιές κοινωνικό σύνολο.

3.5. Άρθρο 84 παρ. 2 ε'

Το ότι ο υπαίτιος συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του

«Καλή» είναι η συμπεριφορά, όταν είναι σύμφωνη με τους κοινωνικούς και νομικούς κανόνες ρύθμισης του κοινωνικού βίου.

Το άρθρο 84 ΠΚ διακρίνει τις ελαφρυντικές περιστάσεις σε αυτές που ανάγονται ξεκάθαρα στην προσωπικότητα του δράστη (εδ. α'), στους λόγους που τον ώθησαν στην τέλεση του εγκλήματος (εδ. β', γ') και σε περιστάσεις που εμφανίστηκαν μετά την τέλεση της πράξης (έχουν σχέση με την προσωπικότητα). Στην τελευταία περίπτωση, ανήκει και η ελαφρυντική περίσταση της καλής συμπεριφοράς, η οποία συγκαταλέγεται στις περιστάσεις που ο κατηγορούμενος μπορεί να έχει και βεβαρημένο ποινικό παρελθόν, γεγονός που καθιστά την επίκληση και αιτιολόγησή της εξαιρετικά σημαντική¹⁴². Η ελαφρυντική αυτή περίσταση αναφέρεται στην προσωπικότητα του δράστη και είναι και εδώ ανεξάρτητη από τη συγκεκριμένη πράξη¹⁴³.

¹⁴² βλ. Στεργιόπουλο *όπ* σελ. 511

¹⁴³ βλ. ΑΠ 1152/198, ΠοινΧρ. 1987 σελ. 986

3.5.α) Προϋποθέσεις αναγνώρισης καλής συμπεριφοράς

- i) Ύπαρξη καλής συμπεριφοράς και όχι απλά καλής διαγωγής
- ii) Ενεργητική καλή συμπεριφορά
- iii) Αυτόβουλη συμπεριφορά
- iv) Να εκδηλώνεται μετά από την πράξη για την οποία κατηγορείται¹⁴⁴.

v) Προσδιορισμός του επαρκούς εκείνου χρονικού διαστήματος, που καλύπτει τα κριτήρια για την ποιότητα της συμπεριφοράς

vi) Προσδιορισμός των στοιχείων που συνθέτουν την προσωπικότητα του υπαιτίου της πράξης μετά από αυτή.

Οι ψυχολογικές κοινωνικές και ατομικές καταστάσεις που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του δράστη μετά την τέλεση της πράξης μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο και να έχουν σχετική βαρύτητα, ώστε το έγκλημα που τελέστηκε από το συγκεκριμένο άτομο να φαντάζει ως κάτι το μη συνηθισμένο γι' αυτό το πρόσωπο και ο υπαίτιος να εμφανίζεται με μειωμένο βαθμό εγκληματικής διάθεσης¹⁴⁵.

3.5.α i) Το κριτήριο της καλής συμπεριφοράς

Η τέλεση του αδικήματος είναι μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όμως η μετέπειτα εκδήλωση καλής συμπεριφοράς υποδηλώνει την αναγνώριση από μέρους του δράστη του επιλήψιμου της προηγούμενης δραστηριότητάς του και ταυτόχρονα την αποδοχή των κοινωνικών όρων, που με την εγκληματική πράξη διαταράχθηκαν¹⁴⁶.

Για να γίνει κάτι τέτοιο δεκτό, πρέπει να εκδηλώνεται με τρόπο σαφή και συγκεκριμένο, δηλαδή με περιστατικά που να τη στοιχειοθετούν έμπρακτα και να κάνουν πασιφανή τη μεταστροφή του υπαιτίου¹⁴⁷.

Ενδεικτικά αναφέρεται πως καλή συμπεριφορά εμπράκτως αποτελεί η επιδίωξη μίας ομαλής επαγγελματικής πορείας μετά την πράξη, η εμφάνιση στις αρχές όποτε

¹⁴⁴ βλ. ΑΠ 1401/2000 Δ/νη 2001 σελ. 541

¹⁴⁵ βλ. Παπαδάκο Γεώργιο «Οι ελαφρυντικές περιστάσεις στην πράξη» Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου 2000 σελ. 409

¹⁴⁶ βλ. ΑΠ 267/1995, ΠοινΧρ 1995 σελ. 605

¹⁴⁷ βλ. ΑΠ 260/1991 Υπερ. 1991 σελ. 626

υπάρχει κλήση, η τέλεση γάμου η έντιμη οικογενειακή ζωή, η συνδρομή σε σύλληψη κλπ.¹⁴⁸.

Η επίκληση της καλής συμπεριφοράς ενισχύεται, όταν αυτή, μετά την τέλεση της πράξης, κατευθύνεται προς διάφορες κατευθύνσεις και έχει διάφορες εκφάνσεις που δεν έχουν να κάνουν μόνο με την αποκατάσταση της τελεσθείσας βλάβης του εννόμου αγαθού. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της καλής συμπεριφοράς είναι, επίσης, αυτά που διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο. Η παθητική απλώς συμπεριφορά του δράστη μετά την πράξη δεν αρκεί για την αναγνώριση του ελαφρυντικού.

Ένδειξη καλής συμπεριφοράς αποτελεί η μη διάπραξη άλλης αξιόποινης πράξης¹⁴⁹. Έτσι, αν στο χρόνο που μεσολαβεί από την τέλεση της αξιόποινης πράξης μέχρι την εκδίκασή της ο δράστης διαπράξει και άλλη αξιόποινη πράξη, τα όποια δείγματα καλής συμπεριφοράς δεν υφίστανται, ανατρεπόμενα από το καταλυτικό γεγονός της εκ νέου τέλεσης άλλης αξιόποινης πράξης. Όμως, η επίκληση της μη τέλεσης άλλου εγκλήματος από μόνη της δεν αρκεί.

Σημαντικό, πάντως, αποτελεί το γεγονός ότι, παρ' όλη την οποιαδήποτε βαρύτητα της παραδοχής της τέλεσης της αξιόποινης πράξης, της κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια τέλεση αυτής από ιδιαίτερα επικίνδυνο δράστη, είναι δυνατή η αναγνώριση του ελαφρυντικού της καλής συμπεριφοράς, διότι αφορά εκδήλωση μετά την τέλεση της πράξης και αξιολογείται ως ένδειξη μεταβολής της ψυχικής διάθεσης του υπαιτίου και ενστερνισμού των κανόνων συμβίωσης¹⁵⁰.

Πάντως, η συμπεριφορά δεν θεωρείται καλή, όταν ο κατηγορούμενος προσπάθησε μετά από την πράξη να εξαλείψει τα ίχνη της¹⁵¹ ή να συσκοτίσει την ανάκριση¹⁵². Το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις, όταν συντρέχει εγκληματική διάθεση και υποδομή του κατηγορουμένου, σε συνδυασμό με την προσπάθειά του να συσκοτίσει με κάθε τρόπο τα στοιχεία της πράξεώς

¹⁴⁸ βλ. ΑΠ 1882/1994 ΠοινΧρ.1995 σελ. 214, ΑΠ 927/1992 ΠοινΧρ.1992 σελ. 700, ΤρΕφΘες. 26/1998 ΠοινΧρ 1998 σελ. 1002

¹⁴⁹ βλ. ΠεντΕφΘες 268/269/1997

¹⁵⁰ βλ. ΑΠ 267/1995 ΠοινΧρ.1995 σελ. 605

¹⁵¹ βλ. ΑΠ 110/2000 ΠοινΧρον 2000 σελ. 409

¹⁵² βλ. ΑΠ 1308/1993, Υπερ. 1994 σελ. 299-300

του¹⁵³. Υπάρχει, όμως, και αντίθετη άποψη στη νομολογία, κατά την οποία είναι δυνατή η αναγνώριση του ελαφρυντικού αυτού¹⁵⁴.

3.5.α ii) Ενεργητική καλή συμπεριφορά

Ο αυτοτελής ισχυρισμός της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης ισχυροποιείται, όταν τα επικαλούμενα πραγματικά περιστατικά εμφανίζουν κατάφωρα την ενεργητική συμπεριφορά του δράστη, που υποδηλώνει την ουσιαστική μεταστροφή του δράστη και αποδοχή των κανόνων της ομαλής κοινωνικής συμβίωσης.

Έτσι, αναγνωρίστηκε συνδρομή στο πρόσωπο του κατηγορούμενου για αγορά 1,6 γραμμαρίων ηρωΐνης της ελαφρυντικής περίπτωσης της καλής συμπεριφοράς για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη του, ενόψει του ότι συνέβαλε έμπρακτα στη σύλληψη εμπόρου μεγάλων ποσοτήτων ναρκωτικών ουσιών, εμφανισθείς σε αυτόν, σε συνεννόηση με την αστυνομία, ως αγοραστής ποσότητας ναρκωτικών ουσιών και διευκολύνοντας έτσι τη σύλληψή του¹⁵⁵.

Η έμπρακτη συμβολή στη σύλληψη επικίνδυνου εγκληματία από κατηγορούμενο είναι ενεργητική εμφανής καλή συμπεριφορά, ενώ αντίθετα η απλά παθητική μη κακή συμπεριφορά που προκύπτει στο πλαίσιο της συμμόρφωσης στους αυστηρούς κανόνες και κανονισμούς της φυλακής δεν αρκεί από μόνη της για την ουσιαστική θεμελίωση της εν λόγω περίπτωσης¹⁵⁶, χωρίς τη συνδρομή άλλων περιστατικών. Όπως γίνεται δεκτό, η συμπεριφορά του υπαιτίου μετά την πράξη στην παραπάνω περίπτωση δεν είναι, όπως λέγεται, «προϊόν ελεύθερης βούλησής του», αλλά αποτέλεσμα ενδεχομένως φόβου ή της αίσθησης του καταναγκασμού από το σύστημα του σωφρονισμού¹⁵⁷.

Η παθητική συμπεριφορά σε αυστηρές συνθήκες τόπου κράτησης, χωρίς τη συνδρομή άλλων περιστατικών, δεν αποδεικνύει ότι ο κατηγορούμενος είχε καλή συμπεριφορά, κατά την έννοια του νόμου.

¹⁵³ βλ. ΤρΕφΚακΑθ. 2428 2459/98 Ποιν.Δικ. 1999 σελ. 213

¹⁵⁴ βλ. Τριμ.Εφ.Κακ.Λάρ. 145/1991 αδημ. 41^ο φύλλο εμπρόσθια σελίδα

¹⁵⁵ βλ. ΤριμΕφΘες. 26/98 ΠοινΔικ. 1998 σελ. 762

¹⁵⁶ βλ. ΑΠ 455/1998 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 1081, Τριμ. Εφ.Θες. 26/1998 ΠοινΧρ 1998 σελ. 1002, ΑΠ 1553/1995 ΠοινΧρ. 1996 σελ. 896, ΑΠ 260/1991, Υπερ.1991 σελ. 623

¹⁵⁷ βλ. ΑΠ 859/1996 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 1558, ΑΠ 1454/1997 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 483

3.5.α iii) Το αυτόβουλο της συμπεριφοράς

Ο εγκλεισμός στη φυλακή, μέχρι το χρονικό σημείο εκδίκασης του εγκλήματος, έχει υποστηριχθεί ότι δεν επιτρέπει τη σωστή αξιολόγηση της συμπεριφοράς του δράστη και κατ' επέκταση δεν δίνει αξιόπιστη εικόνα της προσωπικότητας του υπαιτίου, με το αιτιολογικό ότι τα περιθώρια ελεύθερης ανάπτυξης δράσης είναι περιορισμένα και τελούν υπό τον κίνδυνο επιβολής πειθαρχικών ποινών¹⁵⁸. Σε αυτό το σημείο, βέβαια, πρέπει να αντιπροταθεί πως και η συμπεριφορά εκτός φυλακών σε επίπεδο πλήρους ελευθερίας δεν αποκλείει την εμφάνιση συμπεριφοράς διαπνεόμενης από υστεροβουλία, γεγονός που καθιστά ανεξέλεγκτο το ειλικρινές της συμπεριφοράς του ατόμου, είτε μέσα είτε και έξω από τη φυλακή¹⁵⁹. Κατά την κρατούσα στην Νομολογία άποψη, πάντως, η καλή διαγωγή κατά την έκτιση της ποινής σε σωφρονιστικό κατάστημα δεν συνιστά την προϋπόθεση της καλής διαγωγής του άρθρου 84 παρ. 2 ε' ΠΚ, με το σκεπτικό ότι η καλή διαγωγή δεν εκδηλώνεται σε κατάσταση απεριόριστης ελευθερίας μέσα στην κοινωνία, με τις σκληρές και αντίξοες συνθήκες και πειρασμούς, επομένως δεν είναι αυτόβουλη και ειλικρινής, αλλά εξαναγκασμένη, και οφείλεται στους υποχρεωτικούς κανόνες της φυλακής¹⁶⁰. Απορρίφθηκε, έτσι, το αίτημα του κατηγορούμενου περί αναγνώρισεως του ελαφρυντικού της καλής συμπεριφοράς για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη, δεδομένου ότι το γεγονός ότι επέδειξε στη φυλακή καλή διαγωγή και δεν τιμωρήθηκε πειθαρχικά δεν φανερώνει αναγκαία καλή συμπεριφορά έναντι της κοινωνίας. Να ληφθεί, μάλιστα, υπόψη ότι υπήρχε γι' αυτόν η εκκρεμότητα της δίκης του αυτής και αυτός επεδίωκε να του αναγνωριστεί το ελαφρυντικό αυτό, χωρίς η εμφανιζόμενη καλή συμπεριφορά του να είναι αυθόρμητη¹⁶¹.

Υπάρχει, όμως, και αντίθετη άποψη των δικαστηρίων, που θεωρεί ότι η συγκεκριμένη ελαφρυντική περίσταση συντρέχει, ακόμα και όταν ο κατηγορούμενος

¹⁵⁸ βλ. ΠεντΕφΑθ.708/1991 Υπερ. 1992 σελ.1157

¹⁵⁹ βλ. Παπαδάκο όπ σελ. 409

¹⁶⁰ βλ. ΑΠ 368/90 ΠοινΧρον. 1991 σελ. 25, Πεντ.Εφ.Αθ. 708/91, Υπερ. 92 σελ. 1158-1159, Πεντ.Εφ.Πειρ. 128/90, Ελ.Δ 32, σελ. 1173-1174, Εφ. Πειρ. 1683/93 αδημ. 8^ο φύλλο – 2^η σελίδα και 9^ο φύλλο 1^η σελίδα, Τριμ. Εφ.Κακ.Αθ. 2351/92 αδημ. σελ. 71

¹⁶¹ βλ. ΜΟΕ Πατρ. 30-33/1999 ΠοινΔικ 1999 σελ. 813, ΑΠ 634/96 Υπερ. 1997 σελ. 50, ΑΠ 1515/96 Υπερ. 1997 σελ. 825, Εφ. Αιγ. 26/98 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 1002

ήταν κρατούμενος και με αυτό το αιτιολογικό χορηγεί ουκ ολίγες φορές το εν λόγω ελαφρυντικό.

Πάντως, πρέπει να τονιστεί ότι, εφόσον ο νόμος δεν θέτει ως προϋπόθεση χορήγησης του ελαφρυντικού αυτού την ελεύθερη κοινωνική διαβίωση, δεν θα πρέπει η κράτηση του δράστη στις φυλακές να αποτελεί λόγο μη χορήγησης σε αυτόν του συγκεκριμένου ελαφρυντικού. Εξάλλου, πέρα κάθε αμφισβήτησης, η υπακοή μέσα σε έναν χώρο, όπου κατά κανόνα επικρατούν αντίξοες συνθήκες και σκληροί κανονισμοί, πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από το δικαστήριο.

Εξάλλου, σύμφωνα με τις διατάξεις της υφ' όρο απόλυσης του άρθρου 105 του ΠΚ, η συμπεριφορά του ατόμου στη φυλακή συντελεί ουσιαστικά στην εφαρμογή της διάταξης αυτής. Συνεπώς, γιατί να μην λαμβάνεται αυτή υπόψη και στην ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 ε';

Επιπρόσθετα, αν λάβει κανείς υπ' όψιν του τις συνθήκες που επικρατούν στις φυλακές και την επίδραση που ασκούν στη ψυχολογία των κρατουμένων, γίνεται αβίαστα αντιληπτό ότι η καλή συμπεριφορά δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση δεδομένο. Απόδειξη δε των παραπάνω αποτελεί και η σωρεία των πειθαρχικών παραπτώματων αλλά και αδικημάτων, που λαμβάνουν χώρα με μεγάλη συχνότητα στις φυλακές και τα οποία μάλιστα ορισμένες φορές είναι και ιδιαίτερα βαριά (π.χ. εξεγέρσεις).

Επίσης, στην περίπτωση εγκλεισμού στη φυλακή, θα πρέπει μέσα στο πλαίσιο της συμπεριφοράς του δράστη και της δραστηριοποίησής του να λαμβάνονται υπόψη και δραστηριότητες που επιλέγονται από αυτόν ελεύθερα μέσα σε αυτή π.χ. εργασία, εκπαίδευση, και μαρτυρούν διάθεση εποικοδομητικής απασχόλησης κατά τη διάρκεια της κράτησής τους.

3.5.α iv) Χρονικό σημείο εμφάνισης της καλής συμπεριφοράς

Καταρχήν η εκδήλωση συμπεριφοράς πρέπει να εμφανιστεί μεταγενέστερα, δηλαδή μετά την τέλεση της εγκληματικής πράξης. Στη συγκεκριμένη ελαφρυντική περίπτωση, ερευνάται ακριβώς η μεταστροφή του δράστη και τα δείγματα συμπεριφοράς που επιδεικνύει και μαρτυρούν διάθεση επανένταξης σε κοινωνικά πρότυπα αποδεκτά από την έννομη τάξη. Άλλωστε, η συμπεριφορά και τα δείγματα προσωπικότητας του δράστη, που είναι προγενέστερα της εγκληματικής πράξης,

ερευνώνται σε άλλη ελαφρυντική περίσταση, αυτή του πρότερου έντιμου βίου (άρθρ. 84 παρ. 2 α').

Σε αυτό το σημείο, επιχειρείται μία συνοπτική συγκριτική θεώρηση των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 παρ. 2 δ' και ε'.

Καταρχήν, με μία πρώτη ματιά φαίνεται η περίσταση της καλής συμπεριφοράς να δηλώνει μετάνοια και να μπορεί να προταθεί ότι θα μπορούσε να ενταχθεί στη περίσταση δ', αποτελώντας τμήμα της.

Η άποψη που υποστηρίζεται στο παρόν θέμα είναι ότι πράγματι η καλή συμπεριφορά του καταδικασθέντος δείχνει ότι κινείται στο πλαίσιο που οριοθετεί η ειλικρινής μετάνοια. Πράγματι, για να επιδείξει κανείς καλή συμπεριφορά στο γύρω κοινωνικό του περιβάλλον, μαρτυρά ότι ο δράστης επιλέγει συμπεριφορές, που είναι κοινωνικά αποδεκτές και πολύ περισσότερο επιδοκιμάζονται από το σύνολο. Η μεταστροφή αυτή μαρτυρά, επίσης, ότι πιθανόν ο δράστης τουλάχιστον δεν επιδοκιμάζει πλέον την πράξη του και ότι ίσως αρχίζει μία εσωτερική διαδικασία αξιολόγησης της πράξης του.

Η εναλλαγή αυτή, όμως, δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να ταυτιστεί με την περίσταση δ', ακριβώς διότι ο δράστης βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο ακόμη αυτής της αξιολόγησης, η οποία δύναται να απολήξει στην ουσιαστική μετάνοια για το αδίκημα που έχει διαπράξει.

Έτσι, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η περίσταση ε' αποτελεί το αρχικό στάδιο που πιθανολογείται ότι δύναται να οδηγήσει στην ειλικρινή μετάνοια, όπως αυτή περιγράφεται στο άρθρο 84 παρ. 2 υπό δ'.

3.5α ν) Προσδιορισμός του επαρκούς χρονικού διαστήματος καλής συμπεριφοράς

Ο χρόνος είναι σημείο αναφοράς¹⁶² και ο προσδιορισμός του χρονικού διαστήματος είναι αναγκαίος, για να κριθεί αν αυτό ήταν σχετικά μεγάλο και ενδεικτικό, γιατί αλλιώς ο ισχυρισμός παραμένει αόριστος, και ορθά το Δικαστήριο δεν απαντά επ' αυτών¹⁶³.

¹⁶² βλ. ΑΠ 358/1995 ΠοινΧρ.1995 σελ. 732

¹⁶³ βλ. ΑΠ 730/1987 ΠοινΧρον. 1987 σελ. 748, ΑΠ 256/1989 ΠοινΧρον. 1989 σελ. 835, ΑΠ 633/1987 ΠοινΧρον. 1987 σελ. 544

Αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον είναι ότι ένα αντικειμενικά μεγάλο χρονικό διάστημα, σε συνδυασμό με τη βαρύτητα της πράξης, δεν αξιολογείται από τη νομολογία ως ικανό, προκειμένου να χορηγηθεί το ανωτέρω ελαφρυντικό. Έτσι, το τριετές περίπου χρονικό διάστημα δεν θεωρήθηκε ικανό να προσδιορίσει την καλή συμπεριφορά του δράστη σε ανθρωποκτονία από πρόθεση και βιασμό¹⁶⁴.

Η καλή συμπεριφορά μπορεί να συνίσταται στη μη τέλεση άλλων εγκλημάτων, στην κοινωνική του δραστηριοποίηση, στην επίδειξη ενδιαφέροντος προς το θύμα του και πρέπει να διήρκεσε για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα τόσο, ώστε το περί δικαίου αίσθημα να συναινεί στην ευνοϊκή μεταχείριση του δράστη με την αναγνώριση σε αυτόν της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης. Το μήκος του χρονικού διαστήματος πρέπει να είναι ανάλογο προς τη βαρύτητα της πράξεως¹⁶⁵.

Δεν αρκεί απλά η καλή διαγωγή του υπαιτίου, αλλά απαιτείται καλή συμπεριφορά για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη¹⁶⁶. Επιπρόσθετα, πρέπει να προσδιορισθεί αυτό το χρονικό διάστημα, για να κριθεί αν αφορά σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα, γιατί αλλιώς ο ισχυρισμός παραμένει αόριστος και έτσι δεν έχει και τα στοιχεία του αυτοτελούς ισχυρισμού και δεν λαμβάνεται καταρχήν υπόψη από το δικαστήριο. Η καλή συμπεριφορά του υπαιτίου για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη του κρίνεται, αν μὲν δεν διατάχθηκε προσωρινή κράτηση, από τη διαβίωσή του στη κοινωνία, αν δε διατάχθηκε η προσωρινή του κράτηση, τότε από τη διαγωγή και τη συμπεριφορά του υπαιτίου στις φυλακές, παρόλο που, όπως ειπώθηκε, η επιδεικνυόμενη καλή διαγωγή κατά την έκτιση της ποινής δεν συνιστά ελαφρυντική περίπτωση¹⁶⁷, κατά ένα μέρος της νομολογίας.

Η διατύπωση της παραπάνω ελαφρυντικής περίπτωσης απομακρύνει σαφώς την εφαρμογή της για την περίπτωση της επίδειξης καλής συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια της δίκης. Κατά μία άποψη, η ευπρεπής συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της δίκης και

¹⁶⁴ βλ. ΑΠ 256/1989 ΠοινΧρ. 1989 σελ. 835, ΑΠ 809/1997 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 248, ΑΠ 449/1996 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 73, ΜΟΕ Πειρ. 50/1996 ΠοινΧρ. 1996 σελ. 697, ΜΟΕ Πατρ. 30-33/1999 ΠοινΔικ. 8-9/1999 σελ. 815, ΑΠ 1312/93 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 1135, ΑΠ 1846/88 ΠοινΧρ. 1989 σελ. 26, ΑΠ 368/90 ΝοΒ 38 σελ. 1036

¹⁶⁵ βλ. ΑΠ 1448/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 1165

¹⁶⁶ βλ. ΑΠ 633/1987 ΠοινΧρ. 1987 σελ. 544

¹⁶⁷ βλ. ΑΠ 368/1990 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 23, Εφ. Πειρ. 128/1990 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 597, βλ. όμως Παρατηρήσεις Αναγνωστόπουλου Ποιν Χρ 1991 σελ. 1192, απόφ. Εφ. Αθ. 308/1989 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 119

η αγαθή εμφάνιση αποτελούν αντικειμενικές ενδείξεις της αξίας της προσωπικότητας¹⁶⁸. Όμως, δεν είναι κρίσιμο στοιχείο η συμπεριφορά του κατηγορουμένου στη διάρκεια της δίκης. Η στήριξη της δικαιοϊκής κρίσης σε αυτή τη συμπεριφορά θα μπορούσε να οδηγήσει εύκολα σε μη γνήσια και υποκριτική συμπεριφορά του κατηγορουμένου, πέραν του γεγονότος, άλλωστε, ότι δεν υπάρχει και η απαιτούμενη διάρκεια αυτής, όπως ο νόμος ορίζει.

Έχει διατυπωθεί¹⁶⁹ ότι μπορεί να εφαρμοστεί η παραπάνω ελαφρυντική περίπτωση για την περίπτωση που ο δράστη π.χ. παραδοθεί άμεσα στις αρχές, παράσχει σημαντικές πληροφορίες για την ανακάλυψη της αλήθειας, δείξει ενδιαφέρον για την τύχη του παθόντα κλπ. Η απουσία, όμως, του όρου του μεγάλου χρονικού διαστήματος μετά την τέλεση της πράξης που θέτει ο νόμος απομακρύνει από την παραδοχή αυτής.

Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι εξαιρετική σημασία έχουν τα πραγματικά περιστατικά που θα στηρίζουν τον ισχυρισμό ότι μετά την τέλεση της πράξης συμπεριφέρθηκε καλά για μεγάλο χρονικό διάστημα και να οδηγήσει το δικαστήριο να του επιβάλει μειωμένη ποινή¹⁷⁰.

Δεν έγινε, πάντως, δεκτή συνδρομή της ελαφρυντικής περίπτωσης της καλής συμπεριφοράς των κατηγορουμένων για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη τους (υπόθεση σατανιστών), διότι κατά το όχι σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα της 4ετούς κράτησής τους επέδειξαν την επιβαλλόμενη από τον κανονισμό της φυλακής πειθαρχημένη συμπεριφορά, χωρίς αυτή να οφείλεται σε ελεύθερη επιλογή τους ή να είναι ενδεικτική της πρόθεσης αποκόλλησής τους από την προηγούμενη δραστηριότητά τους¹⁷¹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει δικαστική απόφαση, όμως¹⁷², η οποία αναγνωρίζει ότι συντρέχει η συγκεκριμένη ελαφρυντική περίπτωση, όταν ο κατηγορούμενος επέδειξε καλή συμπεριφορά στη φυλακή κατά το χρονικό διάστημα των δέκα μηνών από τη σύλληψή του μέχρι τη δίκη του, κατά το οποίο παρέμεινε συνεχώς κρατούμενος.

¹⁶⁸ βλ. Κυπραίό όπ σελ. 796

¹⁶⁹ βλ. Στάϊκο όπ σελ. 788

¹⁷⁰ Βλ. ΑΠ 28/99 ΠοινΧρ 1999 σελ.113.

¹⁷¹ βλ ΑΠ 296/1999 ΠοινΔικ. 1999 σελ. 668

¹⁷² βλ Τριμ.Εφ.Κακ.Αθ. 582/92 αδημ. σελ .35

Σημειώνεται, μάλιστα, δε ότι η κατηγορία αφορούσε μεταφορά διακίνησης και κατοχή 4 κιλών ηρωίνης και κατοχή όπλου.

Αυτό που είναι, όμως, σημαντικό είναι το γεγονός ότι το δικαστήριο δεν μπορεί να θεμελιώσει την απορριπτική κρίση του στο αποδεικτικό υλικό που αναφέρεται στην τέλεση της πράξης και όχι στη μετά από αυτήν διαγωγή του κατηγορουμένου¹⁷³.

3.5.α vi) Κοινωνική έρευνα της προσωπικότητας του εγκληματία μετά την πράξη

Μέσα στο πλαίσιο προσπάθειας διερεύνησης της προσωπικότητας του εγκληματία μετά την τέλεση της πράξης, προτείνεται¹⁷⁴ να ληφθεί ειδική νομοθετική μέριμνα, η οποία θα ιδρύσει ορισμένα αρμόδια όργανα και θα επιβάλλεται στις δικαστικές αρχές η παραπομπή του δράστη σε αυτά τα όργανα, προκειμένου αυτός να εξεταστεί, με σκοπό τη διερεύνηση της προσωπικότητας του εγκληματία, προκειμένου αυτή να ληφθεί υπόψη στις περιπτώσεις που προβλέπεται από τον ποινικό κώδικα.

Με τη συγκεκριμένη έρευνα είναι δυνατόν να αποκαλύπτονται οι αληθινές κινητήριες δυνάμεις της συμπεριφοράς του εγκληματία, αλλά και να διαπιστώνεται η μεταμέλεια και η καλή συμπεριφορά μετά την πράξη, με σύμπραξη ειδικευμένου προσωπικού, η έκθεση των οποίων, με τη βαρύτητα, την οποία θα έχει λόγω της ανάλογης εκπαίδευσής τους, θα συντελεί στην κρίσιμη για τον κατηγορούμενο αξιολόγηση από το δικαστήριο της προσωπικότητας, της μεταμέλειας, της συμπεριφοράς και των κινήτρων της πράξης, παραγόντων που συνθέτουν τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ.

Με τη διαδικασία αυτή, θα ερευνώνται όλοι οι παράγοντες ενδογενείς και εξωγενείς, οργανικοί και ψυχολογικοί, οι οποίοι συνθέτουν μία δυναμική και συνθετική διεργασία, χαρακτηριστική για κάθε άνθρωπο. Η σύνθεση των ευρημάτων της έρευνας θα γίνεται στο βάθος της όλης ψυχικής προσωπικότητας και ο τρόπος διεργασίας τους από αυτή αποτελεί ακριβώς το κλειδί της συγκεκριμένης αυτής προσωπικότητας¹⁷⁵.

¹⁷³ βλ. ΑΠ 927/1992 ΠοινΧρ. 1992 σελ. 700

¹⁷⁴ βλ. Παπαδάτο ΠοινΧρον 1966 σελ. 273

¹⁷⁵ βλ. Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου «Η έρευνα της προσωπικότητας του εγκληματίου» ΠοινΧρον 1967 σελ. 129

Η συγκεκριμένη έρευνα θα είναι αποφασιστικής σημασίας, δεδομένου ότι τίθεται υπό αμφισβήτηση αν και κατά πόσο η διαγωγή του κρατούμενου, η οποία π.χ. προκύπτει από πιστοποιητικό της φυλακής, μπορεί να στηρίξει τον αυτοτελή ισχυρισμό για την εφαρμογή του άρθρου 84 παρ. 2 εδ. ε', καλής συμπεριφοράς για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη. Η έρευνα αυτή μπορεί να αποβεί χρήσιμη και για τη πιστοποίηση της ειλικρινούς μετάνοιας της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 εδ. δ'.

4. Πεδίο εφαρμογής ελαφρυντικών περιστάσεων

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις δύνανται να τύχουν εφαρμογής επί παντός αδικήματος οιασδήποτε βαρύτητας, είτε αυτό έχει τελεστεί από δόλο είτε από αμέλεια.

Παρ' όλα αυτά, υποστηρίχθηκε η άποψη¹⁷⁶ ότι στα εξ' αμελείας αδικήματα δεν υπάρχει δυνατότητα αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων, όπως π.χ. του άρθρου 84 παρ. 2 γ', η οποία όμως δεν τυγχάνει ευρείας αποδοχής για τους παρακάτω λόγους.

Κάθε έγκλημα προϋποθέτει μία πράξη, ως πράξη δε νοείται κάθε εκούσια ανθρώπινη συμπεριφορά, η οποία κυριαρχείται από τη βούληση, μη εμπίπτοντας στην έννοια της πράξεως οι αντανakλαστικές κινήσεις του ανθρώπου και αυτές που διαπράττονται υπό το κράτος ακαταμάχητης σωματικής βίας ή από ανωτέρα βία¹⁷⁷.

Ότι κάθε πράξη εμπεριέχει το σπέρμα κάποιου επιδιωκόμενου σκοπού αναγνωρίζεται από όλους. Επιγραμματική είναι ως προς αυτό η διατύπωση του Mezger «Πάσα πράξις είναι συμπεριφορά από της βουλήσεως απορρέουσα και συνεπώς κατ' ανάγκην προς ωρισμένον τέλος και σκοπόν κατευθυνόμενη. Ο πράτων δέον πάντοτε «κάτι» να θέλει, επί της παραλείψεως «κάτι» να μη θέλει. Όθεν πάσα πράξις κατά την εαυτής φύσιν (από οντολογικής απόψεως κατά τους νόμους της φύσης εξεταζόμενη) έχει το χαρακτήρα της σκοπιμότητος. Πάντοτε κατευθύνεται προς ορισμένον τινά σκοπό»¹⁷⁸.

Η διαφορά έγκειται στο ότι, επί μεν εκ των προθέσεως τελουμένων πράξεων, η ανθρώπινη ενέργεια κατευθύνεται στην πραγμάτωση του επιδιωκόμενου σκοπού, ενώ αυτό δεν συμβαίνει στα εξ' αμελείας εγκλήματα. Το εξ' αμελείας έγκλημα είναι πράξη, δηλαδή προϊόν βουλήσεως του δράστου, πράξη η οποία έχει και αυτή τα κίνητρά της, αδιαφόρως του ότι αυτά δεν κατευθύνονται στην πραγμάτωση του επελθόντος αποτελέσματος. Αν επιχειρηθεί να αφαιρεθεί από αυτήν κάθε κίνητρο, θα μεταβληθεί αυτή αναγκαία στις προαναφερόμενες αντανakλαστικές και λοιπές ακούσιες πράξεις, οι οποίες δεν αποτελούν πράξεις, κατά την έννοια του Ποινικού μας δικαίου¹⁷⁹.

¹⁷⁶ βλ. Σταυρόπουλο όπ σελ. 29

¹⁷⁷ βλ. Σακκελαρίου Αντεισ. ΑΠ όπ σελ. 254

¹⁷⁸ βλ. Strafrecht Allg. Παρ. 18 III. 1σε Σακκελαρίου όπ. σελ. 254

¹⁷⁹ βλ. Σακκελαρίου όπ σελ. 255

Όπως παρατηρεί ο Χωραφάς¹⁸⁰, «δια την έννοια της πράξεως σημασίαν έχει ότι η συμπεριφορά του δράστου υπήρξε το αποτέλεσμα της βουλήσεώς του...». Εξετάζοντας τη διαφορά μεταξύ της εκ δόλου και της εξ' αμελείας τελουμένης πράξεως παρατηρεί ότι «από απόψεως ουσιαστικού περιεχομένου της υποκειμενικής πλευράς του εγκλήματος, η αμέλεια δεν είναι τι διαφόρου φύσεως από τον δόλον, αλλά απλώς διαβάθμισιν της προσωπικής αντιθέσεως του δράστου προς το δίκαιον, διαβάθμισιν δηλ. ή μορφήν της ελλείψεως σεβασμού αυτού προς τα έννομα αγαθά».

Έτσι π.χ. σωματική βλάβη ή θάνατος, ο οποίος επέρχεται, επειδή πεζός επιχειρεί διάβαση οδού, ενώ υπήρχε από τη σηματοδότηση ελεύθερη κυκλοφορία οχημάτων, αποδεικνυομένης δε αμέλειας του οδηγού κατά την οδήγηση του αυτοκινήτου του, ερωτάται εάν ο δράστης ωθήθηκε στην πράξη από τη συμπεριφορά (παράνομη εκ του λόγου παραβιάσεως διατάξεων του ΚΟΚ που απαγορεύουν τη διάσχιση οδού, όταν ο σηματοδότης θέτει την ελεύθερη διέλευση των οχημάτων) του παθόντος ή όχι; Υποστηρίζεται ότι η συνυπαιτιότητα αυτή του παθόντος μπορεί ν' αποτελεί ελαφρυντική περίπτωση¹⁸¹.

Πάντως, κατά πάγια τακτική της νομολογίας οι ελαφρυντικές περιστάσεις τυγχάνουν εφαρμογής και στα εξ' αμελείας αδικημάτων, ορθά όπως πιστεύεται, διότι διαφορετικά θα συνέβαινε το εξής οξύμωρο: εγκλήματα που διαπράττονται εκ δόλου να τυγχάνουν επιεικέστερης μεταχείρισης με μείωση ποινής, εξαιτίας συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων, και, αντίθετα, εγκλήματα τελούμενα εξ' αμελείας να τιμωρούνται «αυστηρότερα», εξαιτίας της μη δυνατότητας χορήγησης ελαφρυντικών.

4.1. Εφαρμογή των ελαφρυντικών περιστάσεων στα βαριά εγκλήματα

Η βαρύτητα του εγκλήματος και η προσωπικότητα του δράστη, όπως φανερώνεται σε κάθε πράξη, αποτελούν στοιχεία που συναξιολογούνται πάντα σε όλα τα εγκλήματα, στο πλαίσιο της επιμέτρησης της ποινής κατά το άρθρο 79 ΠΚ, και δεν

¹⁸⁰ βλ. Χωραφά Γεν. Αρ. όπ σελ. 101

¹⁸¹ βλ. Shonke - Shroder παρ. 230 VI 3 «Strafmildernd ist eine Mitschuld des Verletzten oder eines Dritten zu Beverten» Συνυπαιτιότητα του παθόντος ή τρίτου σταθμιστέα τυγχάνει ως ελαφρυντική περίπτωση, σε Σακελαρίου όπ σελ. 255

πρέπει να αποκλείουν από μόνα τους την ελαφρυντική περίσταση¹⁸². Μόνη η βαρύτητα της πράξεως δεν αποτελεί λόγο αποκλεισμού χορηγήσεως της ελαφρυντικής περιστάσεως και, αν πράξει αυτό το δικαστήριο, καθιστά την απόφαση αναιρετέα για έλλειψη αιτιολογίας¹⁸³.

Η νομολογία έχει να παρουσιάσει πολλά δείγματα αναγνώρισης ελαφρυντικών σε βαριά εγκλήματα και συγκεκριμένα του ελαφρυντικού της ειλικρινούς μεταμέλειας σε δράστη αξιόποινων πράξεων (κακουργηματικών κλοπών κατ' εξακολούθηση), ο οποίος, από τη βαρύτητα των επί μέρους πράξεων, τον τρόπο και τις συνθήκες τέλεσής τους και την προσωπικότητά του, κρίθηκε ιδιαίτερα επικίνδυνος, καθώς υπήρχε βάσιμη πιθανότητα ότι θα διαπράξει και άλλα εγκλήματα στο μέλλον¹⁸⁴. Αντίθετα, δεν αναγνωρίστηκαν ελαφρυντικά σε περίπτωση που οι συνθήκες τέλεσης της αξιόποινης πράξης (ανθρωποκτονίας) μαρτυρούσαν ότι ο δράστης ήταν ιδιαίτερα επικίνδυνος και ότι η πράξη τελέστηκε με βαρβαρότητα και ήταν ιδιαζόντως απεχθής¹⁸⁵.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει άποψη, σύμφωνα με την οποία η γενική εφαρμογή των ελαφρυντικών περιστάσεων επί του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας αποτελεί κίνδυνο εκδόσεως επιεικών αποφάσεων, χαρακτηρίζοντας τη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 υπό α' ως «ανεκδιήγητο έντιμο βίο», πιστοποιητικό του οποίου είναι εξαιρετικά εύκολο να δοθεί, όπως υποστηρίζεται¹⁸⁶. Προβάλλεται, μάλιστα, ότι γίνεται ευρύτατη εφαρμογή της διατάξεως, επισημαίνοντας ότι εκδηλώνεται ασύδοτη επιείκεια, κυρίως στα Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια, η οποία αγγίζει τα όρια της αδικίας, ενώ καταλήγει ότι η εφαρμογή ελαφρυντικών περιστάσεων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει να γίνεται με μεγάλη φειδώ, για να μην υπερακοντίζεται ο σκοπός του νομοθέτη¹⁸⁷.

Οι επιβαλλόμενες ποινές στα κακουργιοδικεία για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας από πρόθεση δεν ικανοποιούν την κοινή γνώμη ως υπέρμετρα ελαφρές, στις περιπτώσεις όπου επιβάλλεται ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης και αναγνωρίζονται ελαφρυντικές περιστάσεις. Άνευ σοβαρού λόγου η ποινή καθείρξεως

¹⁸² βλ. ΑΠ 1152/1987 ΠοινΧρ.1987 σελ. 986, ΜΟΔ Αθ. 40-47/1993 Υπερ. 1993 σελ. 931

¹⁸³ βλ. ΑΠ 467/1975 ΠοινΧρ.1975 σελ. 826

¹⁸⁴ βλ. ΠεντΕφΘες.317-318/1993, Υπερ. 1993 σελ. 1340

¹⁸⁵ βλ. ΜΟΔ Αθ. 40-47/1993 Υπερ. 1993 σελ. 933

¹⁸⁶ βλ. Πατακιά «Τα κακουργιοδικεία» ΠοινΧρον 1959 σελ. 493

¹⁸⁷ βλ. Στεργιόπουλο όπ σελ. 511

5 έως 20 έτη μειώνεται σε 2 έως 12 έτη. Η ποινή, όμως, αυτή φαίνεται ως αντίθετη προς το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Η κράτηση στις φυλακές των εγκληματιών είναι τόσο μικρή σε σχέση με τα διαπραττόμενα εγκλήματα, ώστε ούτε αυτή έχει εκφοβιστικό χαρακτήρα, αλλά ούτε και να ικανοποιεί το περί δικαίου αίσθημα.

Από τη λειτουργία κυρίως της ποινικής δικαιοσύνης, την οποία παρακολουθεί η κοινή γνώμη λόγω του ενδιαφέροντος που αυτή παρουσιάζει, ασχολούμενη με την εκδίκηση των βαρύτερων διαταραχών της έννομης τάξης, δηλαδή των εγκλημάτων, σχηματίζει η κοινή γνώμη τις αντιλήψεις της περί καλής ή κακής απονομής του δικαίου. Επιπλέον, ο κλονισμός του κύρους του δικαίου σημαίνει ότι προσβάλλεται και η αποτελεσματικότητά του σε ό,τι αφορά την πρόληψη, διότι μειώνεται η ευαισθησία έναντι της εγκληματικής πράξεως αλλά και ο φόβος των συνεπειών του νόμου¹⁸⁸. Προτάθηκε, έτσι, στα εγκλήματα κατά της ζωής να μην ισχύουν οι διατάξεις περί ελαφρυντικών περιστάσεων¹⁸⁹.

Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, οι βαρείς εγκληματίες και υπότροποι δεν μετανοούν, αν και συχνά μετανοούν οι εγκληματίες που έχουν τελέσει αδικήματα ορμώμενοι εκ πάθους. Έτσι, παρουσιάζεται ως αδικαιολόγητα επιεικής η άποψη που θέλει να αναγνωρίζονται τα ελαφρυντικά της καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη και της ειλικρινούς μεταμέλειας και στους δράστες των ειδεχθών εγκλημάτων.

Η νομολογία σε αυτό το θέμα διχάζεται. Έτσι, πολλές φορές δεν αναγνωρίζει το συγκεκριμένο ελαφρυντικό, όπως στην περίπτωση του κατηγορούμενου, που με τρόπο ιδιαζόντως ειδεχθή χτύπησε, απαγχόνισε και έκαψε συγκαταρούμενό του και αποπειράθηκε να σκοτώσει έναν άλλον, κατά τη διάρκεια εξέγερσης στη φυλακές, κατά την οποία πρωτοστάτησε¹⁹⁰, όπως επίσης δεν αναγνωρίστηκαν ελαφρυντικά σε περίπτωση που οι συνθήκες τέλεσης της αξιόποινης πράξης (ανθρωποκτονίας) μαρτυρούσαν ότι ο δράστης ήταν ιδιαίτερα επικίνδυνος και ότι η πράξη τελέστηκε με βαρβαρότητα και ήταν ιδιαζόντως απεχθής¹⁹¹.

Σωστά, όμως, επισημαίνεται ότι σε αυτά τα εγκλήματα ακριβώς πρέπει με κάθε επιμέλεια να ερευνώνται κάθε φορά σε βάθος οι ειδικές περιστάσεις που επηρεάζουν

¹⁸⁸ βλ. Μαγκάκη όπ. σελ. 609

¹⁸⁹ βλ. Πατακιά όπ σελ. 493

¹⁹⁰ βλ. ΜΟΕ Πειρ. 49-53/99 ΠοινΔικ. 1999 σελ. 808

¹⁹¹ βλ. ΜΟΔ Αθ. 40-47/1993 Υπερ. 1993 σελ. 933

τη βαρύτητα της πράξης¹⁹². Η προσωπικότητα του δράστη, όπως αποκαλύπτεται από την πράξη, δεν μπορεί να αποκλείει την επιγενόμενη μεταβολή στον ψυχισμό του και έτσι να οδηγεί στην απόρριψη της ελαφρυντικής περίπτωσης¹⁹³.

Το δικαστήριο δεν μπορεί να απορρίψει την ελαφρυντική περίπτωση, με αιτιολογία που αναφέρεται στις διαπραχθείσες αξιόποινες πράξεις και όχι στην προσωπικότητα του δράστη μετά την πράξη (δηλαδή κατ' ουσία στα περιστατικά που την συνθέτουν), γιατί τότε αυτή η αιτιολογία δεν είναι ειδική και εμπεριστατωμένη, όπως απαιτείται από το άρθρο 93 παρ. 3 του Συντάγματος και το άρθρο 139 του ΚΠΔ¹⁹⁴.

Έτσι, ελλιπής και ανεπαρκής είναι επίσης η αιτιολογία με την οποία απορρίφθηκε αυτοτελής ισχυρισμός προτέρου εντίμου βίου, διότι δεν στηρίζεται σε πραγματικά περιστατικά, αναγόμενα σε χρόνο προγενέστερο της τέλεσης των αξιόποινων πράξεων, αλλά βασίζεται στη βαρύτητα και το είδος αυτών και στη μεταγενέστερη διαγωγή του¹⁹⁵.

Ο ρόλος, πάντως, των ελαφρυντικών περιστάσεων χαρακτηρίζεται ως δυσάρεστος για της περιπτώσεις εφαρμογής τους σε ειδεχθή κακουργήματα¹⁹⁶. Μάλιστα, προς θεραπεία του «κακού», η νομολογία του Αρείου Πάγου προσπαθούσε να ενθαρρύνει τους συνέδρους στην ακύρωση κατά την κρίση τους επιεικών αποφάσεων, αν και η ορθότητα αυτή είναι αρκετά αμφίβολη. Ο Ζαγκαρόλας υποστηρίζει τη μη ορθότητα¹⁹⁷ σε ό,τι αφορά την ακύρωση αποφάσεων, θεωρούμενων ως επιεικών.

¹⁹² βλ. Μαγκάκη όπ σελ. 611 επ.

¹⁹³ βλ. ΜΟΕ Πατρ. 30-33/1999 ΠοινΔικ 1999 σελ. 813

¹⁹⁴ βλ. ΑΠ 1768/1988 ΠοινΧρ. 1989 σελ. 583, ΑΠ 1204/1992 Υπερ. 1993 σελ. 74, ΑΠ 43/1998 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 724, ΑΠ 1876/1994 ΠοινΧρ. 1995 σελ. 211, ΑΠ 1095/1992 ΠοινΧρ. 1995 σελ. 815, ΑΠ 35/1996 ΠοινΧρ. 1996 σελ. 1425

¹⁹⁵ βλ. ΑΠ 342/99 ΑΠ 1476/95 Υπερ. 1996 σελ. 523

¹⁹⁶ βλ. Πατακιά όπ σελ. 493

¹⁹⁷ βλ. Ζαγκαρόλα όπ σελ. 529

5. Άλλες προτεινόμενες ελαφρυντικές περιστάσεις

Όπως προαναφέρθηκε, παρά τον ενδεικτικό χαρακτήρα του άρθρου 84 του ΠΚ, η νομολογία δεν έχει να παρουσιάσει νέες ελαφρυντικές περιστάσεις, δημιουργώντας ερωτηματικά, καθώς είναι τόσες οι εκφάνσεις της σύγχρονης ζωής, που είναι βέβαιο ότι υφίστανται περιστάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να ενταχθούν στο παραπάνω άρθρο, οδηγώντας σε μείωση ποινής.

1) Ο βρασμός ψυχικής ορμής μπορεί να αποτελέσει ελαφρυντική περίσταση, να εφαρμοστεί δηλαδή σε κάθε έγκλημα¹⁹⁸. Μάλιστα, υποστηρίχθηκε ότι αυτός μπορεί να τύχει εφαρμογής κυρίως στις σωματικές βλάβες¹⁹⁹. Δικαιολογητικός λόγος είναι ότι κατά την πραγματοποίηση κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας είναι δυνατόν να δημιουργηθεί υπερένταση συναισθημάτων, η δικαιολόγηση των οποίων από την έννομη τάξη δεν είναι δυνατόν να λαμβάνει χώρα, μόνο όταν προσβάλλεται η ανθρώπινη ζωή και όχι άλλα έννομα αγαθά και μάλιστα όταν πρόκειται για προσβολές ήσσονος σημασίας²⁰⁰.

2) Το νεαρό της ηλικίας από μόνο του δεν συνιστά ελαφρυντική περίσταση (όταν έχει ξεπεράσει το όριο της μετεφηβικής ηλικίας), συνδεόμενη όμως με άλλα πραγματικά περιστατικά που αφορούν το δράστη θα μπορούσε να εισάγει νέα ελαφρυντική περίσταση και να δίνει τη δυνατότητα μείωσης της ποινής²⁰¹.

3) Προτείνεται, επίσης, από τον Ανδρουλάκη²⁰² ότι με τον ενδεικτικό χαρακτήρα του 84 ΠΚ συνδέεται και η δυνατότητα εφαρμογής του, όταν ο δράστης που, κατά τα λοιπά τέλεσε το έγκλημα κάτω από τις συνθήκες του άρθρου 32 ΠΚ, το έκανε όχι χάριν αυτού του ιδίου ή συγγενικού προσώπου από αυτά που αναφέρονται στην τελευταία αυτή διάταξη, αλλά χάρη πολύ αγαπητού προσώπου, όπως η μνηστή του, στενός του φίλος κλπ.

¹⁹⁸ βλ. Κονταξή Ποινικό Κώδικα σελ. 118, Μαγκάκη όπ σελ. 614

¹⁹⁹ βλ. Μαγκάκη Ποινικό Δίκαιο σελ. 312

²⁰⁰ βλ. Γονατά ό.π σελ. 223

²⁰¹ βλ. ΑΠ 890/1993 Υπερ. 1994 σελ. 287

²⁰² βλ. Ποινικό δίκαιο Γενικό Μέρος σελ. 535

4) Συνυπαιτιότητα και ελαφρυντικές περιστάσεις.

Η σωματική βλάβη ή ο θάνατος, ο οποίος επέρχεται, επειδή πεζός επιχειρεί διάβαση οδού, ενώ υπήρχε από τη σηματοδότηση ελεύθερη κυκλοφορία οχημάτων, δεδομένης και της αποδεικνυόμενης αμέλειας του δράστη, υποστηρίζεται ότι ωθούν το δράστη στην πράξη, η οποία είναι έτσι αποτέλεσμα της συμπεριφοράς (παράνομης εκ του λόγου παραβίασεως διατάξεων του ΚΟΚ που απαγορεύουν τη διάσχιση οδού, όταν ο σηματοδότης θέτει την ελεύθερη διέλευση των οχημάτων) του παθόντος. Έτσι, προτείνεται η συνυπαιτιότητα αυτή του παθόντος να αποτελεί ελαφρυντική περίπτωση²⁰³.

Να σημειωθεί ότι κατά αλλοδαπές θεωρίες ως ελαφρυντικές περιστάσεις προτείνονται (ιταλική θεωρία):

5) Η τοπική συνήθεια, (η οποία στο ελληνικό δίκαιο θα μπορούσε να έχει εφαρμογή, π.χ. σε αδικήματα τελούμενα από Έλληνες Κρητικούς, στους οποίους, όπως είναι γνωστό, ισχύει άγραφο εθιμικό δίκαιο)

6) Η έξαψη ζηλοτυπίας

7) Η αμάθεια,

8) Η διανοητική ταραχή

Αν η εξέταση της ψυχικής πίεσης του ή του αληθινού συνειδησιακού διλήμματος του δράστη δεν επιτρέπει να διαπιστωθεί απόλυτη αδυναμία συμμόρφωσης και συνακόλουθα ατιμωρησία λόγω αποκλεισμού του καταλογισμού, η εφαρμογή του άρθρου 84 ΠΚ δίνει τη δυνατότητα να μειωθεί σημαντικά η ποινή, ανάλογα με την ένταση της ψυχικής πίεσης ή του συνειδησιακού διλήμματος του δράστη.

9) Η εγκυμοσύνη

10) Η υπερκόπωση,

11) Η οικονομική περιπέτεια.

Κατά το γαλλικό δίκαιο επίσης προτείνεται:

12) Η ημιπαραφροσύνη (demie folie), για την οποία δεν προβλέπεται στο προαναφερόμενο δίκαιο μείωση του καταλογισμού²⁰⁴.

²⁰³ βλ. Shonke - Shroder παρ. 230 VI 3 «Strafmildernd ist eine Mitschuld des Verletzten oder eines Dritten zu Beverten» Συνυπαιτιότητα του παθόντος ή τρίτου σταθμιστέα τυγχάνει ως ελαφρυντική περίπτωση, σε Σακελαρίου όπ. σελ. 255

²⁰⁴ βλ. Μπάκα ό.π. σελ. 111

6. Η σχέση των άρθρων 84 και 79 του ΠΚ

Η στενή σχέση των κριτηρίων των άρθρων 79 και 84 του ΠΚ υπήρξε ένα στοιχείο που συνέτεινε, κατά μία άποψη, στην αποδοχή του χαρακτήρα του άρθρου 84 ΠΚ ως κανόνα επιμέτρησης της ποινής.

Η προσωπικότητα του εγκληματία είναι ο κοινός πυρήνας των άρθρων 79 και 84 του ΠΚ. Διαφοροποιούνται στον τρόπο λειτουργίας της προσωπικότητας σε κάθε άρθρο.

Η προσωπικότητα του δράστη κατ' άρθρο 79 λαμβάνεται υποχρεωτικά υπόψη κατά τη διαδικασία επιμέτρησης της ποινής και δύναται να έχει θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα, στον βαθμό που η ποινή φτάνει το κατώτερο ή ανώτερο όριο των καθορισμένων πλαισίων.

Αντίθετα, η έρευνα της προσωπικότητας του δράστη κατ' άρθρο 84 γίνεται, με σκοπό να ευεργετηθεί αυτός με ελαφρύτερη ποινή, δείγμα της επιείκειας του δικαστηρίου, ως αναγνώριση ύπαρξης θετικών στοιχείων της προσωπικότητάς του.

Αρχικά, γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 προσομοιάζουν προς τις περιπτώσεις του άρθρου 79 παρ. 3, αλλά δεν ταυτίζονται, διότι οι τελευταίες είναι ευρύτερα διατυπωμένες από τις πρώτες, έτσι ώστε να αποτελούν ένα *minimum* συμπεριφοράς για τη διάγνωση της προσωπικότητας του δράστη προς τη κατεύθυνση της μεγαλύτερης ή μικρότερης ποινής, σε αντίθεση προς τις ελαφρυντικές περιστάσεις, όπου απαιτείται κάτι σαφώς περισσότερο και μόνο προς την κατεύθυνση της μείωσης της ποινής. Συγκεκριμένα:

α) Κατά την περίπτωση του άρθρου 79 παρ. 3 α' εξετάζονται «τα αίτια που ώθησαν στην εκτέλεση του εγκλήματος...», ενώ κατά τη περίπτωση του 84 παρ. 2 β' πρέπει ο δράστης να ωθήθηκε στην πράξη «από όχι ταπεινά αίτια». Έτσι, στην πρώτη περίπτωση αναζητούνται τα αίτια του δράστη και επιδρούν ευνοϊκώς στην επιμέτρηση της ποινής αν δεν ήταν ταπεινά, δυσμενώς δε αν ήταν ταπεινά, ενώ στη δεύτερη η αναζήτηση λειτουργεί μόνο προς τη κατεύθυνση των μη ταπεινών αιτίων.

β) Κατά την περίπτωση του άρθρου 79 παρ. 3 γ' «το δικαστήριο εξετάζει τις ατομικές και κοινωνικές περιστάσεις και την προηγούμενη ζωή του», ενώ κατά την περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 α' εξετάζεται «η έντιμη ατομική οικογενειακή επαγγελματική και εν γένει κοινωνική ζωή». Η πρώτη περίπτωση είναι, όμως, ευρύτερη, διότι λαμβάνεται υπόψη η ζωή του δράστη είτε είναι έντιμη είτε είναι

ανέντιμη, με αντίστοιχη επίδραση στο όριο της ποινής, σε αντίθεση με την ελαφρυντική περίπτωση, όπου πρέπει η προηγούμενη ζωή του δράστη να είναι οπωσδήποτε έντιμη.

γ) Κατά την περίπτωση α' του άρθρου 79 παρ. 3 δ' ερευνάται «η διαγωγή του δράστη μετά τη πράξη» και ειδικότερα αν ήταν καλή ή κακή με ανάλογη ποινική μεταχείρισή του, ενώ κατά την περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 ε' απαιτείται ο δράστης «να συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του», ώστε να τύχει μείωσης της ποινής του. Έκδηλη είναι η ποσοτική διαφορά, αφού στην τελευταία απαιτείται η διαδρομή μεγάλου σχετικώς χρόνου,, γεγονός όχι απαραίτητο στην πρώτη.

δ) Κατά την περίπτωση β' του άρθρου 79 παρ. 3 δ' ερευνάται «η μετάνοια που επέδειξε ο δράστης και η προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του», ενώ κατά την περίπτωση του άρθρου 84 παρ. 2 δ' απαιτείται ο δράστης να «επέδειξε ειλικρινή μετάνοια και να επεδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του». Δηλαδή, ενώ στην πρώτη περίπτωση η μετάνοια δεν απαιτείται να είναι ειλικρινής και αρκεί η απλή προθυμία του δράστη να επανορθώσει απλώς τις συνέπειες της πράξεώς του, στη δεύτερη περίπτωση απαιτείται ειλικρινής μετάνοια και συγκεκριμένη ενέργεια του δράστη για την άρση ή την μείωση των συνεπειών της πράξεώς του.

Από όλα αυτά προκύπτουν τα ακόλουθα²⁰⁵:

1) Οι περιστάσεις του άρθρου 79 παρ. 3 έχουν αμφίδρομη ενέργεια, διότι δρουν και προς τη κατεύθυνση της επιβολής αυξημένης ποινής και προς τη κατεύθυνση της επιβολής μειωμένης ποινής, οι ελαφρυντικές δε περιστάσεις δρουν μόνο προς τη δεύτερη κατεύθυνση .

2) Αν συντρέξει περίπτωση να συμπέσουν οι περιπτώσεις της διατάξεως του άρθρου 79 παρ. 3 με τις περιπτώσεις της διατάξεως του άρθρου 84 παρ. 2, τότε προσδιορίζεται μειωμένη ποινή με τα κριτήρια του άρθρου 79 παρ. 3 και στη συνέχεια αυτή μειώνεται περαιτέρω με τη συνδρομή της αντίστοιχης περιστάσεως του άρθρου 84 παρ. 2.

3) Το άρθρο 84 είναι συμπλήρωμα του άρθρου 79 ΠΚ²⁰⁶ και περιέχει μία συγκεκριμένη κατεύθυνση προς τα κάτω όλων των ποινών του Ποινικού Κώδικα.

²⁰⁵ βλ. Λυμπερόπουλο Α. όπ. σελ. 102

²⁰⁶ βλ. Ανδρουλάκη Ποινικό Δίκαιο» Τόμος Α' σελ. 95

7. Επιμέτρηση ποινής

Όταν συντρέχει ελαφρυντική περίσταση, η μείωση της ποινής είναι υποχρεωτική για το δικαστήριο²⁰⁷.

Η ποινή καθορίζεται από τον νομοθέτη, διά της αφηρημένης εκτιμήσεως της βαρύτητας της πράξης και της ενοχής του δράστη²⁰⁸. Εξαιρετικά σημαντικός είναι ο προσδιορισμός των σκοπών της ποινής για την πραγματοποίηση μίας ορθής επιμετρήσεως. Ο δικαστής πρέπει να γνωρίζει τι επιδιώκει με την ποινή και μέσω αυτής να επιδιώκεται η ικανοποίηση των διαφόρων σκοπών της. Ο πρώτος σκοπός την ποινής, ο οποίος πρέπει να ληφθεί υπόψη πρωταρχικώς κατά την επιμέτρηση της ποινής, είναι η ανταπόδοση της εγκληματικής πράξεως και της ενοχής και μέσα σε αυτό το πλαίσιο να αναζητηθεί η ικανοποίηση των σκοπών της γενικής και ειδικής πρόληψης.

Σε όλες τις περιπτώσεις, όπου αναγνωρίζεται η ύπαρξη ελαφρυντικών περιστάσεων, η ποινή μειώνεται σύμφωνα με το άρθρο 83 ΠΚ ως εξής:

α) αντί για την ποινή του θανάτου (καταργήθηκε) ή της ισόβιας κάθειρξης, επιβάλλεται πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών

β) αντί για την ποινή της ανώτερης των 10 ετών κάθειρξης, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι 12 ετών ή φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών

γ) αντί της κάθειρξης μέχρι 10 ετών, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι 6 έτη ή φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους

δ) σε κάθε άλλη περίπτωση, η ποινή μειώνεται μέχρι το ελάχιστο όριο του είδους της ποινής

ε) αν ο νόμος απειλεί αθροιστικά ποινή στερητική της ελευθερίας και χρηματική, είναι δυνατόν να επιβληθεί μόνο η τελευταία.

Η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση που απειλείται αθροιστικά ποινή κάθειρξης (πρόσκαιρης ή ισόβιας) και χρηματική ποινή²⁰⁹.

²⁰⁷ βλ. Γάφο Η επιμέτρηση της ποινής ΠοινΧρον 1978 σελ. 472, Μπουρόπουλο όπ σελ. 215, Μπάκα όπ. σελ. 109

²⁰⁸ βλ. Garraud «Precis de droit criminel» 1934 σελ. 437, Roux «Cours» 1927 σελ. 388, Berner : Lehrbuch 1898 σελ. 276 σε Γάφο όπ σελ. 30

²⁰⁹ βλ. Μπουρόπουλο όπ σελ. 214, Σταμάτη Ελαφρυντικές περιστάσεις όπ σελ. 17, Χωραφά Ποινικό Δίκαιο όπ σελ. 356

Σε αυτή την περίπτωση, δεν μπορεί να επιβληθεί μόνο χρηματική ποινή. Κατά τον Μπουρόπουλο, σε αυτή την περίπτωση θα καταγνωστούν και οι δύο ποινές ελαττωμένες, η μεν κάθειρξη κατά τα εδάφια β' και γ' η δε χρηματική κατά το εδάφιο δ' ²¹⁰. Συνεπώς, το άρθρο 83 εδ. ε' ΠΚ εφαρμόζεται μόνο όπου ο νόμος προβλέπει αθροιστικά ποινή φυλάκισης και χρηματική ποινή.

Υποστηρίζεται ότι υπάρχει δυνατότητα επιβολής μόνο της στερητικής της ελευθερίας ποινής, όταν προβλέπεται αθροιστικά αυτή μετά της χρηματικής²¹¹, άποψη την οποία δεν αποδέχονται οι Τούσης – Γεωργίου²¹² και ο Γαρδίκας²¹³, συμμερίζεται όμως ο Χωραφάς²¹⁴ βάσει της αρχής de maiore ad minus, «εν τω μείζονι περιέχεται και το ελάσσον». Ο δικαστής, δηλαδή, δικαιούται να επιβάλει αμφοτέρους τις ποινές, δηλαδή το μείζον ή δεύτερον μόνο τη χρηματική δηλαδή το ελάσσον, τυγχάνει δε αυτονόητο ότι δύναται να επιβάλει και το ενδιάμεσο, δηλαδή μόνο τη στερητική. Ο δικαστής, δηλαδή, πρέπει να δύναται εάν μεν κρίνει ότι μόνη η χρηματική είναι επαρκής να επιβάλλει μόνο αυτή, εάν όμως δεν αρκεί, τότε να επιβάλλει την αμέσως βαρύτερη, δηλαδή τη στερητική της ελευθερίας και, εάν βέβαια φρονεί ότι αυτή δεν είναι ανάλογη προς το μέγεθος του εγκλήματος και την προσωπικότητα του εγκληματία, τότε να επιβάλλει αθροιστικώς και τις δύο στερητική και χρηματική²¹⁵.

²¹⁰ βλ. Μπουρόπουλο σελ. 214

²¹¹ βλ. Οικονόμου «Η επιμέτρηση της ποινής εν συνδρομή λόγου μείωσης ή ελαφρυντικής περιστάσεως κατ' άρθρο 83 παρ. Ε' του ΠΚ» ΠοινΧρον. 1958 σελ. 460

²¹² Βλ. Τούσης – Γεωργίου «Ο νέος Ποινικός Κώδικας υπό το άρθρο 83»

²¹³ Βλ. Γαρδίκας «Περί της ποινής εις χρήμα» σελ. 461

²¹⁴ βλ. Γεν. Αρχαί Ποινικού Δικαίου όπ σελ. 263

²¹⁵ βλ. Οικονόμου όπ σελ. 460

8. Δικονομικό Μέρος

8.1. Διαδικασία αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων

Εξαιρετικά σημαντική θεωρείται η διαδικασία, η οποία εφαρμόζεται ως προς την προβολή των ελαφρυντικών περιστάσεων. Ο τρόπος με τον οποίο αιτείται η αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων, ο χρόνος, το υποκείμενο αλλά και ακριβής τήρηση της διαδικασίας πρότασής τους καθιστά ιδιαίτερα σημαντικό το στάδιο αυτό, καθώς η παραμικρή παράλειψη μπορεί να επιφέρει αυτόματα την απόρριψη του αιτήματος.

8.2. Μορφή αιτήματος αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων

Εξαιρετικής σημασίας αποδεικνύεται η μορφή, την οποία πρέπει να έχει το αίτημα του κατηγορουμένου περί αναγνώρισης στο πρόσωπό του ελαφρυντικών περιστάσεων, προκειμένου να πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις. Έτσι, όπως γίνεται δεκτό το αίτημα αυτό, πρέπει να έχει τη μορφή αυτοτελούς ισχυρισμού.

Ο κατηγορούμενος κατά την εμφάνισή του ενώπιον των δικαστικών αρχών έχει της εξής δυνατότητες:

- 1) Να αποδεχτεί την κατηγορία συνολικά ή εν μέρει
- 2) Να αρνηθεί την κατηγορία συνολικά ή εν μέρει
- 3) Να προβάλει ισχυρισμούς και ενστάσεις.

Οι προαναφερόμενοι ισχυρισμοί αυτοί κρίνονται ως ουσιώδεις, καλούνται αυτοτελείς στις παρακάτω περιπτώσεις και η πρότασή τους επιβάλλει ορισμένο τύπο.

8.2. α) Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί γενικά

Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι αυτοί που προβάλλονται από τον κατηγορούμενο ή συνήθως από τον συνήγορό του στην προδικασία και στο δικαστήριο της ουσίας, σύμφωνα με τα άρθρα 170 παρ. 2 και 333 παρ. 2 του ΚΠΔ και κατατείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξεώς του ή της ικανότητάς του προς καταλογισμό ή στη μείωση αυτής, καθώς και στην εξάλειψη του αξιοποίνου της πράξεως, στη μείωση ή

στη μη επιβολή της ποινής²¹⁶, ενώ ισχυρισμοί οι οποίοι ουσιαστικά αρνούνται την κατηγορία δεν είναι αυτοτελείς και μάλιστα δεν απαιτείται ειδική αιτιολογία, όταν απορρίπτονται²¹⁷.

Έτσι, με την υποβολή των αυτοτελών ισχυρισμών ο κατηγορούμενος αποβλέπει:

- 1) στην κατάλυση της κατηγορίας
- 2) στην εξάλειψη συστατικού στοιχείου της έννοιας του εγκλήματος, δηλαδή:
 - α) στην άρση του άδικου χαρακτήρα όπως πράξης
 - β) στον αποκλεισμό ή τη μείωση του καταλογισμού
 - γ) στην εξάλειψη του αξιοποιήσιμου
 - δ) στη μείωση ή μη επιβολή όπως ποινής
 - ε) στην κήρυξη ως απαράδεκτης όπως ποινικής δίωξης
 - στ) στην παύση όπως ποινικής δίωξης

Όπως προκύπτει, η διαφορά τους με την άρνηση της κατηγορίας έγκειται στο ότι η δεύτερη αποβλέπει μόνο στην άρνηση²¹⁸, αυτοί δε πρέπει να ερευνώνται με κάθε δυνατή επιμέλεια από το Δικαστήριο, καθώς αποτελούν ειδικά τεκμηριωμένους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου.

Ως προς τον τρόπο πρότασης των αυτοτελών ισχυρισμών και σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, αυτοί υποβάλλονται πάντα γραπτώς, αναπτύσσονται προφορικά και καταχωρούνται στα πρακτικά σύμφωνα με το άρθρο 141 του ΚΠΔ, ενώ, όπως αναλυτικά περιγράφεται κατωτέρω, πρέπει να περιέχονται σε αυτούς όλα τα πραγματικά περιστατικά που τους θεμελιώνουν, πρέπει δηλαδή, πέραν της αυτονόητης υποχρέωσης να είναι το αίτημα διατυπωμένο με ορισμένο τρόπο, περαιτέρω πρέπει τα πραγματικά περιστατικά να περιγράφονται με τρόπο σαφή και πλήρη.

Ελλιπής επιβολή των αυτοτελών ισχυρισμών καθώς και μη παρουσίαση πραγματικών περιστατικών που τους θεμελιώνουν δεν δημιουργεί καμία υποχρέωση αιτιολόγησης υπό του Δικαστηρίου σε περίπτωση απόρριψης αυτών, όπως λεπτομερώς αναπτύσσεται κατωτέρω. Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο, στην πράξη γίνεται, κατά πάγια τακτική, επίκληση συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων με τη μορφή νομότυπων

²¹⁶ βλ. ΑΠ 552/1993 ΠοινΧρον 1993 σελ. 300, ΑΠ (Ολ) 1198/1990 ΠοινΧρον. 1991 σελ. 507

²¹⁷ βλ. ΑΠ 1709/1990 ΝοΒ 39 σελ. 1991, ΑΠ 1929/92 ΠοινΧρον. 1992 σελ. 109, ΑΠ (Ολ.) 1716/1990 Υπερ.1992 σελ. 178

²¹⁸ βλ. Καράμπελα «Η υπεράσπιση στη ποινική δίκη» τ. Γ' σελ. XXXVII

αυτοτελών ισχυρισμών, υποχρεώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το δικαστήριο να απαντήσει αιτιολογημένα για την περίπτωση απόρριψής τους.

Αυτονόητο είναι, βέβαια, ότι προς απόδειξη των πραγματικών αυτών περιστατικών, ο κατηγορούμενος πρέπει να προσκομίσει στοιχεία που να τους αποδεικνύουν, αν και το δικαστήριο συγχρόνως έχει υποχρέωση να αναζητήσει στοιχεία για την επιβεβαίωση αυτών και ερευνά αυτεπάγγελα την ύπαρξη ή όχι ελαφρυντικών προϋποθέσεων.

Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί, για λόγους συνολικής παρουσίασης της θεματικής ενότητας των ισχυρισμών, ότι υφίστανται και ισχυρισμοί, οι οποίοι δεν είναι αυτοτελείς, όπως π.χ. οι ισχυρισμοί σχετικά με την έκδοση βουλεύματος ή αποφάσεως και τις ατέλειες αυτών, ενώ ο σκοπός της αναφοράς τους είναι για να επισημαίνεται ότι οι ισχυρισμοί αυτοί αποτελούν λόγο αναιρέσεως και προτάσσονται από τον συνήγορο στο Δικαστήριο της ουσίας, ενόψει και της διατάξεως του άρθρου 176 παρ. 3 του ΚΠΔ ή για να μην καλύπτεται ακυρότητα ή για να πετύχει κάποιο αίτημά του²¹⁹.

8.3. Επίπεδο παραδεκτού- Προϋποθέσεις

Προκειμένου να ληφθεί υπόψη και να κριθεί ο αυτοτελής ισχυρισμός ως παραδεκτός, πρέπει να ισχύουν δύο συγκεκριμένες προϋποθέσεις:

- ι) Έγκαιρη προβολή. Πρέπει να προβληθεί ο ισχυρισμός στο κατάλληλο χρονικό σημείο και
- ιι) Έγκυρη προβολή. Πρέπει να προβληθεί ο ισχυρισμός με ένα συγκεκριμένο τρόπο.

8.3. α) Το χρονικό σημείο πρότασης ελαφρυντικών περιστάσεων ειδικότερα

Από τον συνδυασμό των άρθρων 369 και 371 παρ. 1 ΚΠΔ, προκύπτει ότι το ποινικό δικαστήριο εκδίδει πάντοτε για την ποινική υπόθεση που εκδικάζει δύο αυτοτελείς ποινικές αποφάσεις, μία για την ενοχή ή όχι του δράστη και μία για την ποινή. Με το άρθρο 371 παρ.3 ΚΠΔ, συγκεκριμένα, ορίζεται ότι: «αφού κηρυχθεί ένοχος ο κατηγορούμενος, γίνεται αμέσως κατόπιν συζήτηση για την ποινή που θα πρέπει να επιβληθεί...».

²¹⁹ βλ. Καράμπελα ό.π σελ. XLIV

Έτσι, κατά το περί ενοχής στάδιο της διαδικασίας ερευνώνται μόνο τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν το συγκεκριμένο έγκλημα. καθώς και οι τυχόν λόγοι που επικαλούνται ο κατηγορούμενος ή ο εισαγγελέας και επιδρούν στο άδικο χαρακτήρα της πράξεως ή τον καταλογισμό.

Τα πραγματικά γεγονότα, τα οποία επιδρούν στο μέγεθος της ποινής, πρέπει να ερευνώνται στο δεύτερο στάδιο, διότι δεν είναι επιτρεπτή η κατά το πρώτο στάδιο έρευνά τους υπό την αίρεση της καταδίκης του κατηγορούμενου, έστω και προς οικονομία χρόνου, αφού μία τέτοια διαδικασία αντιβαίνει στους κανόνες της διεξαγωγής της δίκαιης ποινικής δίκης και πρωτίστως στο τεκμήριο αθωότητας του κατηγορούμενου. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις από τη φύση τους αποτελούν κατάφαση του εγκλήματος, την τέλεση του οποίου προϋποθέτουν.

Το ζήτημα της φύσης των ελαφρυντικών περιστάσεων είναι εξαιρετικά σημαντικό. Συγκεκριμένα: Είναι οι περιστάσεις αυτές, παράγοντες που προσδιορίζουν τη διάγνωση της τελεσθείσης πράξεως, δηλαδή παράγοντες που αναφέρονται στην ενοχή ή συνιστούν απλώς κανόνα επιμετρήσεως τη ποινής, οπότε περαιτέρω τίθεται το ερώτημα σε ποιο στάδιο της διαδικασίας δύνανται να προταθούν αυτές από τον κατηγορούμενο; Μέχρι το στάδιο της εκδόσεως της απόφασης περί της ενοχής ή μπορούν να προταθούν και κατά τη συζήτηση επί της ποινής;

Η κρατούσα άποψη στη νομολογία δέχεται ότι η ελαφρυντική περίσταση ως αυτοτελής ισχυρισμός πρέπει γενικά να προταθεί, πριν από το πέρας της συζήτησης στο ακροατήριο και της αποδεικτικής διαδικασίας σε αυτό²²⁰, γιατί αλλιώς είναι απαράδεκτη .

Αυτό, όμως, δεν αποκλείει την κατά το άρθρο 335 παρ. 1 σε συνδυασμό με άρθρο 368 ΚΠΔ σε εξαιρετικές περιπτώσεις και πριν από το τέλος της διαδικασίας (άρα όχι μόνο της αποδεικτικής) επανόρθωση κάποιας παράλειψης, όπου υπέπεσε ο εισαγγελέας ή ο κατηγορούμενος, που μπορεί ν' αναφέρεται και στην πρόταση κάποιας ελαφρυντικής περιστάσεως²²¹.

Γενικά, όμως, εξαιτίας του διπλού ή μικτού χαρακτήρα των ελαφρυντικών περιστάσεων, αυτές προτείνονται μέχρι την απόφαση για την ενοχή, εκτός αν ο νόμος ορίσει ρητά το αντίθετο, πράγμα που επί του παρόντος δεν συμβαίνει. Διπλός -δε-

²²⁰ βλ. ΑΠ 813/1974 ΠοινΧρον 1975 σελ. 175, ΑΠ 529/1969 ΠοινΧρον 1970 σελ. 122

²²¹ βλ. Σταμάτη όπ σελ. 22

θεωρείται ότι είναι ο χαρακτήρας τους, διότι δεν είναι ούτε απόλυτα στοιχεία της νομοθετικής περιγραφής του εγκλήματος, που ανάγεται στο ζήτημα της ενοχής του κατηγορούμενου, ούτε και απλώς κανόνες επιμέτρησης της ποινής, που έχουν σχέση μόνο με την προσωπικότητα του εγκληματία και τη βαρύτητα του εγκλήματος (άρθρο 79 παρ. 1 ΠΚ), αλλά μετέχουν και στα δύο²²².

Η φύση του άρθρου 84 ΠΚ έχει υποστηριχθεί από το μεγαλύτερο μέρος της θεωρίας και της νομολογίας, όπως αναλυτικά προαναφέρθηκε παραπάνω, ότι παραπέμπει σε κανόνα επιμέτρησης της ποινής. Παρά το γεγονός, όμως, ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις συνδέονται στενά με την προσωπικότητα του εγκληματία και προβλέπονται με γενική διάταξη που ισχύει αδιάκριτα για κάθε αξιόποινη πράξη, κατατάσσονται δε στο κεφάλαιο Ε του Ποινικού Κώδικα το σχετικό με την επιμέτρηση της ποινής, ο Άρειος Πάγος θεωρεί ανεπίτρεπτη την πρότασή τους μετά την κήρυξη της ενοχής, με συνέπεια ο συνήγορος υπεράσπισης να βρίσκεται κάθε φορά στην ίδια δύσκολη θέση και να φαίνεται αναξιόπιστος, αφού είναι υποχρεωμένος να υποστηρίζει αφενός την αθωότητα του πελάτη του και αφετέρου να προτείνει την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων για την περίπτωση που ο πελάτης του κηρυχθεί ένοχος. Υποστηρίχθηκε, δηλαδή, η εκδοχή ότι η ελαφρυντική περίσταση μπορεί να προταθεί και μετά την έκδοση της απόφασης για την ενοχή²²³, γιατί στην επιμέτρηση της ποινής ανήκει μόνο η σε στενή έννοια επιμέτρηση της ποινής, μέσα στο νομοθετικό πλαίσιο που επιλέχθηκε από το δικαστήριο κατά την απόφαση της ενοχής, και ότι στην κρίση για την ενοχή ανήκουν όλοι οι λόγοι μείωσης της ποινής που συνδέονται με την πράξη. Οι γενικοί, όμως, λόγοι μείωσης της ποινής (ελαφρυντικές περιστάσεις) που αναφέρονται στην προσωπικότητα του δράστη, ανεξάρτητα από την εκδικαζόμενη πράξη, ανήκουν στην επιμέτρηση της ποινής και μπορούν να προταθούν και μετά την απόφαση για την ενοχή του δράστη.

Έτσι, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου οι ελαφρυντικές περιστάσεις προτάθηκαν μετά την έκδοση της απόφασης περί της ενοχής του δράστη και μάλιστα σε ανώτατα δικαστήρια, ήτοι κακουργιοδικεία²²⁴.

²²² βλ. Μπενάκη όπ 148 επ

²²³ βλ. Μπενάκη όπ 148 επ, Μπάκα όπ σελ. 108

²²⁴ βλ. ΤριμΕφΚακΑθηνών 2285, 2286, 2287, 2314, 2327, 2328, 2381, 2382, 2419, 2424, 2559, 2724, 2725/2000, ΜΟΔ Χαλκίδας 43-44-45/2003, ΜΟΔ Θεσ. 62-67/2001 (αδημοσίευτες)

Εξαιρετικά σημαντικό, πάντως, θεωρείται το γεγονός ότι, ακόμα και αν θεωρηθεί ότι είναι δικαιολογημένη κάθε αμφισβήτηση περί του χαρακτήρα των ελαφρυντικών περιστάσεων, είναι δύσκολο να αποκλειστεί εντελώς ο χαρακτήρας τους και ως κανόνα επιμέτρησης ποινής, αφού προσδιορίζουν την ένταση αποδοκιμασίας του δράστη και οδηγούν το δικαστήριο στη μείωση της ποινής²²⁵.

Η ουσία της προβληματικής εντοπίζεται στη διαμόρφωση της υπεράσπισης, από την οποία συχνά καταλύεται η δυνατότητα επίκλησης των ελαφρυντικών περιστάσεων και αποδυναμώνεται η υπερασπιστική γραμμή. Το δικαστήριο αποφαινεται για τη συνδρομή των ελαφρυντικών περιστάσεων συγχρόνως με την κρίση για την ενοχή, πριν δηλαδή την κρίση για την ποινή (άρθρο 371 παρ. 3 ΚΠΔ). Αυτό σημαίνει ότι ο συνήγορος πρέπει να επικαλεστεί τα ελαφρυντικά στην αγόρευσή του για την ενοχή, τη στιγμή που στοχεύει τουλάχιστον κατά κανόνα στην αθώωση του κατηγορουμένου. Έτσι, συμβαίνει στην πράξη το εξής οξύμωρο: Ο συνήγορος επικαλείται την αθωότητα και επικουρικά την ενοχή με ελαφρυντικά. Οι επικουρικοί αυτοί ισχυρισμοί, όμως, θέτουν υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία των επιχειρημάτων του συνηγόρου για την αθώωση.

Σωστότερο κρίνεται η προβολή ισχυρισμών σχετικών με μειώσεις της ποινής και ελαφρυντικά, αμέσως μετά την έκδοση της απόφασης για την ενοχή, αλλά πάντως²²⁶ πριν από τη συζήτηση για την επιμέτρηση. Με αυτόν τον τρόπο, η υπεράσπιση θα προβάλλει έγκαιρα τους σχετικούς ισχυρισμούς ως προς την αθωότητα του κατηγορουμένου και, στην περίπτωση καταδικαστικής απόφασης, θα έχει τη δυνατότητα πλήρους ανάπτυξης των αυτοτελών ισχυρισμών του για τη συνδρομή των ελαφρυντικών περιστάσεων, με σκοπό να μειώσει την απειλούμενη ποινή. Εξάλλου, η πρότασή τους στο στάδιο πριν την περί ενοχής απόφασης αντιβαίνει και στην κρατούσα άποψη που υποστηρίζει ότι πρόκειται περί κανόνων επιμέτρησης της ποινής, άποψη που αυτομάτως τοποθετεί την πρότασή τους στο στάδιο πριν την περί ποινής απόφαση.

Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι ο ισχυρισμός περί συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων πρέπει να υποβάλλεται κατά τη συζήτηση περί της ποινής και μέχρι το τέλος αυτής. Όπως αναλύεται κατωτέρω, κατά την κρατούσα στη νομολογία άποψη, ο αυτοτελής ισχυρισμός πρέπει να προταθεί πριν από την απόφαση του δικαστηρίου για

²²⁵ βλ. Μπενάκη όπ. 148, Μπάκα όπ. σελ. 108

²²⁶ βλ. Παρασκευόπουλο όπ. σελ. 152

την ενοχή του κατηγορουμένου, συνεπώς από το πέρας της συζήτησης στο ακροατήριο, ενώ τα πραγματικά περιστατικά που τον συγκροτούν πρέπει να έχουν προβληθεί πριν από το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας²²⁷.

Εάν ο αυτοτελής ισχυρισμός ελαφρυντικής περίπτωσης προταθεί μετά την απόφαση του δικαστηρίου για την ενοχή του κατηγορουμένου και πριν από την απόφαση του δικαστηρίου για την ποινή, κατά την κρατούσα άποψη, θα απορριφθεί ως απαράδεκτος. Παρ' όλ' αυτά, έχουν εκδοθεί αποφάσεις, κατά τις οποίες τα ελαφρυντικά ζητήθηκαν στο στάδιο πριν την έκδοση της περί ποινής απόφασης²²⁸, ως προαναφέρθηκε. Πάντως, στη πρακτική οι συνήγοροι υπεράσπισης βρίσκονται πάντα στη δυσάρεστη θέση, στις περισσότερες των περιπτώσεων, να ζητούν την αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων κατά το στάδιο πριν την έκδοση της περί ενοχής απόφαση.

8.3. β) Τρόπος πρότασης των ελαφρυντικών περιστάσεων

Η έγκυρη και επαρκής προβολή των ελαφρυντικών περιστάσεων εξαρτάται από αυστηρές προϋποθέσεις, τις οποίες έχει θέσει ο Άρειος Πάγος, οι οποίες απαιτούν την επίκληση αυτών με τη μορφή αυτοτελών ισχυρισμών, δηλαδή ισχυρισμών οι οποίοι προβάλλονται σύμφωνα με τα άρθρα 170 παρ. 2 και 333 παρ. 2 ΚΠΔ, στο Δικαστήριο και, αν αληθεύουν, συνεπάγονται μείωση της ποινής²²⁹. Αυτοτελής ισχυρισμός του κατηγορουμένου, που ασκεί ουσιώδη επιρροή στην κατηγορία, είναι μεταξύ άλλων και εκείνος που οδηγεί σε υποχρεωτική μείωση της ποινής, εν συνδρομή ελαφρυντικών περιστάσεων²³⁰. Οι αυτοτελείς ισχυρισμοί πρέπει να είναι σαφείς, ορισμένοι²³¹ και να συνοδεύονται απαραίτητα από πραγματικά περιστατικά, τα οποία εκτίθενται με πληρότητα, θεμελιώνουν και αιτιολογούν την αναγνώριση των ελαφρυντικών περιστάσεων²³², πρέπει δε να καταχωρούνται στα πρακτικά της δίκης και να

²²⁷ βλ. ΑΠ 813/74 ΠοινΧρ. 1975 σελ. 175, ΑΠ 529/69 ΠοινΧρ. 1970 σελ. 122

²²⁸ βλ. ΤριμΕφΚακΑθηνών 2285, 2286, 2287, 2314, 2327, 2328, 2381, 2382, 2419, 2424, 2559, 2724, 2725/2001, ΜΟΔ Χαλκίδας 43-44-45/2003, ΜΟΔ Θεσ. 62-67/2001 (αδημοσίευτες)

²²⁹ βλ. ΑΠ 1782/2000, ΑΠ 110/1996 ΠοινΧρ. 1996 σελ. 1575

²³⁰ βλ. ΑΠ 793/1986 ΠοινΧρ 1986 σελ. 750

²³¹ βλ. ΑΠ 67/89 ΠοινΧρ 1989 σελ. 709

²³² βλ. Σταμάτη Ελαφρυντικές περιστάσεις όπ σελ. 18

προτείνονται πριν την απόφαση περί ενοχής ή μη του φερόμενου ως δράστη²³³, για να απαιτείται ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία επί απορρίψεώς τους. Γι' αυτό, τα πραγματικά περιστατικά πρέπει να συνιστούν όλες τις προϋποθέσεις του κανόνα δικαίου που προβλέπει την ελαφρυντική περίπτωση²³⁴.

Το αίτημα για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων δεν αποτελεί ουσιώδη ισχυρισμό, εάν ο κατηγορούμενος δεν επικαλεσθεί περιστατικά που εμπίπτουν σε κάποια συγκεκριμένη ελαφρυντική περίπτωση. Επομένως, το δικαστήριο που κρίνει σε μία τέτοια περίπτωση ότι δεν συντρέχει στο πρόσωπο του κατηγορουμένου θέμα αναγνώρισεως ελαφρυντικών περιστάσεων, δεν στερεί την απόφασή του ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας κατ' άρθρο 510 παρ. 1 ΚΠΔ²³⁵, διότι ο ισχυρισμός του κατηγορούμενου είναι αόριστος. Μόνη η διατύπωση των ισχυρισμών σε έγγραφο, χωρίς προφορική ανάπτυξη, δεν αρκεί και συνεπώς η προβολή τους δεν είναι παραδεκτή²³⁶. Το δικαστήριο, επίσης, δεν είναι υποχρεωμένο να περιλάβει στην απόφασή του ειδική αιτιολογία για τον αποκλεισμό των ελαφρυντικών περιστάσεων που προβλέπονται από το άρθρο 84 παρ. 2 ΠΚ, εκτός αν προβλήθηκε ειδικός ισχυρισμός ή πρόταση του κατηγορούμενου του συνηγόρου του ή του εισαγγελέα²³⁷. Γι' αυτό τον λόγο, δεν αρκεί, για την κατάφαση του επικαλούμενου αυτοτελούς ισχυρισμού περί συνδρομής κάποιας από τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, η ρηματική και μόνο δήλωση του κατηγορούμενου²³⁸, όταν αυτός ζητά την αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 ε' ΠΚ, χωρίς όμως να γίνεται επίκληση οποιουδήποτε άλλου περιστατικού²³⁹. Ο αυτοτελής ισχυρισμός, ο οποίος αναπτύσσεται συνοπτικά και προφορικά, καταγράφεται στα πρακτικά²⁴⁰, απαιτείται δε έγγραφη κατάθεση αυτού ταυτόχρονα στο δικαστήριο.

²³³ βλ. ΑΠ 1152/1987 ΠοινΧρ 1987 σελ. 986, ΑΠ 1119/1986 ΠοινΧρ. 1987 σελ. 32, ΑΠ 1157/1986 ΠοινΧρ. 1986 σελ. 996, ΑΠ 282/1982 ΠοινΧρ 1982 σελ. 878, ΑΠ 110/1980 ΠοινΧρ. 1980 σελ. 432, ΑΠ 238/1980 ΠοινΧρ. 1980 σελ. 460

²³⁴ βλ. ΑΠ 488/96 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 93, ΑΠ 44/96 ΠοινΧρ. 1997 σελ. 1432

²³⁵ βλ. ΑΠ 1753/83 ΝοΒ 32 σελ. 544, ΑΠ 1575/88 ΠοινΧρ 1989 σελ. 394.

²³⁶ βλ. ΑΠ 1117/84 ΠοινΧρ. 1985 σελ. 229

²⁴⁴ βλ ΑΠ 1846/1988 ΠοινΧρ 1989 σελ. 624, Συμβ. ΑΠ 339/89 ΠοινΧρ 1989 σελ. 903

²³⁸ βλ ΑΠ 296/99 ΠοινΔικ. 1999 σελ. 668.

²³⁹ βλ ΑΠ 618/1998 ΠοινΧρ. 1999 σελ. 63.

²⁴⁰ βλ ΑΠ 566/90 ΝοΒ 38 σελ. 1480, ΑΠ 368/90 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 23

Έτσι, η πρόταση των ελαφρυντικών περιστάσεων πρέπει να ληφθεί υποχρεωτικά υπόψη και να τύχει απαντήσεως, μόνο εάν γραφτεί στα πρακτικά, αλλιώς η επί σιγής απόρριψη παραμένει άνευ συνεπειών. Επίσης, το Δικαστήριο δεν υποχρεούται να διαλάβει στην απόφασή του ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία, για να απορρίψει τον εκ του άρθρου 84 παρ. 2γ' αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου, αν αυτός αρκεστεί να προβάλει αορίστως, με μόνη την επίκληση της νομικής διάταξης που τον προβλέπει²⁴¹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Άρειος Πάγος παλαιότερα δεν απαιτούσε την πανηγυρική επίκληση του σχετικού ισχυρισμού, θεωρώντας επαρκές να περιέχονται στην απολογία του κατηγορούμενου πραγματικά περιστατικά που να τον θεμελιώνουν.

Ειδικότερα, για να είναι ορισμένος ο αυτοτελής ισχυρισμός περί συνδρομής ελαφρυντικής περιστάσεως:

Α) Επί προτέρου έντιμου βίου, πρέπει να αναφέρονται συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, που να στοιχειοθετούν τον πρότερο έντιμο βίο και δεν αρκεί η φράση να του αναγνωρισθεί το ελαφρυντικό του προτέρου έντιμου βίου²⁴².

Β) Επί αιτίων μη ταπεινών. Η επίκληση της χορηγήσεως του ελαφρυντικού αυτού, με μόνη τη φράση «να αναγνωρισθεί το ελαφρυντικό των μη ταπεινών αιτίων», χωρίς άλλη αναφορά σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, καθιστά τον ισχυρισμό αυτό απαράδεκτο ως αόριστο²⁴³

Γ) Επί ανάρμοστης συμπεριφοράς του παθόντος. Ο κατηγορούμενος πρέπει να ισχυρισθεί ότι «προέβη στην πράξη λόγω της ανάρμοστης συμπεριφοράς του παθόντος και ότι χωρίς αυτήν δεν θα ενεργούσε»²⁴⁴.

Δ) Επί ειλικρινούς μεταμέλειας, πρέπει να περιλαμβάνονται τα πλήρη συγκεκριμένα περιστατικά, που αποδεικνύουν την ειλικρινή και έμπρακτη και όχι προσποιούμενη μετάνοια του κατηγορουμένου και την προσπάθειά του να άρει ή να

²⁴¹ βλ ΑΠ 1454/97 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 483, ΑΠ 321/1998 ΠοινΧρ. 1998 σελ. 972

²⁴² βλ ΑΠ 992/1994 ΠοινΧρ. 1994 σελ. 936

²⁴³ βλ ΑΠ 450/1995 ΠοινΧρ 1995 σελ. 762

²⁴⁴ βλ. ΑΠ 1529/1994.ΠοινΧρ. 1994 σελ. 1269

μειώσει τις συνέπειες της πράξεώς του²⁴⁵. Ακόμη, πρέπει να αναφέρεται ο τόπος, ο χρόνος και ο τρόπος εκδηλώσεως τη της μεταμέλειας²⁴⁶.

Ε) Επί καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη, πρέπει να ορίζεται επακριβώς το χρονικό αυτό διάστημα²⁴⁷

Δεν πρέπει, όμως, σε ό,τι αφορά τον τρόπο προβολής των αυτοτελών ισχυρισμών για την ύπαρξη των ελαφρυντικών περιστάσεων, που πρέπει να είναι σαφείς και ορισμένοι, να παραγνωρίζεται ότι το Ποινικό Δίκαιο έχει ως αποστολή την προστασία των εννόμων αγαθών και τη διαφύλαξη των στοιχειωδών ελευθεριών του κρινόμενου πολίτη. Αν το δικαστήριο αντιληφθεί να προβάλλεται, έστω και εν σπέρματι, ένα στοιχείο που ενδιαφέρει τη διαμόρφωση της αποστολής αυτής²⁴⁸, είναι υποχρεωμένο να το λάβει υπόψη του. Εξάλλου, σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες, το βάρος της απόδειξης του ισχυρισμού για τα ελαφρυντικά φέρει το δικαστήριο και όχι ο κατηγορούμενος²⁴⁹.

Με δεδομένο ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις ερευνώνται και αυτεπάγγελα, αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η κρίση ότι το δικαστήριο της ουσίας δεν έχει υποχρέωση να περιλάβει αυτεπαγγέλτως στην απόφασή του ειδική αιτιολογία και ως προς το γιατί δεν χορηγεί μία ή περισσότερες ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, αν δεν υποβληθεί από τον κατηγορούμενο αυτοτελής ισχυρισμός για αναγνώριση τέτοιας ελαφρυντικής περίστασης²⁵⁰.

Ως προς τα μέσα με τα οποία μπορεί να αποδεικνύεται η συνδρομή ελαφρυντικών περιστάσεων, κρίνεται ότι ο οποιοσδήποτε περιορισμός τους θα μπορούσε να οδηγήσει σε συρρίκνωσή τους²⁵¹. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί, όταν θα απαιτείτο ύπαρξή τους να αποδεικνύεται μόνο με θετικά στοιχεία, εκτός ίσως από την ελαφρυντική περίπτωση της ειλικρινούς μεταμέλειας, η οποία θα πρέπει να είναι ενεργή, αφού εκ νόμου

²⁴⁵ βλ. ΑΠ 931/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 787

²⁴⁶ βλ. ΑΠ 879/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 676

²⁴⁷ βλ. ΑΠ 256/1989 ΠοινΧρον. 1989 σελ. 836, ΑΠ 730/1987 ΠοινΧρον. 1987 σελ. 748

²⁴⁸ βλ. Παρασκευόπουλο όπ σελ. 144

²⁴⁹ βλ. ΑΠ 1157/1986 ΠοινΧρ 1986 σελ. 997

²⁵⁰ βλ. ΑΠ 782/1998 ΠοινΧρ 1999.σελ. 347

²⁵¹ βλ. Μπάκα όπ σελ. 95

συνδέεται άρρηκτα με την προσπάθεια του δράστη να μειώσει τις συνέπειες των πράξεών του²⁵².

8.3. γ) Έννομες συνέπειες εάν ο αυτοτελής ισχυρισμός κριθεί παραδεκτός

Εάν αυτός προβληθεί παραδεκτά, αυτομάτως δημιουργούνται δύο υποχρεώσεις του δικαστηρίου:

ι) Να απαντήσει ρητά στον συγκεκριμένο ισχυρισμό²⁵³. Εάν δεν απαντήσει υφίσταται έλλειψη ακρόασης, που αποτελεί λόγο αναίρεσης της απόφασης κατ' άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Β' ΚΠΔ.

ιι) Να αιτιολογήσει, εάν απορρίψει τον ισχυρισμό, ειδικά και εμπεριστατωμένα. Εάν δεν το κάνει, υφίσταται έλλειψη της ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, που επιβάλλεται από το άρθρο 93 του Συντάγματος και το άρθρο 139 του ΚΠΔ, η οποία αποτελεί λόγο αναίρεσης, σύμφωνα με το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχείο Δ' ΚΠΔ²⁵⁴.

8.4. Επίπεδο βασίμου

Εάν ο αυτοτελής ισχυρισμός ελαφρυντικής περίπτωσης κριθεί παραδεκτός, εξετάζεται η νομική και ουσιαστική βασιμότητά του.

Ο αυτοτελής ισχυρισμός κρίνεται ως νομικά βάσιμος, όταν τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται ο συνήγορος του κατηγορουμένου, αν υποθεθεί ότι είναι αληθή, στοιχειοθετούν ελαφρυντική περίπτωση. Ισχυρισμός, κατά τον οποίο ζητείται π.χ. η αναγνώριση του ελαφρυντικού της καλής διαγωγής μετά την πράξη, είναι νομικά αβάσιμος γιατί τέτοια ελαφρυντική περίπτωση καλής διαγωγής δεν αναγνωρίζεται από τον Ποινικό Κώδικα ²⁵⁵.

Για να είναι νομικά βάσιμος ο αυτοτελής ισχυρισμός ότι ο υπαίτιος συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του, πρέπει να προβάλλεται όχι μόνο ότι η διαγωγή του υπαιτίου ήταν καλή, αλλά και ότι η

²⁵² βλ. Μανωλεδάκη όπ σελ. 241,242

²⁵³ βλ ΑΠ 927/92 ΠοινΧρ. 1992 σελ. 700

²⁵⁴ βλ ΑΠ 1095/92 ΠοινΧρ. 1992 σελ. 814, ΑΠ 794/89 ΠοινΧρ. 1990 σελ. 170, ΑΠ 1426/80 ΠοινΧρ. 1981 σελ. 355-356

²⁵⁵ βλ. ΑΠ 633/87 ΠοινΧρ. 1987 σελ. 547

συμπεριφορά του ήταν καλή για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την πράξη του. Συνεπώς, το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα πρέπει να καθορίζεται με ακρίβεια, ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί αν είναι σχετικά μεγάλο, αλλιώς το δικαστήριο δεν υποχρεούται να απαντήσει²⁵⁶.

Εάν ο αυτοτελής ισχυρισμός κριθεί παραδεκτός και νομικά βάσιμος, εξετάζεται η ουσιαστική βασιμότητά του.

Ο αυτοτελής ισχυρισμός κρίνεται ως ουσιαστικά βάσιμος, εάν τα πραγματικά περιστατικά πάνω στα οποία θεμελιώνεται είναι αληθή, δηλαδή αποδεικνύονται από αποδεικτικά μέσα. Ενδεικτικά, τέτοια αποδεικτικά μέσα είναι:

1) Για τη χορήγηση ελαφρυντικό προτέρου εντίμου βίου:

Λευκό ποινικό μητρώο. Το λευκό ποινικό μητρώο δεν αποτελεί εγγύηση χορήγησης ελαφρυντικού, καθόσον ορισμένες φορές δεν θεωρείται επαρκές²⁵⁷, όπως προαναφέρθηκε.

Έγγραφα που αποδεικνύουν την εργασία του κατηγορουμένου (βεβαιώσεις εργοδότη, καταστάσεις ενσήμων...)

Πιστοποιητικά οικογενειακής κατάστασης

Έγγραφα που αποδεικνύουν την ορθή αναγραφή και κοινωνική πρόοδο των παιδιών του, τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες και περιστάσεις της ζωής του.

2) Για το ελαφρυντικό καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη:

Έγγραφα ή μάρτυρες που αποδεικνύουν την αρμονική κοινωνική συμβίωση και διαβίωση του κατηγορουμένου μετά την πράξη του.

3) Για το ελαφρυντικό ειλικρινούς μετάνοιας:

Έγγραφα ή μάρτυρες που αποδεικνύουν πως ο κατηγορούμενος επιζήτησε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες των πράξεών του (π.χ. δήλωση του θύματος ότι ικανοποιήθηκε πλήρως από τον κατηγορούμενο κλπ.).

²⁵⁶ βλ. ΑΠ 633/87 ΠοινΧρ. 1987 σελ. 547

²⁵⁷ βλ. ΑΠ 368/90 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 23

Εφόσον ο αυτοτελής ισχυρισμός ελαφρυντικής περίπτωσης κριθεί σωρευτικά ως παραδεκτός νομικά και ουσιαστικά ως βάσιμος, συνεπάγεται μεταβολή του πλαισίου ποινής.

8.5. Υποκείμενο πρότασης ελαφρυντικών περιστάσεων

Σύμφωνα με το ποινικό δικονομικό μας σύστημα, η ανακάλυψη της αλήθειας είναι έργο του δικαστή και, με το σκεπτικό αυτό, κανόνας, ο οποίος έχει άμεση σχέση με την επιμέτρηση της ποινής, πρέπει να ερευνάται από το δικαστήριο.

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις προτείνονται από τον εισαγγελέα ή τον κατηγορούμενο ή λαμβάνονται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

Γίνεται, έτσι, δεκτό ότι, αν το δικαστήριο διαπιστώσει την ύπαρξη ελαφρυντικής περίπτωσης, μπορεί να το αναγνωρίσει, ακόμη και εάν δεν έχει προταθεί από τον εισαγγελέα ή τον δικηγόρο υπεράσπισης, οι ισχυρισμοί όμως αυτοί δεν μπορούν να προβληθούν από τον πολιτικώς ενάγοντα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Άρειος Πάγος παλαιότερα δεν απαιτούσε την πανηγυρική επίκληση του σχετικού ισχυρισμού, θεωρώντας επαρκές να περιέχονται στην απολογία του κατηγορούμενου πραγματικά περιστατικά που να θεμελιώνουν την ύπαρξη ελαφρυντικής περίπτωσης, δικαιολογητικός λόγος του οποίου υπήρξε η υποχρέωση του δικαστηρίου να ερευνήσει ακόμα και την πιθανότητα αυτή της ύπαρξης ελαφρυντικών περιστάσεων.

Αντίθετα και εξελικτικά, η νομολογία του Αρείου Πάγου έκανε στροφή και πλέον η μη προβολή του αιτήματος αυτοτελών ισχυρισμών, με τις προϋποθέσεις που αυτοί επισύρουν, οδηγεί ακόμα και σε απουσία απάντησης επ' αυτού.

Θα μπορούσε να προβάλει κανείς σε αυτό το σημείο την ένσταση ότι η συγκεκριμένη πρακτική, αποτέλεσμα της στάσης του Αρείου Πάγου, αποτελεί μία ένδειξη, σύμφωνα με την οποία το βάρος απόδειξης μετατίθεται στον κατηγορούμενο, και κατά συνέπεια αποτελεί αμφισβήτηση του τεκμηρίου αθωότητας αυτού, το οποίο να σημειωθεί ότι εκτείνεται μέχρι και το στάδιο επιμέτρησης της ποινής²⁵⁸.

²⁵⁸ βλ. Μπάκα όπ σελ. 107

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, έχει διατυπωθεί από τον Ανδρουλάκη ότι «και η αμφιβολία περί την συνδρομή ή μη ελαφρυντικής περίπτωσης θα πρέπει να οδηγεί εις επιεικεστέραν τιμώρησιν του δράστου»²⁵⁹.

8.5. α) Βάρος απόδειξης αυτοτελούς ισχυρισμού ελαφρυντικών περιστάσεων

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, κατ' εφαρμογή των ισχυόντων επί των ενστάσεων στην πολιτική δίκη (άρθρο 338 ΚΠολΔ), ο κατηγορούμενος και ο εισαγγελέας είναι υποχρεωμένοι να αποδείξουν τον αυτοτελή ισχυρισμό τους περί συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων, αφού με αυτόν, όταν είναι ορισμένος, εισάγονται στη δίκη νέα στοιχεία από τα οποία προσδοκάται συγκεκριμένο όφελος, συνιστάμενο στην επιβολή μειωμένης ποινής. Κάτι τέτοιο, όμως, δε γίνεται δεκτό στη ποινική δίκη²⁶⁰, λόγω της αρχής *in dubio pro reo*. Πάντως, αν τα στοιχεία αυτά δεν προκύπτουν ευθέως από το αποδεικτικό υλικό που ήδη υπάρχει στη δικογραφία της συγκεκριμένης υποθέσεως, αποτελούν πραγματικά περιστατικά που αποτελούν κυρίως προσωπική γνώση του κατηγορούμενου, αφού αφορούν το πρόσωπο του.

Έτσι, στην περίπτωση της ελαφρυντικής περιστάσεως της ειλικρινούς μεταμέλειας, ο επικαλούμενος πρέπει να προτείνει τα πραγματικά εκείνα περιστατικά από τα οποία προκύπτει η ειλικρινής μεταμέλειά του, όπως και τους τρόπους με τους οποίους επεδίωξε, χωρίς να είναι ανάγκη και να πέτυχε την άρση ή την μείωση των συνεπειών της πράξεώς του, επικαλούμενος και τα αποδεικτικά του μέσα. Η υποχρέωση δε του δικαστηρίου εστιάζεται στην αναζήτηση και την έρευνα των επικαλούμενων αποδεικτικών μέσων.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο κατηγορούμενος, ως προς τον προτεινόμενο αυτοτελή ισχυρισμό του περί ελαφρυντικών περιστάσεων, φέρει στην πραγματικότητα όχι το βάρος της αποδείξεώς του, αφού στην ποινική δίκη δεν μπορεί να γίνει λόγος για βάρος απόδειξης, αλλά το βάρος επικλήσεως των αποδεικτικών μέσων, από τα οποία αυτός αποδεικνύεται.

Πάντως, η αυστηρότητα με την οποία αντιμετωπίζει ο Άρειος Πάγος την προβολή των αυτοτελών ισχυρισμών σε ό,τι αφορά το ορισμένο αυτών, επικρίνεται

²⁵⁹ βλ. Ανδρουλάκη «Θεμελιώδεις έννοιαι της ποινής δίκης» σελ. 188

²⁶⁰ βλ. Ανδρουλάκη Θεμελιώδεις Έννοιες όπ σελ. 195

από τη θεωρία²⁶¹, διότι η απαίτηση όπως αυτός είναι ορισμένος προσεγγίζει το ορισμένο των ενστάσεων στη πολιτική δίκη, με κίνδυνο η αρχή *in dubio pro reo* να κινδυνεύει να πέσει σε αχρησία, ενώ αγνοείται ότι: α) ο δικαστής έχει υποχρέωση να ερευνήσει εξ' επαγγέλματος τη συνδρομή ελαφρυντικής περιστάσεως, β) το τεκμήριο αθωότητας και γ) την αρχή της διεξαγωγής της δίκης με πρωτοβουλία του δικαστή²⁶².

Ενόψει των παραπάνω, ο δικαστής και για την περίπτωση που ο κατηγορούμενος επικαλείται τη συνδρομή της ελαφρυντικής περιστάσεως, έστω και αόριστα, έχει υποχρέωση όπως εξετάσει εάν όντως συντρέχει αυτή, προκειμένου να επιτευχθεί η ανάγκη της προστασίας του ατόμου που διέπει την ποινική δίκη²⁶³ και αυτό, διότι ο δικαστής δεν είναι μόνο υποχρεωμένος να εξετάσει εάν ο δράστης ετέλεσε ή όχι την πράξη, αλλά και στη περίπτωση που αυτός κρίνεται ένοχος να καταγνώσει και ποια είναι η αρμόζουσα γι' αυτόν ποινή.

9. Αποτελέσματα αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων

Η αναγνώριση στο πρόσωπο του δράστη συνδρομής ελαφρυντικής περιστάσεως υποχρεώνει το δικαστήριο στη μείωση της ποινής κατ' άρθρο 83 ΠΚ. Για τη συνδρομή ή μη των ελαφρυντικών περιστάσεων κρίνει το δικαστήριο της ουσίας, η οποία κρίση είναι ανέλεγκτη²⁶⁴. Το δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο να περιλάβει στην απόφασή του ειδική αιτιολογία για τον αποκλεισμό των ελαφρυντικών περιστάσεων που προβλέπονται από το άρθρο 84 παρ. 2 ΠΚ. Έτσι, η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία της απόφασης πρέπει να επεκτείνεται και στους αυτοτελείς ισχυρισμούς²⁶⁵. Δεν είναι, όμως, αναγκαία η ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση της απόρριψης των ισχυρισμών που συνιστούν άρνηση της κατηγορίας ή επιχειρήματα για την απόκρουσή της²⁶⁶.

²⁶¹ βλ. Μπάκα όπ. 107, Παπαδαμάκη «Ζητήματα μεταχείρισης των ελαφρυντικών περιστάσεων», Υπεράσπιση 1997 σελ. 159

²⁶² βλ. Ανδρουλάκη Θεμελιώδεις έννοιες όπ σελ. 143

²⁶³ βλ. Ανδρουλάκη Θεμελιώδεις έννοιες όπ σελ. 27

²⁶⁴ βλ. Ανδρουλάκη Θεμελιώδεις έννοιες όπ σελ. 143, ΑΠ 233/73 ΠοινΧρ 1973 σελ. 477

²⁶⁵ βλ. ΑΠ 1401/2000 Δ/νη 2001 σελ. 541, ΑΠ 2030/2001, ΑΠ 1782/2000, ΑΠ 358/2000

²⁶⁶ βλ. ΑΠ 1401/2000 Δ/νη 2001 σελ. 541

Γίνεται δε δεκτό ότι, εάν συντρέχουν περισσότερες από μία ελαφρυντικές περιστάσεις, το δικαστήριο δεν επιφέρει διπλή μείωση - κάτι που, εξάλλου, απαγορεύεται από το ελληνικό ποινικό σύστημα - λαμβάνεται όμως υπόψη κατά τη μείωση το γεγονός αυτό και η κρίση του δικαστηρίου οδηγείται σε επιεικέστερη κρίση. Γι' αυτό, άλλωστε, και ο Άρειος Πάγος επιβάλλει την έρευνα κάθε προτασόμενης ελαφρυντικής περίπτωσης.

Σε παλαιότερες αποφάσεις ο Άρειος Πάγος είχε κρίνει²⁶⁷ ότι, εφόσον ο αναιρεσείων είχε κηρυχθεί ένοχος με δύο ελαφρυντικές περιστάσεις, ήταν άνευ αντικειμένου και συμφέροντος η προβολή ως λόγου αναίρεσης της μη παραδοχής και άλλου ελαφρυντικού που αναγνωριζόταν στο σκεπτικό της απόφασης.

Σε νεότερες αποφάσεις ο Άρειος Πάγος απαιτεί την εξέταση της συνδρομής και των άλλων ελαφρυντικών περιστάσεων που έχουν προταθεί και αυτό μέχρι να εξαντληθεί το κατώτατο όριο, που το άρθρο 83 επιτρέπει²⁶⁸.

Αναιρείται, επίσης, εν μέρει απόφαση λόγω υπέρβασης εξουσίας, διότι το δευτεροβάθμιο Δικαστήριο δεν ερεύνησε και δεν ασχολήθηκε με την αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2β' του ΠΚ, που είχε γίνει δεκτή με την εκκληθείσα απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου²⁶⁹.

²⁶⁷ βλ. ΑΠ 633/1976 ΠοινΧρον 1997 σελ. 118

²⁶⁸ βλ. ΑΠ 1115/1979 ΠοινΧρ. 1980 σελ. 236, ΑΠ 383/1980 ΠοινΧρ. 1980 σελ. 572

²⁶⁹ βλ. ΑΠ 705/92 ΠοινΧρ 1992 σελ. 783.

10. Συρροή λόγων μείωσης ποινής

Όταν συντρέχουν περισσότεροι λόγοι μείωσης της ποινής της πρώτης κατηγορίας (π.χ. τέλεση εγκλήματος από μετεφηβικής ηλικίας δράστη ελαττωμένου καταλογισμού άρθρα 133 και 36 ΠΚ αντίστοιχα) ή λόγοι αυτής της κατηγορίας με ελαφρυντικές περιστάσεις (π.χ. τέλεση εγκλήματος από δράστη ελαττωμένου καταλογισμού και με προηγούμενο έντιμο βίο άρθρο 84 παρ. 2 α'), τότε η μείωση της απειλούμενης ποινής σύμφωνα με το άρθρο 83 ΠΚ γίνεται μία μόνο φορά. Ωστόσο, στην επιμέτρηση της ποινής μέσα στα μειωμένα (μία φορά) πλαίσια λαμβάνονται υπόψη όλοι οι παραπάνω λόγοι και οι ελαφρυντικές περιστάσεις (άρθρο 85 ΠΚ) και αυτό, για να μη εξαλειφθεί η ποινή με τις αλληπάλληλες μειώσεις²⁷⁰

Στη συρροή λόγων επιτάσεως και μειώσεως της ποινής, ο δικαστής πρέπει να αποβλέψει στους γενικούς λόγους επιτάσεως και εν συνεχεία να λάβει υπόψη του τους γενικούς λόγους μειώσεως. Στη δε επιμέτρηση της ποινής λαμβάνονται υπόψη, σύμφωνα με το άρθρο 79, οι παραπάνω λόγοι και οι ελαφρυντικές περιστάσεις²⁷¹.

Γίνεται αντιληπτό ότι πρόθεση του νομοθέτη, την οποία άλλωστε ακολουθεί και η κρατούσα στη θεωρία και στη νομολογία θέση²⁷², είναι η αποφυγή διπλής μείωσης σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, με αντικρουόμενες όμως απόψεις που παρατίθενται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

Η αιτιολογία πρέπει να εκτείνεται και στην απόρριψη αυτοτελών ισχυρισμών, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι λόγοι που πηγάζουν από το άρθρο 84 ΠΚ, στην περίπτωση δε συνδρομής περισσότερων τέτοιων λόγων πρέπει να ερευνώνται όλοι²⁷³. Στην επιμέτρηση της ποινής λαμβάνονται, λοιπόν, υπόψη όλες οι ελαφρυντικές περιστάσεις που αναγνωρίστηκαν στον δράστη, γι' αυτό και αυτός έχει συμφέρον να ζητήσει να του αναγνωριστούν περισσότερα ελαφρυντικά.

Σε περίπτωση πραγματικής συρροής εγκλημάτων, όχι όμως και κατ' ιδέα, μπορεί μία ελαφρυντική περίπτωση ν' αναγνωρισθεί μόνο για το ένα από τα συρρέοντα εγκλήματα. Π.χ. οδηγήθηκε στην πράξη από ανάρμοστη συμπεριφορά και όχι και για

²⁷⁰ βλ. ΑΠ 222/75 ΠοινΧρ. 1975 σελ. 581

²⁷¹ βλ. ΑΠ 633/76 ΠοινΧρ. 1977 σελ. 118

²⁷² βλ. Μαργαρίτη «Συρροή λόγων μειώσεως τη ποινής (άρθρο 85 ΠΚ) σελ. 165, στα Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου (1987)

²⁷³ βλ. ΑΠ 853/81 ΠοινΧρ. 1982 σελ. 131

το άλλο, χωρίς από αυτό να προκύπτει καμιά ασάφεια. Αυτό, βέβαια, δεν μπορεί να ισχύσει για όλες τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ και ιδιαίτερα για εκείνες που ισχύουν αδιαίρετα, όπως π.χ. η έντιμη ζωή του δράστη.

10. 1. Διπλή μείωση ποινής

Όπως είναι γνωστό, το άρθρο 85 ορίζει ότι η μείωση της ποινής λαμβάνει χώρα μία μόνο φορά, όσες φορές συντρέχουν περισσότεροι λόγοι προς εφαρμογή του άρθρου 83 ΠΚ ή συρρέουν περισσότεροι τέτοιοι λόγοι με ελαφρυντικές περιστάσεις, και ότι κατά την επιμέτρηση της ποινής λαμβάνονται υπόψη όλοι οι λόγοι και οι ελαφρυντικές περιστάσεις. Η αποφυγή της πλήρους εξανέμισης της ποινής πιθανολογείται ότι πρέπει να ώθησε το νομοθέτη, ως προαναφέρθηκε, στη θεσμοθέτηση της παραπάνω διάταξης, η οποία άλλωστε τυγχάνει πλήρους εφαρμογής από τη νομολογία²⁷⁴ αλλά και αποδοχής από τη θεωρία²⁷⁵.

Υποστηρίχθηκε η άποψη²⁷⁶ ότι η ρύθμιση αυτή μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις και ειδικότερα όταν συρρέουν περισσότεροι λόγοι, οι οποίοι ανάγονται σε μικρότερο εγκληματικό άδικο ή σε μικρότερη ενοχή, να οδηγήσει σε ανεπιεική αποτελέσματα.

Οι γενικοί λόγοι μείωσης της ποινής είναι, ως γνωστόν, η απόπειρα η απλή συνέργεια, η ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό, η κωφαλαλία, η νεαρή ηλικία και η κατά τη διατάραξη της συνειδήσεως τέλεση πράξεως άλλης από εκείνη που είχε αποφασίσει ο υπαίτιος. Τίθεται το ερώτημα τι θα συμβεί, όταν συρρέουν κάποιος από αυτούς τους λόγους με ελαφρυντικές περιστάσεις. Κατά την οδηγία του νομοθέτη, που περιέχεται στο άρθρο 85, στην περίπτωση αυτή χωρεί μόνο μία μείωση αυτής, σύμφωνα με το άρθρου 83, λαμβάνονται όμως απλώς υπόψη όλοι οι συντρέχοντες λόγοι, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται μικρότερη ποινή από εκείνη που θα επιβαλλόταν, αν συνέτρεχε ένας μόνο λόγος μείωσης της ποινής ή μία μόνο ελαφρυντική περίπτωση.

²⁷⁴ Ενδεικτικά ΑΠ 222/1975 ΠοινΧρ. 1975 σελ. 581, ΑΠ 1235/1976 ΠοινΧρον 1977 σελ. 467, ΑΠ 1299/1977 ΠοινΧρον 1978 σελ. 380, ΑΠ 35/1978 ΠοινΧρον 1978 σελ. 398, ΑΠ 84/1978, ΠοινΧρον 1978 σελ. 416, ΑΠ 1135/1978, ΠοινΧρον 1979 σελ. 253, ΑΠ1323/1979, ΠοινΧρον. 1980 σελ. 282

²⁷⁵ βλ. Ζησιάδη όπ σελ. 286, Κατσαντώνη Ποινικών Δίκαιον όπ σελ. 131, Μπουρόπουλο όπ σελ. 218, Χωραφά Ποινικών Δίκαιον όπ σελ. 366, σε Λ. Μαργαρίτη όπ. σελ. 165

²⁷⁶ βλ. Ανδρουλάκη «Συρροή λόγων μείωσης της ποινής» ΠοινΧρ. 1973 σελ. 313, με σύμφωνο Κονταξή Υπεράσπιση 1996 σελ. 1083

Σύμφωνα, όμως, με την επιεική άποψη Ανδρουλάκη, στην περίπτωση που οι συρρέοντες λόγοι μείωσης της ποινής ανάγονται σε μικρότερο άδικο ή σε μικρότερη ενοχή, πρέπει να γίνεται διπλή μείωση της ποινής, διότι σε αυτή την περίπτωση επιβάλλεται να ισχύσει και μικρότερο πλαίσιο ποινής. Μέρος της θεωρίας²⁷⁷ δηλαδή υποστηρίζει με πειστικά επιχειρήματα ότι η διπλή μείωση κάποτε γίνεται αναγκαία. Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις, όπου ο ένας λόγος μείωσης ανάγεται κατά το ουσιαστικό του περιεχόμενο στο άδικο και ο άλλος στην ενοχή (π.χ. τέλεση απόπειρας εγκλήματος από δράστη με ελαττωμένο καταλογισμό). Σωστά, λοιπόν, παρατηρήθηκε ότι η απαγόρευση της διπλής μείωσης σε αυτές τις περιπτώσεις θα σήμαινε αποκλεισμό της αναλογίας της ποινής με το συγκεκριμένο άδικο και την ενοχή, πράγμα που προσκρούει και στο Σύνταγμα (άρθρο 2 παρ. 1)²⁷⁸. Δεν πρέπει, άλλωστε, να αγνοείται το γεγονός ότι η διπλή μείωση δεν είναι άγνωστη στον ποινικό νομοθέτη²⁷⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σκέψεις του Μαργαρίτη, με αφορμή την υπ' αριθ. 15-1984 απόφαση του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Θεσσαλονίκης, το οποίο επέβαλε φυλάκιση δύο ετών σε απλό συνεργό ανθρωποκτονίας με πρόθεση, στο πρόσωπο του οποίου συνέτρεχε και το ελαφρυντικό της μετά την τέλεση της πράξεως καλής διαγωγής (άρθρο 84 παρ. 2 περ. δ' ΠΚ). Στο σκεπτικό της απόφασης αναφέρεται ότι αυτό είναι δυνατόν, κατ' επιεική ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου 85, του οποίου το αυστηρό γράμμα «της άπαξ» μόνο μείωσης δεν φαίνεται να υπηρετεί εκείνες τις περιπτώσεις που ειδικοί λόγοι υπαγορεύουν κατ' εξαίρεση ακόμη και τη διπλή μείωση της ποινής από τους εφαρμοστές του δικαίου.

Υποστηρίζεται²⁸⁰ ότι υπάρχει δυνατότητα διαφορετικής ερμηνείας της διάταξης του άρθρου 85 του ΠΚ, σε συνδυασμό με το ερώτημα κατά πόσο υπάρχει άλλη διάταξη, η οποία να ορίζει το αντίθετο. Διερευνώντας ακριβώς σε αυτή τη κατεύθυνση, διαπιστώνεται ότι :

α) κατά το άρθρο 43 παρ. 1, προβλέπεται για την απρόσφορη απόπειρα η ποινή του άρθρου 83 ελαττωμένη κατά το ήμισυ, όπως και για την υπαναχώρηση από πεπερασμένη απόπειρα στο άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α'.

²⁷⁷ βλ. Ανδρουλάκη «Συρροή λόγων μείωσης της ποινής» όπ σελ. 313, Μαργαρίτη όπ σελ. 169, ΜΟΔ Θεσσαλ. 11-15/1984, Αρμ. 1986 σελ. 36

²⁷⁸ βλ. Μαργαρίτη όπ σελ. 169

²⁷⁹ βλ. άρθρα 43 παρ. 1, 44 παρ. 2 εδ. ', 46 παρ. 2 ΠΚ, Μαργαρίτη όπ σελ. 165

²⁸⁰ βλ. Μαργαρίτη όπ σελ. 165

β) κατά το άρθρο 46 παρ. 2 στη περίπτωση του agent provocateur σε απόπειρα εγκλήματος, ομιλούμε κατά κάποιο τρόπο για διπλή μείωση, εφόσον ή ήδη ελαττωμένη λόγω απόπειρας ποινή του αυτουργού μειώνεται στο μισό για τον agent provocateur.

γ) η περίπτωση του άρθρου 23 και 25 παρ. 3 της οφειλόμενης σε φόβο ή ταραχή υπέρβαση των ορίων της άμυνας και της καταστάσεως ανάγκης αποτελεί ιδιόμορφη διπλή μείωση, με την έννοια ότι η δεύτερη ελάττωση είναι η υποχρεωτική απαλλαγή.

Όμως, και στο Ειδικό μέρος του Ποινικού Κώδικα υπάρχουν διατάξεις, που, με κριτήριο την ύπαρξη κάποιων ελαφρυντικών περιστάσεων, τυποποιούν προνομιούχες μορφές εγκλημάτων. Έτσι, π.χ.:

α) στην ανθρωποκτονία εν βρασμώ ψυχικής ορμής (άρθρο 299 παρ. 2 ΠΚ), δεν αμφισβητείται η διαμόρφωση νέων ελαφρότερων ορίων, σε περίπτωση συνδρομής κάποιου λόγου μειώσεως της ποινής.

Προτείνεται η δυνατότητα διπλής μείωσης στις παραπάνω περιπτώσεις²⁸¹, όταν υπάρχει συνδρομή δύο λόγων μειώσεως, από τους οποίους ο ένας αφορά το άδικο {εδώ υπάγονται η υπέρβαση άμυνας και κατάστασης ανάγκης (άρθρο 23 και 25 παρ. 3 ΠΚ), η απόπειρα (άρθρο 42 παρ. 1 ΠΚ) και η απλή συνέργεια (άρθρο 47 παρ. 1 ΠΚ)} και ο άλλος την ενοχή {η υπέρβαση κατάστασης ανάγκης (άρθρο 32 παρ. 2 ΠΚ), η κωφαλαλία (άρθρο 32 παρ. 2 ΠΚ), η σε κατάσταση διατάραξης της συνειδήσεως τέλεση πράξεως διαφορετικής από εκείνη που είχε αποφασιστεί σε κανονική ψυχική κατάσταση (άρθρο 35 παρ. 2 ΠΚ) και η ελαττωμένη λόγω νοσηρής διαταράξεως των πνευματικών λειτουργιών ή διαταράξεως της συνειδήσεως ικανότητα για καταλογισμό (άρθρο 36 παρ. 1 ΠΚ)}, με το αιτιολογικό ότι δεν υπάρχει δυνατότητα συνεκτίμησης της ποιοτικής ετερότητας των επίμαχων στοιχείων.

Τονίζεται, πάντως, ότι τίθεται ζήτημα σχετικά με τις ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, αφού και αυτές μπορεί να συρρέουν μεταξύ τους ή και με κάποιο λόγο μείωσης από το χώρο του αδίκου ή της ενοχής. Προτείνεται η δυνατότητα διπλής μειώσεως της ποινής, σε περιπτώσεις συρροής ενός ελαφρυντικού αναγομένου στο χώρο της ενοχής {το ότι ο δράστης ωθήθηκε στην πράξη του είτε από όχι ταπεινά αίτια ή από μεγάλη ένδεια ή διατελώντας υπό την επίδραση σοβαρής απειλής ή από την επιβολή προσώπου στο οποίο αυτός οφείλει υπακοή ή με το οποίο βρίσκεται σε σχέση

²⁸¹ βλ. Μαργαρίτη όπ σελ. 169

εξάρτησης (άρθρο 84 παρ. 2 β' ΠΚ), είτε από ανάρμοστη συμπεριφορά του παθόντος ή από οργή ή βίαη θλίψη που του προκάλεσε άδικη εναντίον του πράξη (άρθρο 84 παρ. 2 γ' ΠΚ)}, με ένα λόγο μειώσεως που ανήκει στο χώρο του αδίκου.

Σημειώνεται δε ότι έχει ήδη κριθεί πως είναι δυνατή, ως προαναφέρθηκε, η διπλή μείωση της ποινής, σε περίπτωση απλού συνεργού ανθρωποκτονιών, που έδειξε καλή διαγωγή μετά την πράξη, κατά παρέκκλιση του άρθρου 85 ΠΚ²⁸².

11. Αναγνώριση ελαφρυντικού και ανασταλτικό αποτέλεσμα

Έχει γίνει δεκτό από τον Άρειο Πάγο ότι η αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων που οδηγεί στη μείωση της ποινής του κατηγορούμενου δεν συνεπάγεται υποχρεωτικά και τη χορήγηση αναστολής εκτέλεσης της ποινής, κατά τα άρθρα 99 και 100 του ΠΚ. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο, ακόμη και όταν χορηγήσει στον κατηγορούμενο ελαφρυντικό, δεν αναστέλλει την ποινή, αν κρίνει ότι η έκτισή της είναι αναγκαία, προκειμένου να αποτραπεί ο κατηγορούμενος από τη διάπραξη και άλλων αξιόποινων πράξεων²⁸³.

Κρίθηκε, έτσι, ότι η αναγνώριση του ελαφρυντικού της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς μετά την πράξη για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν δεσμεύει το δικαστήριο να μη διατάξει την αναστολή της ποινής, χωρίς να καθίσταται για αυτό τον λόγο η απόφαση αναιρετέα²⁸⁴.

12. Απόρριψη ελαφρυντικών περιστάσεων

Εφόσον έχει παραδεκτά προταθεί ελαφρυντική περίσταση από τον κατηγορούμενο, το δικαστήριο δεν δύναται να σιγήσει και να απορρίψει αναιτιολόγητα τον αυτοτελή ισχυρισμό. Αν το κάνει, τότε θα αναιρεθεί το μέρος της απόφασης το σχετικό με την ποινή²⁸⁵.

²⁸² βλ. ΜΟΔ Θεσ. 11-15/84 Αρμ.40σελ. 36

²⁸³ βλ. ΑΠ 1356/1997 Υπερ. 1998 σελ. 478, Εφ.Πειρ.112/1993, ΠοινΧρον. 1994 σελ. 95

²⁸⁴ βλ. ΑΠ 1356/1997 Υπερ. 1998 σελ. 541 (παρατ. Μαργαρίτη)

²⁸⁵ βλ. Ενδεικτικά ΑΠ 383/1980 ΠοινΧρ 1980 σελ. 572, ΑΠ 16/1981 ΠοινΧρ. 1981 σελ. 420, ΑΠ 1026/1981 ΠοινΧρ. 1982 σελ. 361, ΑΠ 1051/1981 ΠοινΧρ. 1982 σελ. 378, ΑΠ 1301/1982 ΠοινΧρ. 1983 σελ. 499 ενώ ως προς το ανεξέλεγκτο της κρίσης του δικαστηρίου σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά που χρησιμοποιεί στην αιτιολογία του βλ. ΑΠ 233/1973 ΠοινΧρ. 1983 σελ. 476

Άξιο λόγου κρίνεται σε αυτό το σημείο να επισημανθεί ότι η τακτική του Αρείου Πάγου να αναιρεί την απόφαση που απορρίπτει ανατιολόγητα αυτοτελή ισχυρισμό για συνδρομή ελαφρυντικής περίπτωσης, μόνο στο σχετικό με την ποινή μέρος της, δύσκολα συμβιβάζεται με την επιμονή της νομολογίας να ερευνά τις ελαφρυντικές περιστάσεις στο στάδιο κατάγνωσης της ενοχής.

Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ακόμα ότι, παρόλο που απαιτείται ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία για την απόρριψη ελαφρυντικών περιστάσεων και μάλιστα κάθε μία από τις προτεινόμενες, ο Άρειος Πάγος αναιρεί αποφάσεις, όταν από αυτές ελλείπει κάθε αιτιολογία ή δεν υφίσταται σχεδόν καμιά, ενώ φαίνεται να αποδέχεται έστω και ισχνή αιτιολογία²⁸⁶. Αν το δικαστήριο προχωρήσει από μόνο του στην έρευνα της συνδρομής των ελαφρυντικών περιστάσεων σε περίπτωση αρνητικής του κρίσης, δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει την αρνητική του απόφαση²⁸⁷.

Σε ό,τι αφορά την έλλειψη απάντησης, εφόσον επιτρεπτός προταθούν οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ υπό του κατηγορουμένου και αναγραφεί η σχετική αίτηση στα πρακτικά, εάν το δικαστήριο παραλείψει να απαντήσει, τίθεται το ζήτημα ποιος λόγος αναίρεσεως γεννάται, έλλειψη ακροάσεως, παραβίαση δικαιωμάτων του κατηγορουμένου ή έλλειψη αιτιολογίας²⁸⁸;

Γίνεται δεκτό ότι η έλλειψη αιτιολογίας ως λόγος αναίρεσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο στις περιπτώσεις σιγής ή ανατιολόγητης απόρριψης, όσο και σ' αυτές της ελλιπούς αιτιολόγησης και σπανιότερα η έλλειψη ακροάσεως.

Από άποψη πρακτικών συνεπειών, η έλλειψη αιτιολογίας πάντως εξασφαλίζει πληρέστερα τα συμφέροντα του κατηγορουμένου, αφού περιλαμβάνεται στους λόγους αναίρεσης που, σύμφωνα με το άρθρο 511 του ΚΠΔ, εξετάζονται αυτεπάγγελτα από τον Άρειο Πάγο, και όταν ακόμα δεν έχουν προταθεί. Αντίθετα, η έλλειψη ακρόασης, η οποία σημειωτέον δεν φαίνεται να χωρεί στις περιπτώσεις ελλιπούς αιτιολογημένης απόρριψης, δεν αναφέρεται στη σχετική απαρίθμηση του άρθρου 511 ΚΠΔ. Η τακτική αυτή δείχνει ότι η νομολογία του Αρείου Πάγου ακολουθεί την αντίληψη ότι η προσφυγή στην έλλειψη ακρόασης ως λόγου αναίρεσης είναι δυνατή μόνο όταν ο αυτοτελής ισχυρισμός έχει καθαρά δικονομικό περιεχόμενο, ενώ η έλλειψη αιτιολογίας

²⁸⁶ βλ. Μπάκα όπ 112

²⁸⁷ βλ. ΑΠ 378/1983 ΠοινΧρ. 1983 σελ. 804

²⁸⁸ βλ. ΑΠ 433/86 ΠοινΧρ. 1986 σελ. 641

ως λόγος αναίρεσης επιβάλλεται πάντοτε, όταν ο αυτοτελής ισχυρισμός αναφέρεται στην εφαρμογή διάταξης του ουσιαστικού ποινικού δικαίου²⁸⁹.

Περαιτέρω, ανακύπτει το ερώτημα, αν σε περίπτωση που λήφθηκε υπόψη μόνο η μία ελαφρυντική περίπτωση και όχι και οι άλλες προταθείσες, υφίσταται έννομο συμφέρον για αναίρεση αναφορικά με τις παραλειφθείσες, τη στιγμή που, κατά το άρθρο 85 ΠΚ, σε περίπτωση συρροής πολλών ελαφρυντικών περιστάσεων, μία μόνο φορά μειώνεται η ποινή κατά το μέτρο του άρθρου 83 ΠΚ²⁹⁰. Δεν υπάρχει έννομο συμφέρον για αναίρεση για τις παραλειφθείσες, εκτός μόνο αν δεν έχει επιβάλει το δικαστήριο το ελάχιστο όριο μείωσης του είδους ποινής²⁹¹, οπότε, κατά το άρθρο 85 ΠΚ, κατά την επιμέτρηση της ποινής, το δικαστήριο μπορεί να κατέλθει μέχρι του ελαχίστου ορίου του είδους της ποινής, κατά τη μείωσή της. Η ΑΠ 853/1981²⁹², βέβαια, δέχτηκε το υποχρεωτικό έρευνας όλων των ελαφρυντικών περιστάσεων που προτάθηκαν, ανεξάρτητα αν έχει εξαντληθεί ή όχι το κατώτατο όριο ποινής που το άρθρο 83 ΠΚ επιτρέπει.

Η αιτιολογία πρέπει να εκτείνεται και στην απόρριψη αυτοτελών ισχυρισμών στους οποίους περιλαμβάνονται και οι λόγοι που πηγάζουν από το άρθρο 84 ΠΚ, στην περίπτωση δε συνδρομής περισσότερων τέτοιων λόγων, πρέπει να ερευνώνται όλοι²⁹³.

Δεδομένου, λοιπόν, το δικαστήριο δεν περιέλαβε αιτιολογία για τον αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορούμενου ότι ήταν τοξικομανής, με αποτέλεσμα η ίδια πράξη να χαρακτηρίζεται ως πλημμέλημα και όχι κακούργημα, η απόφαση τυγχάνει αναιρετέα²⁹⁴.

Εφόσον η ελαφρυντική περίπτωση αποτελεί αυτοτελή ισχυρισμό και συγκεντρώνει συγχρόνως όλες τις νόμιμες προϋποθέσεις, τότε πρέπει το δικαστήριο ν' απαντήσει σε αυτόν ρητά²⁹⁵ και δεν είναι επαρκής η σιωπηρή απάντηση. Μόνο αν δεν

²⁸⁹ βλ. Μπάκα όπ 114

²⁹⁰ Αντίθετη γνώμη σε περίπτωση καταδικαστικής επί απόπειρα απόφασης σε Γνωμοδ. Εισ. Εφ. Αθ Ποιν.Χρον 1992 σελ. 465 με παρατηρήσεις Ι. Γιαννίδη

²⁹¹ βλ. ΑΠ 383/1980 ΠοινΧρ 1980 σελ. 572, ΑΠ 1185/1979 ΠοινΧρ 1980 σελ. 236, ΑΠ 1323/1979 ΠοινΧρ 1980 σελ. 282

²⁹² βλ. ΠοινΧρ 1982 σελ. 131

²⁹³ βλ. ΑΠ 853/81 ΠοινΧρ 1982 σελ. 131, ΑΠ 302/81 ΠοινΧρ. 1981 σελ. 623

²⁹⁴ βλ. ΑΠ 561/89 ΠοινΧρ 1990 σελ. 49.

²⁹⁵ βλ. ΑΠ 927/1992 ΠοινΧρ. 1992 σελ. 700, ΑΠ 605/1991 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 1128

έχει αυτός τις νόμιμες προϋποθέσεις, τότε αρκεί και σιωπηρή απάντηση²⁹⁶. Η ρητή απάντηση πρέπει να στηρίζεται σε αιτιολογία χωρίς αντιφάσεις²⁹⁷, αν και κρίθηκε ότι η απόρριψη μίας ελαφρυντικής περίπτωσης μπορεί να συνάγεται και λογικά από το γεγονός ότι έγιναν δεκτικές δύο άλλες ελαφρυντικές περιστάσεις²⁹⁸.

Όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι η μη άμεση ρητή απάντηση σε προβληθέντα νομοτύπως αυτοτελή ισχυρισμό ελαφρυντικής περίπτωσης στοιχειοθετεί λόγο αναίρεσης, γιατί αποτελεί σε κάθε περίπτωση σιωπηρή απάντηση²⁹⁹.

Όπως αναλυτικά προαναφέρθηκε, η απόρριψη των αυτοτελών ισχυρισμών χρήζουν ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, απασχολεί όμως και ο τρόπος απόρριψης αυτών.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ΑΠ 634/1996³⁰⁰, διότι στη συγκεκριμένη υπόθεση είχε προταθεί η εφαρμογή των 84 παρ. 2 υπό δ' και ε', ειλικρινή μεταμέλεια και καλή συμπεριφορά μετά την πράξη, διότι εκόμισε το θύμα της ανθρωποκτονίας στο νοσοκομείο, κατέθεσε δε ποσό στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων υπέρ των υποκειμένων της πολιτικής αγωγής. Οι συγκεκριμένοι ισχυρισμοί απορρίφθηκαν με το αιτιολογικό ότι, αφενός για την πρώτη περίπτωση σημαίνοντα ρόλο είχε διαδραματίσει η επιμονή του δράστη να ισχυρίζεται ότι το έγκλημα είχε τελεστεί από «απροσεξία του» και όχι σε πρόθεσή του, ενώ επίσης πριν παραδοθεί στην αστυνομία συμβουλευτήκε το δικηγόρο του, αιτιολογία η οποία δεν εμφανίζεται ούτε πειστική ούτε εύστοχη, ενώ το πιστοποιητικό καλής διαγωγής της φυλακής ουδόλως λήφθηκε υπόψη, διότι ο δράστης δεν θα μπορούσε να συμπεριφερθεί διαφορετικά.

Καταληκτικά, η σιωπηρή απόρριψη του ισχυρισμού κρίνεται από τον Άρειο Πάγο, όχι ως έλλειψη ακροάσεως, αλλά ως έλλειψη αιτιολογίας³⁰¹. Αυτό οφείλεται, ως προαναφέρθηκε, στη γενικότερη θέση του Αρείου Πάγου να δέχεται ότι, στις περιπτώσεις της σιωπηρής απορρίψεως των ισχυρισμών, υπάρχει έλλειψη ακροάσεως,

²⁹⁶ βλ. ΑΠ 110/1980 ΠοινΧρ 1980 σελ. 432, ΑΠ 368/1990 ΠοινΧρ 1991 σελ. 23

²⁹⁷ βλ. ΑΠ 1095/1992 ΠοινΧρ 1992 σελ. 814

²⁹⁸ βλ. ΑΠ 105/1987 ΠοινΧρ 1987 σελ. 506

²⁹⁹ βλ. ΑΠ 1215/1990 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 524, ΑΠ 1491/1990 ΠοινΧρ. 1991 σελ. 657, ΑΠ306/1991 ΠοινΧρ 1991 σελ. 902, ΑΠ 605/1991 ΠοινΧρ 1991 σελ. 1128, ΑΠ 927/1992 ΠοινΧρ 1992 σελ. 700

³⁰⁰ βλ. Υπερ. 1997 σελ. 50

³⁰¹ βλ. ΑΠ 972/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 706

μόνο όταν πρόκειται περί ισχυρισμού δικονομικού περιεχομένου, ενώ όταν πρόκειται περί ισχυρισμού ουσιαστικού περιεχομένου, υπάρχει έλλειψη αιτιολογίας³⁰².

13. Επίλογος

Είναι δυσχερές να κρίνει κανείς αβίαστα την ουσιαστική σκοπιμότητα και τους δικαιολογητικούς λόγους θεσμοθέτησης των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 του ΠΚ.

Η αναζήτηση της δίκαιης ποινής μπορεί να προτείνει κανείς ότι αποτελεί γνώμονα, με βάση τον οποίο κινείται η δικαστική αρχή κατά την εφαρμογή τους, παράγοντας ο οποίος παρουσιάζεται θεμιτός και αρμόζων στο ελληνικό ποινικό σύστημα.

Από την άλλη, το κοινό περί δικαίου αίσθημα αντιδρά στην επίδειξη επιείκειας απέναντι σε ανθρώπους, οι οποίοι κατηγορούνται για ειδεχθή κακουργήματα, δημιουργώντας τους πολλές φορές την αίσθηση ότι δεν αποδίδεται δικαιοσύνη, σε βαθμό που το κοινωνικό σύνολο να μπορέσει να διατηρήσει την υγιή ισορροπία, η οποία διαταράσσεται με τη διάπραξη των εκάστοτε αδικημάτων και να εξαγιστεί. Και, βέβαια, η συγκεκριμένη πεποίθηση ενισχύεται, καθώς, με τις διατάξεις της υφ' όρο απόλυσης, δράστες με βαριές ποινές εξέρχονται των φυλακών, εκτίοντας μέρος μόνο της ποινής τους, το οποίο, συγκρινόμενο με την εγκληματική πράξη, φαίνεται ιδιαίτερα μικρό, δημιουργώντας έτσι την εντύπωση ότι οι εγκληματικές τους πράξεις δεν κρίνονται με το βαθμό αυστηρότητας που θα έπρεπε.

Στον αντίποδα, όμως, αυτής της άποψης προτάσσεται η άποψη που υποστηρίζει ότι στον κατηγορούμενο πρέπει να τυγχάνει εφαρμογής κάθε ευεργετική διάταξη νόμου και να μην τίθενται σε κίνδυνο δικαιώματα που το ελληνικό ποινικό σύστημα του έχει αναγνωρίσει διαμέσου του Έλληνα νομοθέτη, κύρια πρόθεση του οποίου είναι η σωστή απονομή της δικαιοσύνης, η οποία σέβεται μεν τον κατηγορούμενο, μεριμνά δε για την προστασία της κοινωνίας από εγκληματικές ενέργειες που διαταράσσουν την ισορροπία της, με γνώμονα πάντα την αρχή «Σεβάσθητι τον βωμόν της δικαιοσύνης, διότι επέρχεται ποινή».

³⁰² βλ. ΑΠ 972/1993 ΠοινΧρ. 1993 σελ. 706

14. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΕΤΩΝ 1950 – 2002

ΕΤΟΣ 1953

ΑΠ 16/1953 ΠοινΧρον. 1953 σελ. 127

ΕΤΟΣ 1955

ΑΠ 116/1955 ΠοινΧρον. 1955 σελ. 295

ΕΤΟΣ 1959

ΑΠ 330/1959 ΠοινΧρον 1960 σελ. 147

ΕΤΟΣ 1962

ΑΠ 169/1962 ΠοινΧρον 1962 σελ. 436

ΑΠ 213/1962 ΠοινΧρον 1962 σελ. 492

ΕΤΟΣ 1963

Εφ. Θεσ. 130/1963 ΠοινΧρον 1963 σελ. 511

ΕΤΟΣ 1964

ΑΠ 269/1964 Ποιν.Χρον. 1964 σελ. 562

ΕΤΟΣ 1965

ΑΠ 219/1965 Ποιν.Χρον. 1965 σελ. 445

ΑΠ 230/1965 ΠοινΧρον. 1965 σελ. 533

ΑΠ 340/1965 Ποιν.Χρον. 1966 σελ. 8

ΕΤΟΣ 1966

ΑΠ 26/1966 Ποιν.Χρον. 1966 σελ. 146

ΕΤΟΣ 1968

ΑΠ 295/1968 Ποιν.Χρον. 1968 σελ. 485

ΑΠ 640/1976	ΠοινΧρον 1977 σελ. 124
ΑΠ 778/1976	ΠοινΧρον 1977 σελ. 220
ΑΠ 1235/1976	ΠοινΧρον 1977 σελ. 467

ΕΤΟΣ 1977

ΑΠ 323/1977	ΠοινΧρον 1977 σελ. 672
ΑΠ 390/1977	ΠοινΧρον 1977 σελ. 749
ΑΠ 1231/1977	NoB 1978 σελ. 90
ΑΠ 1271/1977	NoB 1978 σελ. 785

ΕΤΟΣ 1978

ΑΠ 424/1978	NoB 1978 σελ. 790
-------------	-------------------

ΕΤΟΣ 1979

ΑΠ 25/1979	ΠοινΧρον 1979 σελ. 363
ΑΠ 43/1979	ΠοινΧρον 1979 σελ. 368
ΑΠ 217/1979	NoB 1979 σελ. 1153
ΑΠ 237/1979	NoB 1979 σελ. 1375
ΑΠ 330/1979	ΠοινΧρον 1979 σελ. 498
ΑΠ 746/1979	ΠοινΧρον 1979 σελ. 867

ΕΤΟΣ 1981

ΑΠ 1063/1981	ΠοινΧρον 1982 σελ. 386
--------------	------------------------

ΕΤΟΣ 1982

ΑΠ 282/1982	NoB 1982 σελ. 516
ΑΠ 995/1982	ΠοινΧρον 1983 σελ. 295

ΕΤΟΣ 1983

ΑΠ 378/1983	NoB 1983 σελ. 795
ΑΠ 715/1983	NoB 1983 σελ. 870
ΑΠ 949/1983	NoB 1983 σελ. 1418

ΑΠ 1859/1987

ΠοινΧρον 1988 σελ. 378

ΕΤΟΣ 1988

ΑΠ 48/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 575

ΑΠ 189/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 494

ΑΠ 468/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 635

ΑΠ 538/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 700

ΑΠ 542/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 702

ΑΠ 636/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 738

ΑΠ 698/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 772

ΑΠ 699/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 773

ΑΠ 803/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 30

ΑΠ 819/1988

ΠοινΧρον 1988 σελ. 894

ΑΠ 1154/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 97

ΑΠ 1318/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 307

ΑΠ 1553/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 384

ΑΠ 1575/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 394

ΑΠ 1626/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 487

ΑΠ 1708/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 517

ΑΠ 1768/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 582

ΑΠ 1846/1988

ΠοινΧρον 1989 σελ. 624

ΕΤΟΣ 1989

ΑΠ 67/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 709

ΑΠ 134/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 738

ΑΠ 223/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 820

ΑΠ 227/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 824

ΑΠ 256/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 835

ΑΠ 263/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 842

ΑΠ 265/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 843

ΕφΑθ 308/89

ΠοινΧρον 1991 σελ. 1191

ΑΠ 325/1989

ΠοινΧρον 1989 σελ. 896

ΑΠ 398/1989	ΠοινΧρον 1989 σελ. 952
ΑΠ 510/1989	ΠοινΧρον 1989 σελ. 987
ΑΠ 518/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 17
ΑΠ 541/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 33
ΑΠ 605/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 63
ΑΠ 628/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 70
ΑΠ 794/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 168
ΑΠ 822/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 193
ΑΠ 1004/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 379
ΑΠ 1022/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 310
ΑΠ 1070/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 392
ΑΠ 1137/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 421
ΑΠ 1155/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 435
ΑΠ 1160/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 439
ΑΠ 1200/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 469
ΑΠ 1212/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 526
ΑΠ 1586/1989	ΠοινΧρον 1990 σελ. 746

ΕΤΟΣ 1990

ΕφΘρ.15/90	Υπερ.1991 σελ. 199
ΕφΛάρ 25/90	Υπερ. 1992 σελ.343
ΑΠ 124/1990	ΠοινΧρον 1990 σελ. 982
ΕφΠειρ 128/90	Ποιν.Χρον 1991 σελ. 597
ΑΠ 260/1990	ΠοινΧρον 1990 σελ. 1030
ΑΠ 368/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 23, ΝοΒ 90 σελ.1036
ΑΠ 513/1990	ΠοινΧρον 1990 σελ. 1161
ΑΠ 771/1990	Υπερ. 1992 σελ. 159
ΑΠ 1153/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 668
ΑΠ 1164/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 417
ΑΠ 1215/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 524
ΑΠ 1374/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 574, ΝοΒ 1991 σελ. 107
ΑΠ 1494/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 657
ΑΠ 1553/1990	ΠοινΧρον 1991 σελ. 668, ΝοΒ 1991 σελ. 121

ΕΤΟΣ 1991

Πλημ.Βόλ. 58/91	Υπερ. 1991 σελ. 623
ΑΠ 306/1991	ΠοινΧρον 1991 σελ. 902
ΑΠ 402/1991	Υπερ. 1992 σελ. 66
ΑΠ 605/1991	ΠοινΧρον 1991 σελ. 1128
ΑΠ 1647/1991	Υπερ. 1992 σελ. 321

ΕΤΟΣ 1992

Στρ.Αθ. 53/92	Υπερ. 1992 σελ. 966
ΑΠ 705/1992	ΠοινΧρον 1992 σελ. 783
ΑΠ 726/1992	ΠοινΧρον 1992 σελ. 657, Αρχ.Ν 1992 σελ. 438
ΑΠ 927/1992	ΠοινΧρον 1992 σελ. 700
ΑΠ 1095/1992	ΠοινΧρον 1992 σελ. 814
ΑΠ 1159/1992	ΝοΒ 1993 σελ. 751
ΑΠ 1204/1992	Υπερ. 1993 σελ. 710
ΑΠ 1238/1992	ΠοινΧρον 1992 σελ. 853
ΑΠ 1989/1992	ΠοινΧρον 1992 σελ. 1102
Εφ.Αθ 2932/92	Υπερ. 1993 σελ. 894

ΕΤΟΣ 1993

ΜΟΔ ΑΘ.40-47/93	Υπερ. 1993 σελ. 931
ΜΟΔ ΑΘ. 72/93	ΠοινΧρον 1993 σελ. 724
Εφ.Πειρ. 112/93	ΠοινΧρον 1994 σελ. 90
Πεντ. Εφ. 317-318/93	Υπερ. 1993 σελ. 1339
ΑΠ 369/1993	Υπερ. 1994 σελ. 1192
ΑΠ 381/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 178
ΑΠ 509/1993	Υπερ. 1993 σελ. 605
ΑΠ 516/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 290
ΑΠ 517/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 293, Αρχ.Ν/1993 σελ. 283
ΑΠ 576/1993	ΠοινΧρον 1993 ελ. 404, ΕΕΝ/1994 σελ. 364
ΑΠ 759/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 536
ΑΠ 879/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 676

ΑΠ 890/1993	Υπερ. 1994 σελ. 287
ΑΠ 931/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 787
ΑΠ 972/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 706
ΑΠ 1131/1993	Υπερ. 1994 σελ. 563
ΑΠ 1149/1993	Υπερ. 1994 σελ. 65
ΑΠ 1312/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 135
ΑΠ 1448/1993	ΠοινΧρον 1993 σελ. 1165, Υπερ. 1994 σελ. 57
Εφ. Αθ. 1861/93	ΠοινΧρον 1993 σελ. 1029
ΑΠ 2509/1993	Υπερ. 1993 σελ. 605

ΕΤΟΣ 1994

ΜΟΔ Αθ. 15/94	Αρμ. 1995 σελ. 80
ΑΠ 100/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 326
ΑΠ 132/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 343, ΝοΒ 1994 σελ. 485
ΑΠ 257/1994	Υπερ. 1994 σελ. 831
ΑΠ 325/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 610, Υπερ. 1994 σελ. 1029
ΑΠ 406/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 617, Υπερ. 1994 σελ. 1038
Πλημ. Αθ. 432/94	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1037
ΑΠ 464/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 620, Υπερ. 1994 σελ. 1040
ΑΠ 606/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1354, ΝοΒ 1995 σελ. 418
ΑΠ 609/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 744
ΑΠ 992/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 936
ΑΠ 1261/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1135
ΑΠ 1407/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1225
ΑΠ 1529/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1269
ΑΠ 1540/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1273, Υπερ. 1995 σελ. 485
ΑΠ 1644/1994	ΠοινΧρον 1994 σελ. 1413
Εφ. Αθ. 1791/94	Υπερ. 1996 σελ. 825
ΑΠ 1876/1994	ΠοινΧρον 1995 σελ. 210
ΑΠ 1882/1994	ΠοινΧρον 1995 σελ. 214

ΕΤΟΣ 1995

ΑΠ 13/1995	ΠοινΧρον. 1995 σελ. 305
Εφ.Δωδ. 20/95	ΠοινΧρον 1996 σελ. 556
ΑΠ 36/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 321
Πλημ.Αγρ. 40/95	Αρχ.Ν. 1995 σελ. 720
ΑΠ 244/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 593
Εφ.Πατρ. 260/95	Υπερ. 1996 σελ. 834
ΑΠ 267/1995	ΠοινΧρον1995σελ. 605,Υπερ.1996 σελ. 762
ΑΠ 358/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 732
ΑΠ 362/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 736
Εφ.Πατρ. 368/95	NoB 1996 σελ. 511
ΑΠ 443/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 760
ΑΠ 590/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 914
ΑΠ 680/1995	ΠοινΧρον 1995 σελ. 1253
ΑΠ 878/1995	NoB 1996 σελ 261
ΑΠ 906/1995	Υπερ. 1995 σελ. 1120
ΑΠ 942/1995	Υπερ. 1996 σελ. 500
ΑΠ 1264/1995	ΠοινΧρον 1996 σελ. 38, Υπερ. 1996 σελ. 283
ΑΠ 1359/1995	ΠοινΧρον. 1996 σελ. 545
ΑΠ 1472/1995	Υπερ. 1996 σελ. 773
ΑΠ 1476/1995	ΠοινΧρον 1996 σελ. 846,Υπερ. 1996 σελ. 519
ΑΠ 1553/1995	ΠοινΧρον 1996 σελ. 896
ΑΠ 1560/1995	ΠοινΧρον 1996 σελ. 905
Εφ.Αθ. 1587/95	ΠοινΧρον 1996 σελ. 279
ΑΠ 1635/1995	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1035
ΑΠ 1672/1995	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1058

ΕΤΟΣ 1996

Εφ.Πειρ. 34/96	ΠοινΧρον 1996 σελ. 931
ΑΠ 35/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1424
ΑΠ 44/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1431
ΜΟΕ Πειρ.50/96	ΠοινΧρον 1996 σελ. 693
ΑΠ 89/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1090
ΑΠ 110/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1574

ΑΠ 141/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1587
ΑΠ 268/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1646
ΑΠ 305/1996	ΠοινΧρον 1996 σελ. 1659
ΑΠ 422/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 58
ΑΠ 449/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 69
ΑΠ 488/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 93
ΑΠ 598/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 251
ΑΠ 634/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 650, Υπερ. 1997 σελ. 50
ΑΠ 859/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 1158
ΑΠ 902/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 760
ΑΠ 931/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 419
ΑΠ 1003/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 535
ΑΠ 1280/1996	ΠοινΧρον 1997 σελ. 1323
ΑΠ 1515/1996	Υπερ. 1997 σελ. 825

ΕΤΟΣ 1997

ΑΠ 36/1997	ΠοινΧρον 1997 σελ 1047
ΑΠ 73/1997	ΠοινΧρον 1997 σελ. 1518
Πλημ. Γύθ. 271/97	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 1076
ΑΠ 362/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 56
Εφ.Πειρ.487/97	ΠοινΧρον98σελ351, ΝοΒ98σελ578, Αρμ.98σελ.357
ΑΠ 649/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 155
ΑΠ 809/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 248
ΑΠ 893/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 268
ΑΠ 935/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 286
ΑΠ 1009/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 352
ΑΠ 1010/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 354
ΑΠ 1058/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 326 Υπερ. 98 σελ. 326
ΑΠ 1354/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 476
ΑΠ 1356/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 478
ΑΠ 1454/1997	ΠοινΧρον1998 σελ.483, ΝοΒ 1998 σελ. 669
ΑΠ 1457/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 483
ΑΠ 1497/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 969

ΑΠ 1647/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 508
ΑΠ 1819/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 607
ΑΠ 1822/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 610, ΝοΒ 1998 σελ. 682
ΑΠ 1913/1997	ΠοινΧρον 1998 σελ. 644

ΕΤΟΣ 1998

Εφ. Αγγ. 26/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 1002
Εφ.ΜΟΔ Αθ. 31/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 954
Εφ. ΜΟΔ Αθ. 42/1998	ΠοινΧρον 2000 σελ. 1097
ΑΠ 43/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 724
Εφ. Πατρ. 50/1998	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 689
Εφ. ΜΟΔ Πατρ. 90/98	ΠοινΧρον 1999 σελ. 211
Εφ. ΜΟΔ Πατρ. 105/98	ΠοινΔικ 1999 σελ. 558
Εφ. Πατρ. 120/1998	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 142
ΑΠ 162/1998	Υπερ. 1998 σελ. 1074
ΑΠ 206/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 799
Εφ. Πατρ. 212/1998	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 133
Εφ. ΜΟΔ Θεσσ 237/98	ΠοινΧρον 1999 σελ. 764
ΑΠ 275/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 901
Εφ. Θεσσ. 368/1998	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 220
ΑΠ 372/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 987
ΑΠ 380/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 988
Εφ. Θεσσ. 418/1998	ΠοινΔικ 1999 σελ. 561
Εφ. Αθ. 432/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 813
ΑΠ 455/1998	ΠοινΧρον 1998 σελ. 1078
ΜΟΕ Αθ. 488/98	ΠοινΧρον 2000 σελ. 752
ΜΟΕ Αθ. 562/98	ΠοινΧρον 2000 σελ. 941
ΑΠ 642/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 133
ΑΠ 668/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 149
ΑΠ 696/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 156
ΑΠ 773/1998	ΠοινΧρον 98 σελ. 916, Υπερ 99 σελ. 60, ΝοΒ 98 σελ. 1326
ΑΠ 782/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 347
ΑΠ 849/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 450

ΑΠ 959/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 544
Εφ. Πατρ. 1133/98	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 218
ΑΠ 1144/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 662
ΑΠ 1232/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 677
ΑΠ 1279/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 699
ΑΠ 1291/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 707
ΑΠ 1362/1998	ΠοινΧρον 1999 σελ. 727
Εφ. Πατρ. 1808/98	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 445
Εφ. 2409/98	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 329

ΕΤΟΣ 1999

Εφ. Πατρ. 5/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 509
Εφ. Αθ 10/1999	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 1070
ΑΠ 17/1999	ΠοινΧρον. 1999 σελ. 219
ΑΠ 28/1999	ΠοινΧρον 1999 σελ. 113
Εφ. ΜΟΕ Πειρ.31-32/99	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 443
Εφ. ΜΟΕ Πειρ.41-45/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 586
ΜΟΔ Λαμ.41/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 268
ΜΟΔ Κατερ. 67/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 489
Εφ. ΜΟΔ Αθ. 92/99	ΠοινΔικ. 1999 σελ. 1225
ΑΠ 109/1999	ΠοινΧρον 1999 σελ. 416
Εφ. Θεσσ. 128/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 815
Εφ. Πατρ. 159/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 1187
Εφ. Πατρ. 168/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 589
Πλημ.Αγρ. 273/99	ΠοινΧρον 2000 σελ. 369
ΑΠ 296/1999	ΠοινΧρον 1999 σελ. 1036
ΑΠ 338/1999	ΝοΒ 1999 σελ. 1176
ΑΠ 342/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 1091
ΑΠ 368/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 17
Δ.ΝαυτΠειρ 427/99	ΠοινΔικ 2001 σελ. 603
Εφ. Πατρ. 532/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 1202
ΑΠ 648/1999	ΠοινΔικ 2000 σελ. 156
ΑΠ 651/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 235

ΑΠ 700/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 251
ΑΠ 736/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 271, ΝοΒ 1999 σελ. 1462
ΑΠ 842/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 353
ΑΠ 854/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 355
ΑΠ 927/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 433
ΑΠ 1008/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 504
ΑΠ 1217/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 614
ΑΠ 1239/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 621
ΑΠ 1492/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 707
ΑΠ 1625/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 725, Υπερ. 2000 σελ. 549
ΑΠ 1693/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 742
ΑΠ 1828/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 811, Υπερ. 2000 σελ. 297
Εφ. Πατρ. 1849/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 820
ΑΠ 1872/1999	ΠοινΧρον 2000 σελ. 814
Εφ. Αθ. 9946/99	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 26

ΕΤΟΣ 2000

Εφ. Πειρ. 18/2000	ΠοινΔικ. 2001 σελ. 1245
Εφ. ΜΟΔ Θεσσ. 24/00	ΠοινΔικ. 2001 σελ. 14
Εφ. ΜΟΔ Θεσσ. 41/00	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 1191
Εφ. Πειρ. 43/2000	ΠοινΔικ. 2001 σελ. 243, ΠοινΧρον 00 σελ. 939
Εφ. ΜΟΔ Θεσσ. 60/00	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 819
Δστρ Θεσσ. 65/00	Υπερ. 2000 σελ. 623
Εφ. Θεσσ. 150/00	ΠοινΔικ. 2001 σελ. 493
ΑΠ 158/2000	ΠοινΧρον 2000 σελ. 496, Υπερ. 2000 σελ. 990
ΜΟΔ Θεσσ. 179/00	Ποιν. Δικ. 2001 σελ. 487
ΑΠ 343/2000	ΠοινΧρον 2000 σελ. 897
ΑΠ 404/2000	ΠοινΧρον 2000 σελ. 906
ΑΠ 419/2000	ΠοινΧρον 2000 σελ. 910
ΑΠ 428/2000	ΠοινΧρον 2000 σελ. 913
ΑΠ 543/2000	ΠοινΧρον 2000 σελ. 986
ΑΠ 604/2000	ΠοινΧρον 2001 σελ. 17
ΑΠ 747/2000	ΠοινΧρον 2001 σελ. 69

ΑΠ 801/2000	ΠοινΧρον 2001 σελ. 125
ΑΠ 900/2000	ΠοινΧρον 2001 σελ. 164
ΑΠ 973/2000	NoB 2001 σελ. 93
ΑΠ 1070/2000	ΠοινΧρον 2001 σελ. 327
Πλημ.Βέρ.1115/00	ΠοινΔικ. 2000 σελ. 830
ΑΠ 1230/2000	ΠοινΧρον 2001 σελ. 428
ΑΠ 1401/2000	Δ. 2001 σελ. 541
ΑΠ 1408/2000	Δ. 01σελ 541,ΠοινΧρον 01σελ 526,NoB 01σελ 691
ΑΠ 1549/2000	ΠοινΔικ. 2001 σελ. 806
ΑΠ 1588/2000	ΠοινΧρον. 2001 σελ. 633

ΕΤΟΣ 2001

ΑΠ(Ολομ.)10/01	Ποιν.Χρον 2001 σελ. 697
ΑΠ(Ολομ.)18/01	ΠοινΧρον 2001σελ. 400,ΠοινΔικ. 01σελ. 1223
ΜΟΔ Βέρ.40/01	ΠοινΔικ. 2002 σελ. 4
ΑΠ 292/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ. 205
ΑΠ 304/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ 445
ΑΠ 397/2001	ΠοινΧρον 2001 σελ. 1097
ΑΠ 435-438/2001	Πράξη και Λόγος του Π.Δ 2002 σελ. 379
ΑΠ 696/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ. 1409
ΑΠ 904/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ. 1735
ΑΠ 988/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ 1747
ΑΠ 993/2001	Ποιν.Δικ. 2001 σελ. 1129
ΑΠ 995/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ 1749
ΑΠ 998/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ. 1751
ΑΠ 1050/2001	ΠοινΧρον 2002 σελ. 351
ΑΠ 1189/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 1444
ΑΠ 1381/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ 2239
ΑΠ 1532/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ 1950
ΑΠ 1533/2001	Ποιν.Λόγ. 2001 σελ 1950
ΑΠ 1569/2001	ΠοινΔικ. 2001 σελ. 1227
ΑΠ 1756/2001	ΠοινΧρον 2002 σελ. 441

ΑΠ 1935/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 2410
ΑΠ 1955/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 2419
ΑΠ 2006/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 2461
ΑΠ 2034/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 2480
ΑΠ 2042/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 2495
ΑΠ 2120/2001	Ποιν.Λόγ.2001 σελ. 2547

ΕΤΟΣ 2002

ΑΠ 394/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 534
ΑΠ 415/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 547
ΑΠ 565/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ. 665
ΑΠ 571/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ.
ΑΠ 585/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ. 690
ΑΠ 596/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ. 703
ΑΠ 798/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ.
ΑΠ 810/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 870/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 882/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 916/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 929/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 961/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 1030/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 1080/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 1083/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 1091/2002	Πράξη και Λόγος του Π.Δ 2002 σελ. 341
ΑΠ 1109/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ
ΑΠ 1143/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1296
ΑΠ 1258/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1365
ΑΠ 1283/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1375
ΑΠ 1314/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1416
ΑΠ 1380/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1455
ΑΠ 1406/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1472
ΑΠ 1510/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1525

ΑΠ 1517/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1541
ΑΠ 1533/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1556
ΑΠ 1569/2002	Ποιν.Λόγ.2002 σελ 1595
ΑΠ 1600/2002	Πράξη και Λόγος του Π.Δ 2002 σελ. 342

15. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αιτ.Εκθ.ΠΚ	Αιτιολογική Έκθεση Ποινικού Κώδικα
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Άρθρ.	Άρθρο
Αρμεν.	Αρμενόπουλος
Βλ.	Βλέπε
Δ.	Δικαιοσύνη
Διαρκ.Στρ.	Διαρκές Στρατοδικείο
Εδ.	Εδάφιο
ΕΕΝ	«Εφημερίς Ελλήνων Νομικών»
Έκδ.	Έκδοση
Κ. επ.	Και επόμενα
Εφ.	Εφετείο
Θ.	Θέμις
Κεφ.	Κεφάλαιο
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΜΟΔ	Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο
ΜΟΕ	Μικτό Ορκωτό Εφετείο
Ν.	Νόμος

ΝοΒ	Νομικό Βήμα
Ό.π.	Όπου παραπάνω
Παρ.	Παράγραφος
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλημ.	Πλημμελειοδικείο
ΠΝ	Ποινικός Νόμος
ΠοινΧρον	Ποινικά Χρονικά
Σελ.	Σελίδα
Σημ.	Σημείωση
Τ.	Τόμος
Υπερ.	Υπεράσπιση

16. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ

- 1) Συρροή λόγων μείωσης της ποινής Ποινικά Χρονικά ΚΓ' σελ. 313
- 2) Θεμελιώδεις Έννοιες 2^η έκδοση Σάκκουλα 1994
- 3) Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος - Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος

ΓΑΡΔΙΚΑ

Η μετάνοια των εγκληματιών Ποινικά Χρονικά 1974 σελ. 1

ΓΑΦΟΥ

Η επιμέτρησης της ποινής Ποινικά Χρονικά 1978 σελ. 465

ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η έρευνα της προσωπικότητας του εγκληματίου Ποινικά Χρονικά 1967 σελ. 129

ΓΟΝΑΤΑ

Ο βρασμός ψυχικής ορμής στο Ποινικό Δίκαιο Σάκκουλας 2002

ΔΑΚΑΝΑΛΑΚΗ

Ποινή συντρεχόντων ελαφρυντικών λόγων κατά τις διακρίσεις των εδαφίων β' και γ' του άρθρου 83 του ΠΚ. Νομικόν Βήμα 1973 σελ. 1382

ΖΑΓΚΑΡΟΛΑ

Πεπλανημένη ετυμηγορία ως προς την αποδοχήν γενικών ελαφρυντικών περιστάσεων Ποινικά Χρονικά 1963 σελ. 525

ΖΗΣΙΑΔΗ

Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος τ. β'

ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

Η σύγχρονος αντίληψις περί της ποινής και ο νέος ποινικός κώδιξ της Ελλάδος» ΑΠΕ 1927, σελ. 3 επ,

ΚΑΪΑΦΑ ΓΚΜΠΑΝΤΙ

Η φύση και η λειτουργία των ελαφρυντικών περιστάσεων του άρθρου 84 ΠΚ. Μνήμη Χωραφά Γάφου Γαρδίκια σελ. 25

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ

1) Τα κίνητρα των εγκληματικών πράξεων και η σημασία τους στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα Νομικό Βήμα τόμος 33 σελ. 576

2) Η υπεράσπιση στην ποινική δίκη Τ' Γ' Νομική Βιβλιοθήκη 1994

ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

1) Ποινικό Δίκαιο

2) Η ανθρωποκτονία εν συναινέσει κατά τον Νέον Ποινικόν Κώδικα ΠοινΧρον. 1956. 236

ΚΛΑΔΗ

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις στην Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου 2000 σελ. 405

ΚΟΝΤΑΞΗΣ

Ποινικός Κώδικας

ΚΟΥΡΑΚΗ

Ελαφρυντικές περιστάσεις Ποινικός Κώδικας Κακκαλή Κουράκη Μαγγανά
Φαρσεδάκη

ΚΥΠΡΑΙΟΥ

Χορήγηση ελαφρυντικού επί βαρέων εγκλημάτων Νομικό Βήμα 1983 τόμος 31
σελ. 795

ΛΟΓΟΘΕΤΗ

Ελαφρυντική περίστασις του έντιμου βίου Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών 1963
έτος 30^{ον} σελ. 460

ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ Ποινικά Χρονικά 1998 σελ. 97

ΜΑΓΚΑΚΗ

1) Η ποινή της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως και αι ελαφρυντικάί περιστάσεις
Ποινικά Χρονικά 1964 σελ. 609

2) Ποινικό Δίκαιο

ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ

Γενική Θεωρία Ποινικού Δικαίου τ. Β'

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ

Συρροή λόγων μείωσης της ποινής Πρακτικά του Α' Πανελλήνιου Συνεδρίου
της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου 1985 Αθήνα 1987 σελ. 163

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ Μ.

Ποινικός Κώδικας Ερμηνεία Εφαρμογή Σάκκουλας 2003

ΜΠΑΚΑ

Ελαφρυντικές περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ και επιμέτρηση ποινής Πρακτικά του Α' Πανελλήνιου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου 1985 Αθήνα 1987 σελ. σελ. 95

ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα τ. Α'

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Η επιμέτρησης της ποινής εν συνδρομή λόγου μειώσεως ή ελαφρυντικής περιστάσεως κατ' άρθρο 83 ε' ΠΚ. Ποινικά Χρονικά 1958 σελ. 460

ΠΑΠΑΔΑΚΟΥ

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις στην πράξη Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου 2000 σελ. 409

ΠΑΠΑΔΑΜΑΚΗ

Ζητήματα μεταχείρισης των ελαφρυντικών περιστάσεων Υπεράσπιση 1997 σελ. 159

ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ

Ελαφρυντικές περιστάσεις που επιφέρουν μείωση της ποινής Ελληνική Δικαιοσύνη 2001 σελ. 541

ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ

Ποινολογία Παρασκευόπουλος Μαργαρίτης έκδ. Β' σελ. 145

ΠΑΤΑΚΙΑ

Τα κακουργιοδικεία Ποινικά Χρονικά Θ 1959 σελ. 491

ΠΑΥΛΟΥ

Εγκλήματα περί το νόμισμα Σάκκουλας 2003

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Εφαρμογή της ελαφρυντικής περιστάσεως άρθρου 84 παρ. 2 περ. Γ' επί των αμελείας εγκλημάτων Ποινικά Χρονικά 1963 σελ. 254

ΣΤΑΜΑΤΗ

1) Ελαφρυντικές περιστάσεις Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα - Με ευθύνη και εποπτεία Ανδρουλάκη, Μαγκάκη, Σπινέλλη, Σταμάτη, Ψαρούδα Μπενάκη, Σάκκουλας 1993 σελ. 15

2) Η προκαταρκτική εξέταση στην ποινική διαδικασία και οι αρχές της νομιμότητας και της σκοπιμότητας, 1984

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ελαφρυντική περίστασις επί εγκλημάτων εξ' αμελείας εξ' αφορμής της επί της υπ' αριθ. 169/ ΑΠ Εισαγγελικής προτάσεως Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών 1963 σελ. 449

ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ

Αι ελαφρυντικά περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ. Ποινικά Χρονικά 1968 σελ. 511

ΣΥΛΙΚΟΥ

1) Πρακτικά καίριες απόψεις την Νομολογίας για τις ελαφρυντικές περιστάσεις της ειλικρινούς μετάνοιας και της καλής συμπεριφοράς για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου 2001 σελ. 635

2) Ελαφρυντικές περιστάσεις στην πράξη Ποινική Δικαιοσύνη 1-2/1998 σελ. 123

ΤΣΟΥΚΑΛΑ

Ορκωτά δικαστήρια τ. Β'1929 εκδ. Ι. Ζαχαροπούλου σελ. 347

ΧΩΡΑΦΑ

1) Η κατά το μέτρον του άρθρου 83 ΠΚ ηλαττωμένη ποινή επί κακουργημάτων Θέμις ΞΕ' σελ. 834

2) Ποινικόν Δίκαιον Επιμέλεια Κ. Σταμάτη, Σάκκουλας Αθήνα 1978

3) Γενικά Αρχαί Ποινικού Δικαίου 1956

ΨΑΡΟΥΔΑ ΜΠΕΝΑΚΗ

Η φύσις των ελαφρυντικών περιστάσεων και ο χρόνος προτάσεως αυτών επ'
ακροατηρίω Ποινικά Χρονικά 1970 σελ. 146